सत्यमेव जयते

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ

ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲਾ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

(ਮਈ, 2024 ਤੱਕ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ)

ਮੁੱਖਬੰਧ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਕਰਣ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧੇ ਗਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023 ਤੱਕ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਮੇਤ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਠ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਗ ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੋਧ ਐਕਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਜ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਨੁਲੱਗ- I ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ, 2019 ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਅਨੁਲੱਗ- II ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧਾਂ ਦੇ ਪਾਠ, ਜੋ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪਗ ਟਿੱਪਣੀ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ;

ਮਿਤੀ — ਸਕੱਤਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਭਾਗ I

ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ

1. ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ

2 ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ

2ੳ ਨਿਰਸਤ

3 ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ

4 ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ

ਭਾਗ II

ਨਾਗਰਿਕਤਾ

5 ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ

6 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਏ ਕੁੱਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

7 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

8 ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਅਮਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

9 ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਣਾ

10 ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ

11 ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ

ਭਾਗ III

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ

ਸਾਧਾਰਨ

12 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

13 ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ

ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

14 ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ

15 ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

16 ਲੋਕ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ

17 ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਅੰਤ

18 ਖਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

19 ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਦਿ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

20 ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ਸਿਧੀ ਬਾਰੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

21 ਜਾਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

21 ੳ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

22 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਧਿਕਾਰ

23 ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

24 ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

25 ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਮੰਨਣ, ਉਸ ਤੇ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

26 ਧਾਰਮਕ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

27 ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

28 ਕੁਝ ਕੁ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ

29 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

30 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

31 ਨਿਰਸਤ

ਕੁੱਝ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ

31ੳ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ

31ਅ ਕੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਣ

31ੲ ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ

31ਸ ਨਿਰਸਤ

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

32 ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰ

32ੳ ਨਿਰਸਤ

33 ਸੰਸਦ ਦੀ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

34 ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਵੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

35 ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ

ਭਾਗ IV

ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ

36 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

37 ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

38 ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣਾ

39 ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

39ੳ ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ

40 ਪਿੰਡ-ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ

41 ਕੰਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

42 ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿੱਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ

43 ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਨਿਰਬਾਹ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਦਿ
43ੳ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ
43ਅ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣਾ
44 ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ
45 ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਪਬੰਧ
46 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ
47 ਰਾਜ ਦਾ ਅਹਾਰ-ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ
48 ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ
48ੳ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਅਤੇ ਵਣ ਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ
49 ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ
50 ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਆਂ-ਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਵਖਰਾਓ
51 ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ

ਭਾਗ IV ੳ.

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

51ੳ ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

ਭਾਗ V

ਸੰਘ

ਅਧਿਆਏ I-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

52 ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

53 ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ

54 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ

55 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਢੰਗ

56 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

57 ਮੁੜ-ਚੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰਤਾ

58 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

59 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

60 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ

61 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤਾ

62 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

63 ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

64 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਣਾ

65 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣਾ

66 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ
67 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
68 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
69 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ
70 ਹੋਰ ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ
71 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਮਾਮਲੇ
72 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ, ਆਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
73 ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

74 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ
75 ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

76 ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

77 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ
78 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ

ਅਧਿਆਏ II ---ਸੰਸਦ

ਸਧਾਰਨ

79 ਸੰਸਦ ਦਾ ਗਠਨ

80 ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ

81 ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ

82 ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ

83 ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ

84 ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤ

85 ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ

86 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

87 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ

88 ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ

89 ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ

90 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ

91 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

92 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ

93 ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ
94 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
95 ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
96 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ
97 ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ
98 ਸੰਸਦ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

99 ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ
100 ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

101 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ
102 ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ
103 ਮੈਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ
104 ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ।

105 ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ

ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ

106 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

ਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਾਬਤਾ

107 ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

108 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ

109 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਾਬਤਾ

110 "ਧਨ ਬਿਲਾਂ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

111 ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤਾ

112 ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ

113 ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤਾ

114 ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ

115 ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ, ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

116 ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ-ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

117 ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

118 ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ

119 ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ

120 ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

121 ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

122 ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ

ਅਧਿਆਏ -III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

123 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ

ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਅਧਿਆਏ - IV

ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ

124 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਗਠਨ
124ੳ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ
124ਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ
124ੲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
125 ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ
126 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
127 ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
128 ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਏ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ
129 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ
130 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਥਾਂ
131 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
131ੳ ਨਿਰਸਤ
132 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
133 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
134 ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
134ੳ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ

135	ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਾ
136	ਅਪੀਲ ਲਈ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਇਜਾਜ਼ਤ
137	ਨਿਰਣਿਆਂ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ
138	ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਧਾਅ
139	ਕੁਝ ਕੁ ਰਿੱਟਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ
139ੳ	ਕੁਝ ਕੁ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਣ
140	ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
141	ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ
142	ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਉਣ ਆਦਿ ਬਾਬਤ ਹੁਕਮ
143	ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
144	ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ
144ੳ	ਨਿਰਸਤ
145	ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਆਦਿ
146	ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ
147	ਨਿਰਵਚਨ

ਅਧਿਆਏ V
ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ

148 ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ

149 ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

150 ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀ ਲੇਖਿਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

151 ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ਰਿਪੋਟਾਂ

ਭਾਗ VI
ਰਾਜ

ਅਧਿਆਏ I---ਸਧਾਰਨ

152 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਏ II - ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ
ਰਾਜਪਾਲ

153 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ

154 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ

155 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

156 ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

157 ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

158 ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

159 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ

160 ਕੁਝ ਕੁ ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ

161 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

162 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

163 ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ

164 ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

165 ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

166 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

167 ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ

ਅਧਿਆਏ - III

ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ

ਸਧਾਰਨ

168 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ

169 ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣ

170 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ

171 ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ

172 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ

173 ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

174 ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ

175 ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

176 ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ

177 ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ

178 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ

179 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ

180 ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

181 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ

182 ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ

183 ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ

184 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

185 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ

186 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

187 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

188 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ

189 ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

190 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ

191 ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

192 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ

193 ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ

194 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ, ਆਦਿ

195 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

ਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਾਬਤਾ

196 ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

197 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

198 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜ਼ਾਬਤਾ

199 "ਧਨ ਬਿਲਾਂ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

200 ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ

201 ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਬਿਲ

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤਾ

202 ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ- ਵਿਵਰਣ

203 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤਾ

204 ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ

205 ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

206 ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

207 ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

208 ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ

209 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ

210 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

211 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

212 ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ

ਅਧਿਆਏ IV-ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ

213 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਅਧਿਆਏ V- ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

214 ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

215 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਾ

216 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ

217 ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

218 ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

219 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ

220 ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

221 ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ

222 ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ

223 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

224 ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

224ੳ ਸੇਵਾ ਨਵਿਰਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀ

225 ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ

226 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

226ੳ ਨਿਰਸਤ

227 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

228 ਕੁਝ ਕੁ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲੀ

228ੳ ਨਿਰਸਤ

229 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖਰਚ

230 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰ

231 ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਅਧਿਆਏ VI ---ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ

233 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

233ੳ ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਣਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਣ

234 ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ

235 ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ

236 ਨਿਰਵਚਨ

237 ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

ਭਾਗ -VII

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ

238 ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ VIII

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ

239 ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ

239ੳ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ

239ੳੳ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

239ਓਅ	ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ
239ਅ	ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
240	ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
241	ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ
242	ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ IX

ਪੰਚਾਇਤ

243	ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
243ੳ	ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ
243ਅ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ
243ੲ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
243ਸ	ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ
243	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ
243ਕ	ਮੈਂਬਰਸ਼ਿੱਪ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ
243ਖ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ
243ਗ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੰਡ
243ਘ	ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ
243ਙ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ
243ਚ	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਚੋਣ

243ਛ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

243ਜ ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਹੋਣਾ

243ਝ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ

243ਞ. ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖ਼ਲ ਤੇ ਰੋਕ

ਭਾਗ IX ੳ

ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ

243ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

243ਠ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦਾ ਗਠਨ

243ਡ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ

243ਢ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ

243ਣ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ

243ਤ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ

243ਥ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

243ਦ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ

243ਧ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੰਡ

243ਨ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ

243ਪ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ

243ਪੳ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ

243ਪਅ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

243ਪਇ ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣਾ

243ਪਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਕਮੇਟੀ

243ਪਹ ਮਹਾਂਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਈ ਕਮੇਟੀ

243ਪਕ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਨਗਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ

243ਪਖ ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਵਰਜਨਾ

ਭਾਗ IX ਅ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ

243ਪਗ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

243ਪਘ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ

243ਪਙ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧ

243ਪਚ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ

243ਪਛ ਬੋਰਡ ਦਾ ਅਧਿਲੰਘਣ ਅਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਅਤੇ ਅੰਤਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ

243ਪਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ

243ਪਝ ਸਧਾਰਨ ਬੌਡੀ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੰਯੋਜਤ ਕਰਨਾ

243ਪਞ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

243ਪਟ ਵਿਵਰਣੀਆਂ

243ਪਠ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਡੰਨ

243ਪਡ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

243ਪਢ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

243ਪਣ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ

ਭਾਗ X

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ

244 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ

244ੳ ਆਸਾਮ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਰਾਜ ਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ

ਭਾਗ XI

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ

ਅਧਿਆਏ I - ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਬੰਧ

ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ

245	ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ
246	ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ
247	ਸੰਸਦ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
248	ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
249	ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
250	ਜੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
251	ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ
252	ਸੰਸਦ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ
253	ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਰਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਧਾਨ
254	ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ

255 ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣਾ

ਅਧਿਆਏ II - ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧ

ਸਧਾਰਨ

256 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਬਾਂਧ

257 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ

257ੳ ਨਿਰਸਤ

258 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਦਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

258ੳ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਜਕਾਰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

259 ਨਿਰਸਤ

260 ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ

261 ਲੋਕ ਕਾਰਜ, ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ

ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜੇ

262 ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ

263 ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ XII

ਵਿੱਤ, ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਅਧਿਆਏ I ਵਿੱਤ

ਸਧਾਰਨ

264 ਭਾਵ ਅਰਥ

265 ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਰਾਂ ਦਾ ਨ ਅਰੋਪਣਾ

266 ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ

267 ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

268 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤੇ ਗਏ ਮਸੂਲ

268ੳ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰ

269 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਰ

270 ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਰਣ

271 ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਮਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸਰਚਾਰਜ

272 ਨਿਰਸਤ

273 ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਦੀ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਾਂਟ

274 ਕਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ-ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਗੇਤਰੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ

275 ਸੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ

276 ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ

277 ਬਚਾਓ

278 ਨਿਰਸਤ

279 "ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ" ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਉਣਾ

279ੳ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ

280 ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ

281 ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

ਫੁਟਕਲ ਵਿੱਤੀ ਉਪਬੰਧ

282 ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਯੋਗ ਖਰਚ

283 ਸੰਚਿਤ ਫੰਡਾਂ, ਅਚੇਤ-ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲੇਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਦਿ

284 ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਕੀ ਸੰਭਾਲ

285 ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ

286 ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ ਬਾਬਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ

287 ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ

288 ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟ

289 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ

290 ਕੁਝ ਕੁ ਖਰਚਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਲਾਨ

290ੳ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇਵਸਮ ਫ਼ੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਅਦਾਇਗੀ

291 ਨਿਰਸਤ

ਅਧਿਆਏ II- ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

292 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

293 ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

ਅਧਿਆਏ – III

ਸੰਪਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ, ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਬਾਂਧਾਂ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

294 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ , ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ

295 ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪਤੀ, ਧਨ-ਧਾਨ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ

296 ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਨਿਖਸਮਤਾ ਕਰਕੇ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ

297 ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਚੀਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ

298 ਵਪਾਰ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

299 ਮੁਆਇਦੇ

300 ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ

ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

300ੳ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਭਾਗ XIII

ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

301 ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

302 ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

303 ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਬਾਬਤ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ

304	ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
305	ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਇਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ
306	ਨਿਰਸਤ
307	ਅਨੁਛੇਦ 301 ਤੋਂ 304 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

ਭਾਗ XIV

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਏ I.–ਸੇਵਾਵਾਂ

308	ਨਿਰਵਚਨ
309	ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ
310	ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
311	ਸੰਘ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਰਖ਼ਾਸਤਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
312	ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ
312ੳ	ਕੁਝ ਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ-ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
313	ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ
314	ਨਿਰਸਤ

ਅਧਿਆਏ II - ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

315 ਸੰਘ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

316 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

317 ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ

318 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

319 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਹੁਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਮਨਾਹੀ

320 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ

321 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

322 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚ

323 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ

ਭਾਗ XIV ੳ

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

323ੳ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

323ਅ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਭਾਗ XV

ਚੋਣਾਂ

324 ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ

325 ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨ ਹੋਣਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨ ਕਰਨਾ

326 ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਬਾਲਗ ਵੋਟ- ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ

327 ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

328 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

329 ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ ਰੋਕ

329 ੳ ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ XVI

ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

330 ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ

330 ੳ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

331 ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ

332 ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ

332 ੳ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

333 ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ

334 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ

ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਨ ਰਹਿਣਾ

334 ੳ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ

335 ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ

336 ਕੁਝ ਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

337 ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

338 ਕੌਮੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ

338ੳ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ

338ਅ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ

339 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ

340 ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

341 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ

342 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ

342ੳ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਭਾਗ XVII

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਏ I – ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

343 ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

344 ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਮੇਟੀ

ਅਧਿਆਏ II- ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

345 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

346 ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

347 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

ਅਧਿਆਏ III

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

348 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਐਕਟਾਂ ਬਿਲਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

349 ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਅਧਿਆਏ IV - ਵਿਸ਼ੇਸ ਨਿਦੇਸ਼

350 ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ-ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

350ੳ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਓ ਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ

350ਅ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫ਼ਸਰ

351 ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼

ਭਾਗ XVIII

ਸੰਕਟ ਉਪਬੰਧ

352 ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ

353 ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

354 ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

355 ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ

356 ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਫ਼ੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ

357 ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

358 ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ

359 ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਫ਼ਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ

359ੳ ਨਿਰਸਤ

360 ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ XIX

ਫੁਟਕਲ

361 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

361ੳ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ

361ਅ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

362 ਨਿਰਸਤ

363 ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਰੋਕ

363ੳ ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ

364 ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

365 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

366 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

367 ਨਿਰਵਚਨ

ਭਾਗ XX

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ

368 ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਭਾਗ XXI

ਅਸਥਾਈ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

369 ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਕਤੀ

370 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਅਸਥਾਈ ਉਪਬੰਧ

371 ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ੳ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਅ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਇ ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਸ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਹ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

371ਕ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

371ਖ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਗ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਘ ਗੋਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

371ਙ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

372 ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ

372ੳ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

373 ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

374 ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟੀ ਇਨ ਕੌਂਸਲ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

375 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ

376 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

377 ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

378 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

378ੳ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੁਣਿਆਦ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਉਪਬੰਧ

379-391 ਨਿਰਸਤ

392 ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਭਾਗ XXII

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਰੰਭ (ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ) ਅਤੇ ਨਿਰਸਨ

393 ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ

394 ਅਰੰਭ

394ੳ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ

395 ਨਿਰਸਤ

ਅਨੁਸੂਚੀ

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

I ਰਾਜ

II ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਭਾਗ ੳ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਅ ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ ੲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਸ **ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ**

ਭਾਗ ਹ **ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ**

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆਵਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਰਮ

ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਟਿੱਕਣ

ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(1)]

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ੳ **ਆਮ**

ਭਾਗ ਅ **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ**

ਭਾਗ ੲ **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ**

ਭਾਗ ਸ **ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ**

ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਆਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਸੂਚੀ 1 **ਸੰਘ ਸੂਚੀ**

ਸੂਚੀ II **ਰਾਜ ਸੂਚੀ**

ਸੂਚੀ III **ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ**

ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਨੌਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਕੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਨ

ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਅਨੁਲੱਗ-I: **ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015**

ਅਨੁਲੱਗ-II: **ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ, 2019 (ਸੀ. ਓ. 272)**

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ।

ਅਸੀਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ [1][ਪ੍ਰਭੁਤਾਧਾਰੀ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ] ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ :

ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਆਂ ;

ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਉ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ;

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ;

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ

ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਗੌਰਵ ਅਤੇ [2][ਕੌਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ] ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਰਾਤਰਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ;

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਮਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ, 1949, ਦੇ ਛੱਬੀਵੇਂ ਦਿਨ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਐਕਟ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਦੇ ਹਾਂ ।

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪ੍ਰਭੁਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਗਣਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਕੌਮ ਦੀ ਏਕਤਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਭਾਗ I
ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ

ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ।

1. (1) ਇੰਡੀਆ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ, ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਘ ਹੋਵੇਗਾ ।

[1][(2) ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ।]

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ–

(ੳ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ;

[2][(ਅ) ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ; ਅਤੇ]

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,

ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਦਾਖ਼ਲਾ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ ।

2. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ, ਜਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

[3]2ੳ [ਸਿੱਕਮ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੁਕਤ ਹੋਣਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.04.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ ।

3. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ;

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[2] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ੲ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ :

[4][ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬਿਲ ਵਿਚਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ [5]*** ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਿਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਜਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਮੁੱਦਤ ਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।]

[6][ਵਿਆਖਿਆ I.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ (ਹ) ਵਿੱਚ, “ਰਾਜ” ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ, “ਰਾਜ” ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ II.–ਖੰਡ (ੳ) ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[5] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।]

ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ।

4. (1) ਅਨੁਛੇਦ 2 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਗ II
ਨਾਗਰਿਕਤਾ

ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ।

5. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ—

(ੳ) ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ; ਜਾਂ

(ੲ) ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ,

ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਏ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ।

6. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ—

(ੳ) ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੜਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਬਣਿਆ) ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ; ਅਤੇ

(ਅ) (i) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਾਂ

(ii) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ ਦਿਨ ਜਾਂ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਉਸ ਲਈ ਉਸ ਅਫ਼ਸਰ ਕੋਲ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੇਣ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸੀ ਨ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।

7. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਅਤੇ 6 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਮਾਰਚ, 1947, ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੁੜਵਾਸ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ

ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ।

8. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੜਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਬਣਿਆ), ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤੱਤ-ਸਮੇਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੌਂਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਲਈ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੇਣ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੌਂਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਣਾ।

9. ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਅਰਜਤ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 5 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 8 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ।

10. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ

ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ।

11. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।

ਭਾਗ III

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ

ਸਾਧਾਰਨ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ।

12. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਸਭ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ।

13. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅੰਸਗਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਸੰਗਤੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਣਗੇ ।

(2) ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਹੰਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ,-

(ੳ) "ਕਾਨੂੰਨ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਰਵਾਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਥਾ ;

(ਅ) "ਨਾਫ਼ਜ ਕਾਨੂੰਨ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ

Ministry of Law & Justice

ਕਾਨੂੰਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ।]

[1][(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ ।

14. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।

15. (1) ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ–

(ੳ) ਦੁਕਾਨਾਂ, ਲੋਕ-ਭੋਜਨਾਲਿਆਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਫ਼ੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤੇ ਖੂਹਾਂ, ਤਲਾਬਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ-ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਯੋਗਤਾ, ਦੇਣਦਾਰੀ, ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

[2][(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।]

[3][(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ, ਅਨੁਛੇਦ 30 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਾਖਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ।]

[4][(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ-

(ੳ) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏਗਾ; ਅਤੇ

---

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੰਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.1.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਤੀਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (14.1.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏਗਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ, ਅਨੁਛੇਦ 30 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਾਖਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਧੋਂ ਵੱਧ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਪ੍ਰੋਯਜਨਾਂ "ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗ" ਉਹ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਅਲਾਭ ਦੇ ਹੋਰਵੇਂ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਧਿਸੂਚਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।]

ਲੋਕ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ।

16. (1) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੀ ਜੋ, [5][ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਬਤ, ਅਜਿਹੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ, ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ।]

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਖੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

[6][(4ੳ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ [7][ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ, ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ] ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗੀ ।

[8][(4ਅ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਖੰਡ(4) ਜਾਂ (4ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ " ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਚਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (17.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (09.06.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੀ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।]

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਸਕ ਬੋਡੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।

[9][(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵੱਧੋਂ ਵੱਧ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਲਿਖਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗੀ।]

ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਅੰਤ।

17. "ਛੂਤ-ਛਾਤ" ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਚਰਣ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "ਛੂਤ-ਛਾਤ" ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ।

---

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਤੀਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (14.1.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਖ਼ਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ।

18. (1) ਕੋਈ ਖ਼ਿਤਾਬ, ਜੋ ਸੈਨਿਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਉਪਾਧੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਿਤਾਬ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਿਤਾਬ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਭੇਟਾ, ਉਪਲੱਭਤ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਬਿਨਾਂ, ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ।

19. (1) ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ-

(ੳ) ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ;

(ਅ) ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਬਕ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ;

(ੲ) ਸਭਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਘ [10][ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ] ਬਣਾਉਣ ਦਾ;

(ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਬੇਰੋਕ ਵਿਚਰਨ ਦਾ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਸਣ ਦਾ; [11][ਅਤੇ]

---

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[12]* * * *

(ਖ) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕੋਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ,

ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

[13][(2). ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ [14][ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ,] ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਭਾਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਪਮਾਨ, ਮਾਨਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਹਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ।]

(3). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, [12][ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ ਅਮਨ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

(4). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, [12][ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ ਅਮਨ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ

---

[12] ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ) ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(5). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ [15][ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਅਤੇ (ਹ)] ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(6). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਸਾਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ , [16][ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ,--

(i) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕੋਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ; ਜਾਂ

(ii) ਕੋਈ ਵਪਾਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ, ਉਦਯੋਗ ਜਾਂ ਸੇਵਾ, ਭਾਵੇਂ

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਉਣਾ।]

ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ਸਿਧੀ ਬਾਰੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।

20. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਅਰੋਪਿਆ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼-ਵਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਡੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ, ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਨਾਫ਼ਜ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਅਤੇ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗਵਾਹ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਜਾਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।

21. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ।

[17][21ੳ. ਰਾਜ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ, ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਅ ਕਰੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ ।]

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ।

22. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਜਾਣੂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਫ਼ਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗ਼ੈਰਮੁਲਕੀ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਜਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ;

ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

*[(4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ--

---

* ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਖੰਡ (4) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ –

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਹੋਣ, ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਪੋਟ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਖੰਡ (7) ਤੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਖੰਡ (7) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨ ਹੋਵੇ ।

---

(4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਠਤ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਉਕਤ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਾਇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਲਈ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਇੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜੱਜ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤ ਜੱਜ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ "ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ--

(i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ;

(ii) (ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ; ਅਤੇ

(iii) ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

Ministry of Law & Justice

(5) ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਆਧਾਰ ਦੱਸੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਪ੍ਰਤਿਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਵਸਰ ਦੇਵੇਗਾ।

(6) ਖੰਡ (5) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ।

(7) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ–

*(ੳ) ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਜਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

** (ਅ) ਕਿਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

---

* ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਅਥਰਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਕਿਹੜਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ***[ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ)] ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਧਿਕਾਰ

ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।

23. (1) ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਗਾਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।

24. ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੋਖ਼ਮ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਮੰਨਣ, ਉਸ ਤੇ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

25. (1) ਲੋਕ ਅਮਲ, ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਮੰਨਣ, ਉਸ ਤੇ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ।

*** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਬਰੈਕਟ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ "ਖੰਡ (4)" ਸ਼ਬਦ ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੋ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਆਰਥਕ, ਵਿੱਤੀ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੌਕਿਕ ਸਰਗਰਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਚਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜਕ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ - I ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨਣਾ ਅਤੇ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ II-. ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ, ਜੈਨ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਾਰਮਕ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

26. ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰਿਕ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ–

(ੳ) ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ;

(ਅ) ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ;

(ੲ) ਚੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਅਚੁੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਅਤੇ

Ministry of Law & Justice

ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ;

ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

27. ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਮਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ।

ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

28. (1) ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧਾਰਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਡੋਮੈਂਟ ਜਾਂ ਟ੍ਰਸਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਲੋੜਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(3) ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਨਾਬਾਲਗ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ।

29. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿਖੜਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿੱਪੀ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ।

30. (1) ਸਭ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

[18](1ੳ). ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਜ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਰਕਮ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀਮਤ ਦੀ ਜਾਂ ਨਿਰਾਕਰਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

(2) ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

[19]x x x x

31. [ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ), 1978, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਨਿਰਸਤ।

[20][ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ]

ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ ।

[21][31ੳ. [22][(1) ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਜਾਣ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ੲ) ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਿਗਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਗਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ;

(ਸ) ਨਿਗਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਏਜੰਟਾਂ, ਸਕੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀਆਂ, ਪ੍ਰਬੰਧ-ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ

---

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ ਸਿਰਲੇਖ “ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ” ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਣਿਜ ਜਾਂ ਖਣਿਜ-ਤੇਲ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਲੱਭਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ,

ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਉਹ [23][ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੂੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ :]

[24][ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕੋਈ ਭੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੱਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਣੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚਾ ਅਰਜਤ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ, ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ

---

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 14, ਅਨੁਛੇਦ 19 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 31" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2, ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਜਿਹੀ ਦਰ ਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ—

[25][(ੳ) "ਸੰਪਦਾ" ਪਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਪਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਤੁੱਲ ਦਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਭੋਂ-ਦਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ—

(i) ਕੋਈ ਜਾਗੀਰ, ਇਨਾਮ ਜਾਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਅਤੇ [26][ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ] ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਨਮ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ii) ਰੱਈਤਵਾੜੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਭੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇੱਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਪੱਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਭੋਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਜਰ ਭੋਂ, ਵਣ-ਭੋਂ, ਚਰਾਂਦ ਲਈ ਭੋਂ ਜਾਂ ਭੋਂ ਦੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ, ਖੇਤੀ ਮਜਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦਸਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖ਼ਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਢਾਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ;]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ "ਅਧਿਕਾਰ" ਪਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਾਲਕ, ਉਪ-ਮਾਲਕ, ਅਧੀਨ-ਮਾਲਕ, ਭੋਂ-ਧਾਰੀ

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[26] ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "ਸ਼ਬਦ ਮਦਰਾਸ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (14.01.1969 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[27][ਰਈਅਤ, ਅਧੀਨ-ਰਈਅਤ] ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੱਧਵਰਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲੀਏ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।]

ਕੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਣ ।

[28][31ਅ. ਅਨੁਛੇਦ 31-ੳ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਨ ਤਾਂ ਨੌਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤੇ ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਟ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਕਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰਹੇਗਾ ।]

ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ ।

[29]31ੲ. ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, [30][ਜੋ ਭਾਗ 4 ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਥਿਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ] ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ [31][ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ

---

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੱਚੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (20.04.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 39 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਜਾਂ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ, ਧਾਰਾ 4 ਨੂੰ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ, ਮਿਨਰਵਾਂ ਮਿਲਸ ਲਿਮਟਿਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) ਧਾਰਾ 2 ਐਸ:ਸੀ:ਸੀ: 591 ਵਿੱਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

[31] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 14, 19 ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ 31" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ [32]ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ:

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ।

[33]31.ਸ. (ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਛੋਟ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰ।

32. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਲਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਮਸ, ਮਨਾਹੀ, ਕੋ-ਵਾਰੰਟੋ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਓਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਣ, ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ

---

[32] ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੇਸ਼ਵਾਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1973) ਅਨੁਪੂਰਕ ਐਸ.ਸੀ ਆਰ 1 ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।.

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਮੁਅੱਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

[34]32ੳ. [ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

[35][33. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ,-

(ੳ) ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਾਂ ਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ; ਜਾਂ

(ੲ) ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਮੁੱਖ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਊਰੋ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਸ) ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਸੈਨਾ, ਬਿਊਰੋ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਦੂਰ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ

[34] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ 01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[35] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਾਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 33 ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਉੱਚਿਤ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਵੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

34. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਸੀ, ਅਮਨ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਣ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੰਡ-ਹੁਕਮ, ਲਾਈ ਗਈ ਸਜ਼ਾ, ਹੁਕਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜ਼ਬਤੀ, ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ।

35. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿ ਉਹ–

(i) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 33 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 34 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ; ਅਤੇ

(ii) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ; ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇਗੀ ;

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (i) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਬੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ.–ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ" ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਵਿੱਚ ਹੈ।[36]

[36] " 35 ੳ. ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਣਗੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ;

(ii) ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਚੁੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ;

(iii) ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਾਸ ; ਜਾਂ

(iv) ਵਜੀਫਿਆਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ, ਜਿਹਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ,

ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਚੇਚੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ,

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ , ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕੁ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ। "

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ IV

ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।

36. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, "ਰਾਜ" ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

37. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਣਗੇ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਮੂਲਿਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇ।

ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣਾ।

38[1]. [(1)] ਰਾਜ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਆਂ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕੇ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

[2][(2) ਰਾਜ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਆਮਦਨ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਲਕਿ ਭਿੰਨ- ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਰੁਤਵਾ, ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।]

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 38 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜਅੰਕਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ।

39. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾਵੇਗਾ ਕਿ–

(ੳ) ਸਭਨਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਤੇ, ਜੀਵਕਾ ਦੇ ਚੋਖੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇ;

(ੲ) ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲੇ, ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਨ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕੇਂਦਰਣ ਨ ਹੋਵੇ;

(ਸ) ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕੰਮ ਲਈ ਸਮਾਨ ਵੇਤਨ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਕਾਮਿਆਂ, ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਰਮ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨ ਹੋਣ ;

[3](ਕ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਵੱਸਥ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੇ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਤੱਜਣ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ਕ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ।

[4]39ੳ. ਰਾਜ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਮਲ ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਆਂ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਅਤੇ ਉਹ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਪਿੰਡ-ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ।

40. ਰਾਜ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ।

ਕੰਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ।

41. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਅਤੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪਾ, ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਨਕਾਰਗੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਹੱਕੀ ਥੁੜ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ।

42. ਰਾਜ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਨਿਰਬਾਹ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਦਿ।

43. ਰਾਜ, ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਖੇਤੀ ਦੇ, ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ, ਨਿਰਬਾਹ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਹਲ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਾਣਨ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਪਿੰਡ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਆਧਾਰ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ।

[5]43ੳ. ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਉਪਕ੍ਰਮਾਂ, ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਉਠਾਏਗਾ ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣਾ ।

[6]43ਅ. ਰਾਜ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛਕ ਰਚਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਕਾਜਕਾਰ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ।

44. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

---

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਪਬੰਧ।

[7]45 ਰਾਜ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਮੁੱਢਲੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ।

46. ਰਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਤੇ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰੇਗਾ।

ਰਾਜ ਦਾ ਅਹਾਰ-ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ।

47. ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਹਾਰਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਮੰਨੇਗਾ ਅਤੇ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭੇਖਜਾਂ ਦੀ ਖਪਤ, ਸਿਵਾਏ ਔਸ਼ਧਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ, ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ।

48. ਰਾਜ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਵੱਛਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਧਲ ਅਤੇ ਢੁਆਈ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਅਤੇ ਵਣ ਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।

[8][48ੳ. ਰਾਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਵਣ ਅਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ।

ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ।

49 [9][ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਗਈ] ਕਲਾਤਮਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੀ ਹਰੇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਚੀਜ ਦੇ ਲੁੱਟਣ ਖੁੱਟਣ, ਰੂਪ-ਵਿਗਾੜਨ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ, ਚੁੱਕ ਖੜਨ, ਨਿਬੇੜਨ ਜਾਂ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਂਧ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਦਾ ਵਖਰਾਓ।

50. ਰਾਜ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਨੂੰ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ।

51. ਰਾਜ–

(ੳ) ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ;

(ਅ) ਕੌਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਪੂਰਣ

---

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੀ ਗਈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ;

(ੲ) ਸੰਗਠਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਧੀ ਬਾਂਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਦਰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ਸ) ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਲਸੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਦਾ;

ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਭਾਗ IV ੳ.

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ। 51ੳ. ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕੌਮੀ ਝੰਡਾ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਜੋਏ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ;

(ਸ) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕਸੁਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਅਨੁਭਾਗੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ;

(ਕ) ਆਪਣੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਚੋਖੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਰਿਰੱਖਣ ਕਰਨਾ ;

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(ਖ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਣ, ਝੀਲਾਂ, ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਵਣ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਜੰਤੂਆਂ ਤੇ ਦਇਆ ਰੱਖਣਾ;

(ਗ) ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਮਾਨਵਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ;

(ਘ) ਲੋਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ;

(ਙ) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਦਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਵੇ ;

[2](ਚ) ਜੋ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਸਰਪਰਸਤ ਹੈ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣਾ ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ V
ਸੰਘ

ਅਧਿਆਏ I-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ।

52. ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ।

53. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਸੰਘ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸੈਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਕਮਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਜਕਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਜਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ।

54. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਰਨਗੇ ਜੋ–

Ministry of Law & Justice

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

[1]ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 55 ਵਿੱਚ, "ਰਾਜ" ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਕੌਮੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪੁਡੂਚੇਰੀ* ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਢੰਗ ।

55. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕਤਸਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚਲੀ ਅਜਿਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਹਰੇਕ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਜਿੰਨੇ ਵੋਟ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਹਰਿਕ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਉਂਨੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਇੱਕ ਹਜਾਰ ਦੇ ਗੁਣਿਤ, ਉਸ ਭਾਗ-ਫਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ;

(ਅ) ਜੇ ਇੱਕ ਹਜਾਰ ਦੇ ਉਕਤ ਗੁਣਿਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ,

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* ਪੌਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 2006 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪੁਡੂਚੇਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;

(ੲ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਨਿਯਤ ਕੁੱਲ ਵੋਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ, ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

[2][ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਆਬਾਦੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ [3][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ 1971 ਦੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

---

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ।

56 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ–

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼-ਵਰਜੀ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਂ-ਦੋਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਿਸੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੁੜ-ਚੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰਤਾ ।

57. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਮੁੜ ਚੋਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ।

58. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ–

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ,

(ਅ) ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ,

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [4]* * * ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ।

59. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

[4] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ।

60. ਹਰਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

"ਮੈਂ ਓ.ਅ, <u>ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ,</u>
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਕਿ ਮੈਂ ਵਫਾਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ (ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪ ਦਿਆਂਗਾ ।"

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ।

61. (1) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ਵਰਜੀ ਲਈ ਮਹਾਂ-ਦੋਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਸਦਨ ਦੋਸ਼ ਲਾਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ---

(ੳ) ਅਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਨੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(ਅ) ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ ਸਦਨ ਉਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਵਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ।

62. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰਨ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਅਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ , ਅਨੁਛੇਦ 56 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

63. ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ- ਕਾਰਨ ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਣਾ।

64. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 65 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 97 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀ ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਭੱਤੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣਾ ।

65. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

(2) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ, ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਮੁੜ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

(3) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਤੇ ਬਾਰੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ।

66. (1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [5][ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ] ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ, ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ–

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ ।

(4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗਿਆਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਯੁਕਤ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ" ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [6] * * * *ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ।

67. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ–

(ੳ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ; ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

[6] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(ਣ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ।

68. (1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰਨ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 67 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ।

69. ਹਰਿਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ–

"ਮੈਂ ੳ.ਅ. <u>ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ</u>
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।"

Ministry of Law & Justice

ਹੋਰ ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ।	70. ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਮਾਮਲੇ।	[7]71. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਜਾਂ ਮੁਤੱਲਕ ਸਭ (ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ) ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਉਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

[7] ਅਨੁਛੇਦ 71, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (10.08.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ, ਆਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

72. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਫੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ–

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ;

(ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਦੰਡ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਹੋਵੇ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫ਼ੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ[8] * ** ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ।

ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ।

73. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ–

(ੳ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਹੋਣ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੱਕ ;

ਹੋਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ [9] * * * ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ

---

[8] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[9] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ।

74. [10][(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ:

[11][ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।]

(2) ਕੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ।

75 (1) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ।

---

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[[12]](1ੳ) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।]

(2) ਮੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ।

(3) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸਹੁੰਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(6) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ।

76. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

(3) ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਲਾਚਣ ।

77. (1) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ [13]ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

[14][(4) x x x x]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ।

78. ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ–

(ੳ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ;

---

[13] ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਐਸ.ਓ.2297, ਤਰੀਕ 3 ਨਵੰਬਰ, 1958 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, 1958, ਭਾਗ II, ਅਨੁਭਾਗ 3(ii) ਪੰਨਾ, 1315 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 197 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹਾ ਲੋੜੇ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।

ਅਧਿਆਏ II ---ਸੰਸਦ

ਸਾਧਾਰਨ

ਸੰਸਦ ਦਾ ਗਠਨ ।

79. ਸੰਘ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੇ ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ।

80. (1)[15][[16] * * * ਰਾਜ ਸਭਾ–

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ [17][ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਦੋ ਸੌ ਅਠੱਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਾਂ,

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

---

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਰਾਜ ਸਭਾ" ਜੋੜੇ ਗਏ ।

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) "ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।"

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ [ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜ਼ਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ–

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ।

(4) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਲਈ [18] * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਈ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

(5) ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ [19][ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ] ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ।

[20][*81 (1) [21]ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ [22]* * * ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲੋਕ ਸਭਾ -

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[19] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੲ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਾਂ " ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 81 ਅਤੇ 82 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) "ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

(ੳ) ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ [23][ਪੰਜ ਸੌ ਤੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ [ਮੈਂਬਰਾਂ] ;ਅਤੇ

(ਅ) ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ [24][ਵੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ–

(ੳ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਇੱਕੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ:

[25][ਪਰੰਤੂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪ-ਬੰਧ ਓਦੋਂ ਤੱਕ

---

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) "ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5" ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

[23] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪੰਜ ਸੌ ਪੱਚੀ" ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਪੱਚੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸੱਠ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਵੇ।]

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਆਬਾਦੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ।

[26] [ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ [27][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ [28][ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ,

(i) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ [29][2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ।

82. ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ:

---

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "1991" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਦਨ ਦਾ ਤੜਾਓ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

[30][ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ]

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ [31][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ [32][ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

(i) ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨਿਤ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ii) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ, ਜੋ [33][2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ।

83. (1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

Ministry of Law & Justice

---

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[31] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "1991" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(2) ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ [34][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ [35][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ "ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤ ।

84. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ--

[36][(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਨ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੇ;]

(ਅ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

[34] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ "ਛੇ ਸਾਲ'' ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪੰਜ ਸਾਲ" ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਛੇ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[35] ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ।

[36] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਸੰਸਦ ਤੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ ।

[37][85. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।]

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ–

(ੳ) ਸਦਨਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ ।]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ।

86. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੌਖ-ਪੂਰਬਕ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ।

---

[37] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ ।

87\. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [38][ਲੋਕ-ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ] ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇਗਾ ।

(2) ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਆਲਾਟ ਕਰਨ [39]* * *ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।

88\. ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ, ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ

89\. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ।

---

[38] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ "ਹਰਿਕ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[39] ਸ਼ਬਦ "ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਜ ਕਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

90. ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ–

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ੲ) ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

91. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ ।

92. (1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 91 ਤੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ,ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ, ਅਨੁਛੇਦ 100 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਉਕਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ ।

93. ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

94. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ–

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ, ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁੜਾਓ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

95. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈ਼ਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਹ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋਂ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ ।

96. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 95 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 100 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

97. ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸੰਸਦ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ।

98. (1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

Ministry of Law & Justice

ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਸ਼ਵਰੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ।

99. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ, ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ ।

100. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ , ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸਵਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਵੋਟ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ , ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥੱਗਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ।

101. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗੀ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ [40]ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ [41][ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ [42]ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ–

(ੳ) [43][ਅਨੁਛੇਦ 102 ਤੇ ਖੰਡ (1)ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

[44][(ਅ) ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ,]

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ :

---

[40] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[41] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[42] ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਐਫ, 46/50/ਸੀ ਤਰੀਕ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਪੰਨਾ 678 ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ ਔਫ ਸਾਈਮਲਟੇਨੀਅਸ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਰੂਲਜ, 1950

[43] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 102 ਦੇ ਖੰਡ (1)" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[44] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਂਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[45][ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਸਥੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

102. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—

(ੳ) ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ;

[45] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਜੇ ਉਹ ਅਮੁਕਤ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ;

(ਸ) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(ਹ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

[46][ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

[47] [(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।]

ਮੈਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ।

[48]103. (1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 102 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ

---

[46] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[47] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

[48] ਅਨੁਛੇਦ 103, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ।

Ministry of Law & Justice

ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ।

104. ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਰਿਣ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ।

105. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਆਖੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ, ਵੋਟਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਦ ਤੱਕ [49][ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਸੀ ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ, ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

106. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਸਨ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

[49] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

107. (1) ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਅਤੇ 117 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 108 ਅਤੇ 109 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 108 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ।

108. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੳ) ਉਹ ਬਿਲ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ

ਬਾਬਤ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ;

(ੲ) ਉਸ ਬਿਲ ਦੀ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣ,

ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਿਲ ਬੀਤ ਨ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਜੇ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਦੇ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ-ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਦਨ ਉੱਠਿਆ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਥੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(3) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਦਨ ਬਿਲ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਗੇ ।

Ministry of Law & Justice

(4) ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬਿਲ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ–

(ੳ) ਜੇ ਬਿਲ ਇੱਕ ਸਦਨ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੋੜ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ), ਜੋ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੋਧ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਜੇ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸੋਧਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਸੰਗਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ;

ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਹਿਣਯੋਗ ਹਨ, ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ

Ministry of Law & Justice

ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਾਬਤਾ। 109. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

(5) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

Ministry of Law & Justice

"ਧਨ ਬਿਲਾਂ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ।

110. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਂਧਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ;

(ੲ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ;

(ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣਾ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਚ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖ਼ਰਚ ਐਲਾਨਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ;

(ਕ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ; ਜਾਂ

(ਖ) ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ , ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(3) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 111 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਿੱਠ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ।

ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ।

111. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ।

112. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ "ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

(2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖ਼ਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ–

(ੳ) ਜੋ ਖ਼ਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖ਼ਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ,

ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਲੇਖੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਖ਼ਰਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖ਼ਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ;

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ-ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ ਫ਼ੰਡ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਛੁੜਾਈ ਭਾਰ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੁੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

(ਸ) (i) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(ii) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(iii) ਜੋ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ [50][ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ] ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਤਨਖਾਹ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ;

---

[50] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

(ਕ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ;

(ਖ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ।

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤਾ।

113. ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਓਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖ਼ਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਹੋਰ ਖ਼ਰਚ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ।

114. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ –

(ੳ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ; ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਪਰ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ

ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਰਚ ਦੀ,

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਗ੍ਰਿਹਣ-ਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 115 ਅਤੇ 116 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿੱਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ, ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ।

115. (1) ਜੇ–

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕੋਈ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਅਣ-ਚਿੱਤਵੀਂ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕੋਈ ਧਨ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਏਗਾ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਅਨੁਛੇਦ 112, 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ।

116. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ , ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖ਼ਰਚ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖ਼ਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ;

(ਅ) ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਚਨਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ੲ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲੂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ ਦੇਣ ਦੀ,

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

117. (1) ਅਨੁਛੇਦ 110 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾ ਸੋਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲੰਸਸਾਂ ਲਈ ਫ਼ੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ।

118. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੁਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕਾਂ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ, ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਬਣਾਏ ਗਏ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।

119. ਸੰਸਦ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਜੇ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 118 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

120. (1) ਭਾਗ XVII ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਦਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ" ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

121. ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਤਵ ਤੇ ਚਰਚਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ ।

122. (1) ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਰਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਧਿਆਏ -III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

123. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ –

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ.–ਜਿੱਥੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

[51] x x x x

ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਗਠਨ ।

124. (1) ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ, ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਜੋ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ [52]"ਸੱਤ" ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ।

(2) [53]ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ ਤਦ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਂਹਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ:

Ministry of Law & Justice

---

[51] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 , ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਭੂਤਕਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[52] ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦਾ 34) ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ ਗਿਣਤੀ "ਤੇਤੀ" ਕੀਤੀ ਗਈ ।

[53] "[ਅਨੁਛੇਦ 124 ੳ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ] ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤੱਕ ਪਦ ਸੰਭਾਲੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਂਹਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ :" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜ੍ਹਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015) ਤੋਂ "ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

[54] ਪਰੰਤੂ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

[55][ਪਰੰਤੂ] ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ–

(ੳ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

[56][(2ੳ). ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ।]

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਰਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਜੱਜ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

---

[54] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜ੍ਹਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04. 2015 ਤੋਂ) ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

[55] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜ੍ਹਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04. 2015 ਤੋਂ) "ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

[56] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸਿਰ-ਕੱਢਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨ ਨ ਹੋਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ I - ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ "ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ -II ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਬਣਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ।

(4) ਸਰਵ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(5) ਸੰਸਦ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(6) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(7) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ।

[57][124ੳ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ - ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋ ਠੀਕ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ - ਮੈਂਬਰ, ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ;

(ੲ) ਸੰਘ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ-ਮੈਂਬਰ, ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ;

(ਸ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ

[57] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜੇ ਇਕੱਲੇ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕੀਤੀ-ਮੈਂਬਰ;

ਪਰੰਤੂ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਿਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ, ਹੋਰ ਪਿਛੜੇ ਵਰਗਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਰੁੱਟੀ ਹੈ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ।

124ਅ. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕਾਜਕਾਰ ਹੋਣਗੇ –

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ

Ministry of Law & Justice

ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਹੈ ।

ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

124ੲ. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਾਬਤਾ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ, ਜਾਬਤਾ ਕਥਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਆਦਿ ।

[58]125. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਹੈ ।

(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

[58] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ।

126. ਜਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇੱਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ।

ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ।

127. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਕਰਨ ਜਾਂ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਕੋਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ [59][ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ]ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਥਾਪ ਦੇਵੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਲਿਖਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥਾਪੇ ਗਏ ਜੱਜ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਤੱਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੋਵੇ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਕਤ ਜੱਜ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇਗਾ।

---

[59] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) "ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਰਾਸ਼ਟਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਗ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਏ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ।

128. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, [60][ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ] ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ [[61]ਜਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ] ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰਾਂ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ, ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ।

129. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

---

[60] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਤੋਂ (13.04.2015 ਤੋਂ) "ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ " ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

[61] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਥਾਂ।

130. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ , ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਬੈਠੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

131. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ—

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ

(ਅ) ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ

(ੲ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ,

ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ

[62][ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਸ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਵੇਨੈਂਟ, ਬਾਂਡ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਵਰਗੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਜਿਹੇ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

[62] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

131ੳ. [63][ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

132. ਭਾਰਤ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਦੀਵਾਨੀ, ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ, [64][ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਨੁਛੇਦ 134(ੳ)] ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ।

[65] x x x x

(3) ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ [66]xxx ਉੱਥੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧਿਰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ [67]xxx ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਪਦ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਤਨਕੀਹ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੁਕਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਪੀਲਕਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

Ministry of Law & Justice

---

[63] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[64] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

[65] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (2) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[66] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[67] ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

133 [68][(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ [69][ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਨੁਛੇਦ 134 ੳ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ]

(ੳ) ਕਿ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 132 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਧਿਰ ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਧਾਰ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਦਾ ਗਲ਼ਤ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਜੱਜ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਅੰਤਮ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ।

[68] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (27.02.1973 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ

[69] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

134 (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੇ–

(ੳ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਨੀ ਮਤਾ ਦੇ ਅਪੀਲ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ;

(ੲ) ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ [70][ਅਨੁਛੇਦ 134 ੳ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ] ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋੜੀਆਂ ਜਾਣ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ

[70] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਦੰਡ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ।

[71][134ੳ. ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਸ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ,-

(ੳ) ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖਤ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਨਮਿੱਤ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਰੇਗਾ ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ।

135. ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਵੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਨ ।

[71] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਪੀਲ ਲਈ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਇਜਾਜ਼ਤ ।

136. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਮੁਕਾਓ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਮੁਕਾਓ , ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਨਿਰਣਿਆਂ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ।

137. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਤੇ ਨਜਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਧਾਅ ।

138. (1) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

(2) ਜੇ ਸੰਸਦ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

Ministry of Law & Justice

ਕੁਝ ਕੁ ਰਿੱਟਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ।

139. ਸੰਸਦ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਮਸ, ਮਨਾਹੀ, ਕੋਵਾਰੰਟੋ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਓਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਕੁਝ ਕੁ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਣ।

[72][139ੳ. [73][(1) ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਸੰਮਲਿਤ ਹੋਣ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਤੇ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਸਧਾਰਨ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮੰਗਵਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਨਿਪਟਾ ਸਕੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਰੂਪ ਨਿਪਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।]

[72] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[73] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਜੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

140. ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੁਪੂਰਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ।

141. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਉਣ ਆਦਿ ਬਾਬਤ ਹੁਕਮ ।

142. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਸ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇਂ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁੱਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [74]ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ, ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ।

[74] ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲਾ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਸੀ.ਓ 47, ਤਰੀਕ 14 ਜਨਵਰੀ, 1954, ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜਟ ਅਸਧਾਰਣ, ਭਾਗ II , ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 75 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ (ਡਿਕਰੀਜ਼ ਐਂਡ ਔਰਡਰਜ਼) ਐਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਔਰਡਰ, 1954 ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਜਰ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸਭ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

143. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਛੇਦ 131 ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ [75] ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, [76][ਉਕਤ ਪਰੰਤੁਕ] ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਏ ਲਈ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ।

144. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਗੇ।

---

[75] ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ "ਦੇ ਖੰਡ (i)" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[76] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਉਕਤ ਖੰਡ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[77]144ੳ. [ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਆਦਿ ।

145. (1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ–

(ੳ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ;

(ਅ) ਅਪੀਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ;

(ੲ) ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

[78][(ੲੲ) [79][ਅਨੁਛੇਦ 139 ੳ] ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ।]

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ

---

[77] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[78] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[79] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 131ੳ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 139ੳ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਲਏ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਹ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਨਿਯਮ ;

(ਕ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਖ਼ਰਚਿਆਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਖ) ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਗ) ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰੋਕਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਘ) ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਾਂ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਸਰੀ ਮੁਕਾਓ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ;

(ਙ) ਅਨੁਛੇਦ 317 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

Ministry of Law & Justice

(2) [80][xxx ਖੰਡ [81](3) ਦੇ ਉਪਬਧਾਂ] ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਿਯਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਖੰਡ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਹਵਾਲਾ ਸੁਣਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ [82][[83]xxxਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ] ਪੰਜ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੀ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਤੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕਾਊ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪਲਚਿਆ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੇ ਗਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਰਾਏ ਲਈ ਸੌਂਪੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਉਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਬੇੜੇਗੀ ।

[80] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[81] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[82] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

[83] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਰਿਪੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਸਹਿਮਤ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਰਾਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ।

146. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ , ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ,

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖ਼ਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ , ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫ਼ੀਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ।

ਨਿਰਵਚਨ ।

147. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਜੋ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਅਨੁਪੂਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਔਰਡਰ ਇਨ ਕੌਂਸਿਲ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ, ਜਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਅਧਿਆਏ V-

ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ

148. (1) ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(3) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀ ਨ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(4) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(6) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖ਼ਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

149. ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਨ ।

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀ ਲੇਖਿਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

[84][150. ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ, [85][ਦੀ ਸਲਾਹ] ਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।]

ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ਰਿਪੋਟਾਂ

151. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਸੰਘ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [86]***ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

---

[84] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (01.04.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 150 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

[85] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

[86] ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ "ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ VI

[1]* * *ਰਾਜ

ਅਧਿਆਏ I---ਸਧਾਰਨ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ । 152. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ ਰਾਜ [2][ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ] ।

ਅਧਿਆਏ II - ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ

ਰਾਜਪਾਲ

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ । 153. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਜਪਾਲ ਹੋਵੇਗਾ:

[3][ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]

ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ। 154. (1) ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ---

(ੳ) ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਜਾਂ

---

[1] ਸ਼ਬਦ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਚਲੇ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[2] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

155. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ।

156 (1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਰਾਜਪਾਲ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

157. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ।

158. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

[4][(3ੳ) ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਥੋਂ ਉਸ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।]

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ।

159. ਹਰਿਕ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ਅਰਥਾਤ-

"ਮੈਂ, ੳ.ਅ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਫਾਦਾਰੀ ਨਾਲ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
(ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ (ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ......(ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪ ਦਿਆਂਗਾ।"

ਕੁਝਕੁ ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ।

160. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

161. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਸ ਤਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਮਾਫੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜਾ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ।

162. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ

Ministry of Law & Justice

ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਤੇ ਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ।

163. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗਾ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

(3) ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ।

164. (1) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ :

Ministry of Law & Justice

ਪਰੰਤੂ [5][ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਝਾਰਖੰਡ] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ [6][ਉਡੀਸਾ] ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਬਾਇਲੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦਾ ਵੀ ਇਨਚਾਰਜ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

[7][(1ੳ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ *ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

---

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2006, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[6] ਉੜੀਸਾ (ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਧਾਰਾ (01.11.2011 ਤੋਂ) ਉੜੀਸਾ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* 7.1.2004, ਵੇਖੋ ਕਾ.ਆ. 21 (ੳ), ਤਰੀਕ 7.1.2004 ।

ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।]

(2) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸਹੁੰਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ।

(4) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(5) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤਵ ਹੋਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ।

165. (1) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕੱਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂ ਸੋਪੇਂ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਤ ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ।

166. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

[8]X X X

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ।

167. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ–

(ੳ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਜਪਾਲ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ; ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹਾ ਲੋੜੇ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ।

ਅਧਿਆਏ - III ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ

ਸਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ।

168 (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਤੇ

(ੳ) * * *[9][ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼], ਬਿਹਾਰ,[10]*** [11][ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼] [12]***, [13][ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ], [14][ਕਰਨਾਟਕ],

---

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 3 ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 , ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[9] "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ 34) ਦੀ ਦਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.06.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2005 (2006 ਦਾ 1) ਦਾ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (30.03.2007 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

15*** 16[17[ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ, ਤੇਲੰਗਾਨਾ]] 18[ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼] ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ ;

(ਅ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਦਨ ਤੋਂ,

ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਦਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣ।

169. (1) ਅਨੁਛੇਦ 168 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ ਰਰਿਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਮਤਾ ਸਭਾ

---

10 "ਬੰਬੇ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਗਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) , ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

11 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) (ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

12 "ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ" ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤਰਕਨ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 40) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.11.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।।

13 ਬੰਬੇ ਪੁਨਨਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11), ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

14 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ "ਮੈਸੂਰ" ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੂੜ ਦ ਮੈਸੂਰ (ਆਲਟਰੇਸ਼ਨ ਔਫ ਨੇਮ) ਐਕਟ, 1974 ਦੁਆਰਾ ਮੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਰਨਾਟਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

15 "ਪੰਜਾਬ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 46) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (7.1.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੰਤਾ ਗਿਆ।।

16 ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2010 (2010 ਦਾ 16) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

17 ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 96 ਦੁਆਰਾ (01.06.2014 ਤੋਂ) "ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

18 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 20), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.8.1969 ਤੋ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯਜੋਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ।

[19][170. (1) ਅਨੁਛੇਦ 333 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜ ਸੌ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਠ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯਜੋਨਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

[20][ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਆਬਾਦੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ

---

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਨੱਥੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਪ੍ਰਤਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ [21][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ [[22][2001]] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ :]

(3) ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ :

[23] [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਹੋਣ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ [21][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ

[24][ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

(i) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 1971 ਦੀ

---

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ "2000" ਅਤੇ "1971"ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "1991"ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ;ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਾ, ਜੋ [22][2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ।

171. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ [25][ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ-

(ੳ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਬੋਰਡਾਂ [ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੋਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ

---

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ 'ਇਕ ਚੌਥਾਈ' ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਚੋਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਦੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ;

(ੲ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੋਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਆਰ ਦੀਆਂ ਨ ਹੋਣ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਣ ;

(ਹ) ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡਾਂ (ੳ), (ਅ) ਅਤੇ (ੲ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀਯੋਗ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

Ministry of Law & Justice

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ :-

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ।

172. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਤਰੀਕ ਤੋ [26][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ [26][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਹਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

---

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਛੇ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪੰਜ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਛੇ ਸਾਲ" ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤ ।

173. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ, ਉਹ -

[27][(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਨ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੇ;]

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਨਮਿਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ ।

[28][174. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ-

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ੳ) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ ।]

ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ।

175. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਦਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੌਖ-ਪੂਰਬਕ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ ।

176. (1) [29][ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ] ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਬੋਧਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸੇਗਾ ।

(2) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ "ਹਰਿਕ ਇਜਲਾਸ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ [30]* * * ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ।

177. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ।

178. ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤਦ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

179. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ -

(ੳ) ਜੇ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ,

---

[30] ਸ਼ਬਦ "ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ, ਜਦ ਕਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੁੜਾਓ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

180. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ।

181. (1) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 180 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ।

182. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤਦ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ।

ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

183. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ --

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਸਭਾ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ੲ) ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

184. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ, ਜੋ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ।

185. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 184 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ

ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ , ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

186. ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ , ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ।

187. (1) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਅਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਝੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਸ਼ਵਰੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ।

188. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ ।

189. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸਵਾਲ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਵੋਟ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ

Ministry of Law & Justice

ਮੈਂਬਰਸ਼ਿੱਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਗਠਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਦਸ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਵੇ, ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥੱਗਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ।

190. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ

Ministry of Law & Justice

ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ [31]ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ-

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ [32][ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

[33][(ਅ) ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ;]

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ:

[34][ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ,

---

*[31] ਵੇਖੋ ਪੂਰਬਲੇ ਪੰਨਾ 46 ਤੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਦ ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ ਔਫ ਸਾਈਮੁਲਟੇਨੀਅਸ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿੱਪ ਰੂਲਜ਼, 1950 ।

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 , ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1)" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ।

[34] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 3(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਥੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

191. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ –

(ੳ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ , ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ੲ) ਜੇ ਉਹ ਅਮੁਕਤ ਦਿਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ ;

Ministry of Law & Justice

(ਸ) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

[35][ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ,] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖੱਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ।

[36][(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।]

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾ।

[37]192. (1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ, ਕੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

---

[35] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "(2) ਤੋਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[36] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[37] ਅਨੁਛੇਦ 192, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (20.06. 1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧ ਹੋ ਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ।

193. ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਯੋਗ ਰਿਣ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ, ਆਦਿ।

194. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਆਖੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ, ਵੋਟਾਂ ਜਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਨਿਸਚਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, [38][ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ ਹੋਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

195. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

[38] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

196. (1) ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 198 ਅਤੇ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 197 ਅਤੇ 198 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੀਆਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਉਸ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ।

197. (1) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੳ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣ ; ਜਾਂ

(ੲ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ।

ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੳ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ੲ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ;

Ministry of Law & Justice

ਤਾਂ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜ਼ਾਬਤਾ।

198. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨ ਮੰਨੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

Ministry of Law & Justice

ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(5) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।

199. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ -

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੰਰਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਂਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ ;

(ੲ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ;

(ਸ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਨਾ ਨਮਿੱਤਣਾ;

Ministry of Law & Justice

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਐਲਾਨਣਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ ;

(ਕ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ; ਜਾਂ

(ਖ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ-ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(3) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 198 ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖ਼ਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ।

Ministry of Law & Justice

ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ। 200. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਬਿਲ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਲ ਤੋਂ, ਜੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਇ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਲਪਣ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰਾਤਬਾ ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਮਨਸੂਬਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਬਿਲ। 201. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ

Ministry of Law & Justice

ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਮੇਤ ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੋੜ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ।

20. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ "ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ—

(ੳ) ਜੋ ਖਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ;

Ministry of Law & Justice

ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ-ਲੇਖੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖਰਚ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ;

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਰਾਜ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ-ਫ਼ੰਡ-ਭਾਰ ਅਤੇ ਛੁੜਾਈ-ਭਾਰ, ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੁੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖਰਚ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ;

(ਕ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਚ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤਾ।

203. (1) ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ

Ministry of Law & Justice

ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ,ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ।

(3) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ।

204. (1) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ-

(ੳ) ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਪਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦੀ;

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਤਜਵੀਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਗ੍ਰਹਿਣਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ

ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 205 ਅਤੇ 206 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿੱਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ।

205. (1) ਜੇ-

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਅਣਚਿਤਵੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਨ ਕੋਈ ਧਨ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ ਰੱਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ

Ministry of Law & Justice

ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 202, 203, ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ।

206. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ -

(ੳ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖਰਚ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ;

(ਅ) ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਚਣਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ੲ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲੂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੇਣ ਦੀ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਦੀ

Ministry of Law & Justice

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

207. (1) ਅਨੁਛੇਦ 199 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਉਪਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡਨਾਂ ਤੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ, ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ

Ministry of Law & Justice

ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ।

208. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

(3) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ , ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ।

209. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 208 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ।

210. (1) ਭਾਗ XVII ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ:

[39][ਪਰੰਤੂ [40](ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਨੀਪੁਰ, ਮੇਘਾਲਯ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ "ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ "ਪੰਝੀ ਸਾਲ" ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ]:

---

[39] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[40] ਪੂਰਵੋਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ) "ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[41][ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ [42][[43]ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ "ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਚਾਲੀ ਸਾਲ" ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

211. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ ।

212. (1) ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਤ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤੇ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ IV-ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

213. (1) ਉਦੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਵੇ ਸਦਨ, ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ:

Ministry of Law & Justice

---

[41] ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੰਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[42] ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[43] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਮੁੜਸੰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ–

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ; ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ; ਜਾਂ

(ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਮਤੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਔਰਡੀਨੈਂਸ –

(ੳ) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ;ਅਤੇ

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਜਿੱਥੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਮਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਔਰਡੀਨੈਂਸ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਜੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ।

[44] x x x x

ਅਧਿਆਏ V. – ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ।

214. [45]* * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ।

[46]* * *

---

[44] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤੋਂ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[45] ਬ੍ਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[46] ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਏ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਾ।

215. ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ।

216. ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

[47]* * * * * * * * *

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ।

217. (1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [48][ਅਨੁਛੇਦ 124(ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ, ਅਤੇ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨਾਸ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ [49]ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਨੁਛੇਦ 224 ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ [50](ਬਾਹਠ ਸਾਲ) ਦੀ ਉਮਰ ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ, ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ–

---

[47] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਤੁਕ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[48] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) " ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

[49] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ ਦੁਆਰਾ "ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[50] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "ਸੱਠ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

(ੳ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ;

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ , ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(ੳ) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ;

(ਅ) [51]* * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ;

[52]* * * *

[51] ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ–

[53][(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ;]

[54][(ੳੳ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹੋਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ [55][ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ;]

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ

---

[52] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ" ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ (ੲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[53] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[54] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ)ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ੳ) ਨੂੰ ਖੰਡ (ੳੳ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[55] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁੱਦਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਗਸਤ, 1947 ਦੇ ਪੰਦਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

[56](3) ਜੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

218. ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ।

219 [57]* * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ।

[56] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

[57] ਸ਼ਬਦ "ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

[58]220. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ਸਰਵ- ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ.–ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ" ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ [59]ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸਚੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ ।

[60][221. (1) ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈ਼ਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ

[58] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 220 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[59] 1 ਨਵੰਬਰ, 1956

[60] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ।

222. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, [61][ਅਨੁਛੇਦ 124ੳ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ] ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ[62]*** ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ ।

[63][(2) ਜਦ ਕੋਈ ਜੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਵਜਾ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

223. ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ, ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

---

[61] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) "ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਟਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

[62] ਸ਼ਬਦ "ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[63] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ, ਜੋ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ।

[64][224. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਈ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੱਤ-ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, [65][ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ ਤੇ] ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੋ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜੱਜ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, [63][ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ ਤੇ] ਕਿਸੇ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਾਂਭ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ [66][ਬਾਹਠ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।]

[64] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 224 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

[65] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜ੍ਹਿੰਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਯਥਾਯੋਗ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਥਾਪਤ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

[66] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ "ਸੱਠ ਸਾਲ" ਦੀਂ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸੇਵਾ ਨਿਵਰਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀ।

[67][224ੳ. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, [68][ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ] ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪੰਰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ।

225. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ

---

[67] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[68] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਕਿਸੇ ਵੀਂ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਖੰਡ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ :

[69][ਪਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਧਾਰਨ ਧਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।]

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

[70][226. (1) ਅਨੁਛੇਦ 32 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, [71]xxxਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਥਾਂਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, [72][ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ [ਹੈਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਸਮ,

---

[69] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

[70] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

[71] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 131ੳ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 226ੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[72] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜਿਸ ਹੈਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਮਸ, ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਟ, ਕੋ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਾਸਿਉਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ" "ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ" ਨਿਆਂ ਦੀ ਚੋਖੇ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨਤਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ, ਕੋ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਉਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ] ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।]

(2) ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆਂ ਹੋਵੇ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

[73][(3) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਧਿਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜੀ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਨਾਹੀ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰੋਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ-

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜੀ ਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ ਦੇ ਲਈ ਦਲੀਲ ਤੇ ਸਮੱਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ, ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ ਉਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਊਂਸਿਲ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਤਰੀਕ

[73] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3), ਖੰਡ (4), ਖੰਡ (5), ਅਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਬੰਦ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸਦੇ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਖੁੱਲੀ ਹੈ, ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਕਤ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਰੱਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

[74][(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ, ਅਨੁਛੇਦ 23 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

[75][226ੳ. ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

[76][227. (1) ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਭ ਥਾਈਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਹੋਵੇਗਾ ।]

---

[74] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (7) ਨੂੰ ਖੰਡ (4) ਤੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[75] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[76] ਖੰਡ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ-

(ੳ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਵਰਣੀਆਂ ਮੰਗਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਉਹ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਤਾਬਚੇ, ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵੀ ਥਿਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ੈਰਿਫ ਅਤੇ ਸਭ ਕਲਰਕਾਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਟਾਰਨੀਆਂ, ਐਡਵੋਕੇਟਾਂ ਅਤੇ ਪਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੋਣ;

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (2) ਜਾਂ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਈ ਫਾਰਮ ਜਾਂ ਥਿਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਸਾਰਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਤੱਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

[77][227.(5) x x x x x]

ਕੁਝ ਕੁ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ।

[228. ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਤੈਅ ਹੋਣਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, [78][ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਮੰਗਵਾ ਲਵੇਗੀ, ਅਤੇ–][79]

(ੳ) ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨਿਬੇੜ ਸਕੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੋੜ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ , ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ ।

228.ੳ [80][ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

---

[77] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਖੰਡ (5) ਅਤੰਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[78] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ " ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[79] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 131 ੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[80] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ।

229. (1) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [81]*** ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ [82]*** ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ

[81] "ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[82] ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰ।

[83][230. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਇਖਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ, ਜਾਂ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, --

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਨੁਛੇਦ 227 ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।

231. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ.-

[84][1 ੳ x x x x

[83] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦਾਂ 230, 231 ਅਤੇ 232 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(ਅ) ਅਨੁਛੇਦ 227 ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਥਿਤ ਹਨ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ।]

232. [85]XXXX

ਅਧਿਆਏ VI ---ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

233. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ

---

[84] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜ੍ਹਿੰਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 2 ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੋਧ ਦਾ ਪੂਰਵ ਖੰਡ (ੳ) ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਅਨੁਛੇਦ 217 ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ।"

[85] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (1-11-1956 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

Ministry of Law & Justice

ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਿਣਿਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਣ।

[86][233ੳ. ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) (i) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋਣੀ ਜਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

[86] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਵਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ, ਤੈਨਾਤ, ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਕੋਈ ਆਧਿਕਾਰਤਾ, ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋਣੀ ਜਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬਣ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ ।]

ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੋ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ।

234. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ।

235. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਨਾਲ

ਵਰਤਾਉ ਕਰੇ।

ਨਿਰਵਚਨ।

236. ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ–

(ੳ) ਪਦ "ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਸੰਯੁਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਛੋਟਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ;

(ਅ) ਪਦ "ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਰ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤੀ ਆਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

237. ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ -VII

[ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ VIII

[1][ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ।

[2][239. (1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਹਰਿਕ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉੱਨੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਿੰਨੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਪਦ-ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਰਾਹੀਂ, ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਭਾਗ VI ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਜਪਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜਿਠੇਗਾ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ।

[3]239ੳ. (1) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ [4][[5] ਪੁੱਡੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ—

(ੳ) ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ, ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਇੱਕ ਬੌਡੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ,

ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 17, ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੲ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[2] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ 240 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[3] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[4] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੂਨਰ ਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18), ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਅਤੇ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[5] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਅਜਿਹੀ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਦਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।]

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ।

[6][239ੳੳ .(1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਪਦਨਾਮਤ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ-ਗਵਰਨਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) (ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ) ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.02.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

[7](ਅ ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

[8](ਅ ਅ) ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ ੲ)ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਰਾਹੀਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸੀਟਾਂ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਮੇਤ) ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ।

(ੲ) ਅਨੁਛੇਦ 324 ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 327 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 326 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਵਿੱਚ "ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੰਡਲ" ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

(3) (ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਾਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 64, ਇੰਦਰਾਜ 65 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 66 ਤੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਤ

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (28.09.2023 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (28.09.2023 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ੲ) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਤਾਂ, ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਉਪ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਾਧੇ, ਸੋਧ, ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਮਤਭੇਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮਾਮਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇੰਨ੍ਹਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉੱਥੇ, ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਦ ਧਾਰਣ ਕਰੇਗਾ ।

(6) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

Ministry of Law & Justice

[9][(7) (ੳ)] ਸੰਸਦ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਪਰਿਣਾਮਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

[10][(ਅ) ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਦਰਜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।]

(8) ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ [11][ਪੁੱਡੂਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ "ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (i)" ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਅ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ।

239ੳਅ. ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ; ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ,-

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳੳ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ

---

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "(7)" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[11] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 ਦਾ 44), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਹੈ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳੳ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ।]

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

[12]239ਅ. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ [13][[14][ਪੁਡੂਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ:

ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋੜ

---

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (30.12.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[13] ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18 ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.051987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਸੰਘ ਰੇਜਖੇਤਰ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[14] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ ਮੁਅੱਤਲ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਜਿਹੇ ਤੁੜਾਓ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਕੋਈ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਦੇ , ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਮਿੱਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹਰਿਕ ਔਰਡੀਨੈਂਸ —

(ੳ) ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਜੇ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 (ੳ) ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਮਿੱਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

[15][(4) x x x x x

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

240. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ–

(ੳ) ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਦੀਪਾਂ ;

[16][(ਅ) ਲਕਸ਼ਦੀਪ]

[17][(ੲ) ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਹਵੇਲੀ;]

[18](ਸ) ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ;]

[19](ਹ) [20][ਪੁੱਡੂਚੇਰੀ];]

[21] x x x x x

[22]x x x x x

ਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ :

---

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[16]ਲਕਾਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ (ਅ) ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[18] ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 5 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.08.1962 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[20] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

[21] ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਕ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[22] ਅਰੁਣਾਂਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਖ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[23][ਪਰੰਤੂ ਜਦ [24][ਪੁੱਡੂਚੇਰੀ] [25][ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦੇ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੌਡੀ ਦਾ ਸਿਰਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ :

[26][ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ [22][ਪੁੱਡੂਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੌਡੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਬੌਡੀ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਭੰਗ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ]

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ [27][ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ] ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਤਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਿਹਾ ਹੀ ਬਲ ਅਤੇ

---

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[24] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ, "ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜਾਂ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ"ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕਿਸੇ "ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ।]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ।

241. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ [28][ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ [29][ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 214 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

[30][(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜੋ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਜੇਹੀ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੲ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[29] ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।]

242. [ਕੁਰਗ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਭਾਗ IX

ਪੰਚਾਇਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ । 243. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,--

(ੳ) "ਜ਼ਿਲਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ;

(ਅ) "ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸੰਮਲਿਤ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਬੌਡੀ;

(ੲ) "ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪੱਧਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ;

(ਸ) "ਪੰਚਾਇਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ);

(ਹ) "ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ;

(ਕ) "ਜਨ-ਸੰਖਿਆ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ;

(ਖ) "ਪਿੰਡ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਪਿੰਡ ਦੇ

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (24.04.1993 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਲਿਖਤ ਪਿੰਡ ਸਮੂਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ । 243ੳ. ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ, ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ । 243ਅ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਵੀਹ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ । 243ੲ. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ ਇੱਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਭਰੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰੇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

(ੳ) ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦਾ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ;

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ;

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਮਲਿਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ;

(ਸ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ,--

(i) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ;

(ii) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ,

ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਖੇਤਰ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਪੰਚਾਇਤਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(5) (ੳ). ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ, ਉਸਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ।

243ਸ. (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ—

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ;

ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(3) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ

ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(4) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਖਵੇਂ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਅਹੁਦੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੇਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ

Ministry of Law & Justice

334 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ ।

243ਹ. (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,--

(ੳ) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,

ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਮੁੱਦਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ , ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ

Ministry of Law & Justice

ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ, ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮੈਂਬਰਸ਼ਿੱਪ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

243ਕ. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ;

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ।

243ਖ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਪੱਧਰ ਤੇ,

Ministry of Law & Justice

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਉਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ,

ਅਰਥਾਤ:–

(ੳ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਪਰਿਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੰਡ ।

243ਗ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਮਸੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧਨ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ;

(ੲ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ਸ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧਨ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਨੂੰ

Ministry of Law & Justice

ਕਢਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ।

ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ।

243ਘ. (1) ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨਾਂ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ—

(ੳ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ, ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਨੂੰ ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ,ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫ਼ੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ,

ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ;

(ਅ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ;

(ੲ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਜਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ,

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਵੈ-ਸਪੱਸ਼ਟ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ।

243ਙ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਚੋਣ ।

243ਚ. (1) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇੱਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ

Ministry of Law & Justice

ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਓਨਾਂ ਅਮਲਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜਿੰਨਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤੱਲਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

243ਛ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਹੋਣਾ।

243ਜ. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਜਨਜਾਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ;

(ਅ) ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

(3) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ—

(ੳ) ਕੋਈ ਗੱਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜ਼ੀਲਿੰਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

[2](3ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 243 ਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ, ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮਤਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ;

(ਅ) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ।

243ਙ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਤਿਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਭ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ

Ministry of Law & Justice

ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖ਼ਲ ਤੇ ਰੋਕ ।

243 ਞ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 243ਚ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ, ਜੋ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ (ਐਲਾਟਮੈਂਟ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਤੇ ਹੀ ਉਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ "ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।

Ministry of Law & Justice

[3][ਭਾਗ IX ੳ
ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ. । 243ਟ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,-

(ੳ) "ਕਮੇਟੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243 ਢ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ ;

(ਅ) "ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ;

(ੲ) "ਮਹਾਂਨਗਰ ਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਸ ਲੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੱਗਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮਹਾਂਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ;

(ਸ) "ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਸੂਚਤ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ;

(ਹ) "ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਠ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ;

(ਕ) "ਪੰਚਾਇਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ;

(ਖ) "ਜਨ ਸੰਖਿਆ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

---

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ।

243ਠ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ, ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਕਾਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਗਰ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ);

(ਅ) ਕਿਸੇ ਲਘੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ; ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਸੇ ਦੀਰਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਤੇ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦਾ,

ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਗਠਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਥਾਪਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਜਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਨਗਰਪਾਲਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਉਦਯੋਗਤ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, "ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ", ਲਘੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ "ਦੀਰਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ" ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਘਣਤਾ, ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਉਤਪੰਨ ਰੈਵਿਨਿਊ, ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਵ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ।

243ਡ. (1) ਖੰਡ 2 ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵਾਰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, -

(ੳ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ,-

(i) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ;

(ii) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਮਲਿਤ ਹੈ;

(iii) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅੰਦਰ ਚੋਣਕਾਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ;

(iv) ਅਨੁਛੇਦ 243ਢ ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੀ,

ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਪੈਰਾ (i) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ

Ministry of Law & Justice

ਹੋਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਚੇਣਰਪਰਸਨ ਦੇ ਚੋਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ।

243ਢ. ਅਜਿਹੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਆਰਾ,-

(ੳ) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਉਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ;

ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ,

(ੳ) ਇੱਕ ਵਾਰਡ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ; ਜਾਂ

(ਅ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਉਸ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ,

ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

(5) ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ।

243ਣ. (1) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਰਹਿਂਣਗੀਆਂ।

(3) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ), ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(4) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ 334 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ, ਆਦਿ ।

243ਤ. (1) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(3) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,-

(ੳ) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ;

ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਾਕੀ ਮੁੱਦਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਕੇਵਲ ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

243ਥ. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ,-

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ।

243ਦ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,--

(ੳ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤੱਵ ਉਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ—

(i) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ii) ਅਜਿਹੀ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ, ਦੀ ਪਰਿਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਉਤਰਤਾਇਤੱਵ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਰ੍ਹਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ

Ministry of Law & Justice

ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੰਡ ।

243ਧ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਮਹੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹਣ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਮਹੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ;

(ੲ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਥ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

243ਨ. (1) ਅਨੁਛੇਦ 243-ਛ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ—

(ੳ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ੁੱਧ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ

ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸੇ ਮਿੱਥਣ ਨੂੰ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ;

(ਅ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿੱਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ;

(ੲ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਮਜਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ;

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ।

243ਪ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਆਡਿਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ

243ਪਓ. (1) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ। ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ, ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਨੁਛੇਦ 243-ਚ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਤੱਲਕ ਰੱਖਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

243 ਪਅ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣਾ।

243ਪਇ. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਛਮ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ

Ministry of Law & Justice

ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ।

243ਪਸ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਕਰ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗਈਆਂ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਰ ਬਟਾ-ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ;

(ਸ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਹਰਿਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ-

(ੳ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ;

(i) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਹਿੱਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾ, ਜਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣ, ਅਧਾਰ ਬਣਤ ਦਾ ਏਕੀਕਰਣ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪਰਿਰੱਖਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ii) ਉਪਲਬੱਧ ਵਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮੀ ਪ੍ਰਕਾਰ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ।

(4) ਹਰਿਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ।

ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਈ

243ਪਹ. (1) ਹਰਿਕ ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ

Ministry of Law & Justice

ਕਮੇਟੀ। ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ, ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ;

(ਹ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(3) ਹਰਿਕ ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ,-

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗੀ:-

(i) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ;

(ii) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਅਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲੀ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਜਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਬਟਾਉਣਾ, ਅਧਾਰ ਬਣਤਰ ਦਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਵਿਕਾਸ ਹੈ;

(iii) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਹਿਲਤਾਵਾਂ;

(iv) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਂ ਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸੰਭਾਵਤ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੋਰਤ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਗਵਰਨਰ, ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ;

(4) ਹਰਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243ਪ.ਕ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ,

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਮਹਾਨਗਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ।

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾਫਜ਼ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅੰਸਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਭ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਵਰਜਨਾ।

243ਪਖ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ –

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 243ਪਓ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ, ਜੋ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਮਿੱਥੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜ਼ੀ ਤੇ ਹੀ ਉਜਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ।

Ministry of Law & Justice

[1]ਭਾਗ IX ਅ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 243ਪਗ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,

(ੳ) "ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਪਠ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਹੈ;

(ਅ) "ਬੋਰਡ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਨ ਬੌਡੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਨਿਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ੲ) " ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਸ) "ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਹ) "ਅਹੁਦੇਦਾਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਸਕੱਤਰ, ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ਕ) "ਰਜਿਸਰਾਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਤੋਂ ਹੈ ;

(ਖ) "ਰਾਜ ਐਕਟ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ;

(ਗ) "ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰਤ ਆਪਣਾ ਅਮਲ ਖੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ।

243ਪਘ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ, ਲੋਕ ਤਾਂਤਰਿਕ ਮੈਂਬਰ-ਨਿਯੰਤਰਨ, ਮੈਂਬਰ-ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧ।

243ਪਙ. (1) ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿੰਨੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ

Ministry of Law & Justice

ਗਿਣਤੀ ਇੱਕੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹਰੇਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ, ਇੱਕ ਥਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਅਉਧ ਚੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਉਧ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਬੋਰਡ, ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਇਤਫਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੁਆਰਾ, ਉਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਭਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਅਉਧ ਦੇ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਜੋਂ ਬੈਂਕਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿੱਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬਾ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਯੋਜਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਇੱਕੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੁੱਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ।

243ਪਚ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਚੋਣ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਚਾਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਅਹੁਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

(2) ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਬੋਰਡ ਦਾ ਅਧਿਲੰਘਣ ਅਤੇ ਮੁੱਅਤਲ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਬੰਧ।

243ਪਛ. (1) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਬੋਰਡ ਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ-

(i) ਉਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਤਾਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ;

Ministry of Law & Justice

(ii) ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਉਪੇਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ;

(iii) ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ;

(iv) ਬੋਰਡ ਦੇ ਗਠਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਤੀਬੋਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ;

(v) ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 243ਪਚ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੇ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ,

ਅਧਿਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ੇਅਰ ਧਾਰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਉਧਾਰ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪੰਰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਵਿਨਿਯਮਨ ਐਕਟ, 1949 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ "ਛੇ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਧਿਲੰਘਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ

Ministry of Law & Justice

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇਗਾ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ।

243ਪਜ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਡਿਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ ਆਡਿਟ ਅਤੇ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣਗੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕਥਿਤ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ, ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡੀਟਰ ਕਰ ਵਾਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਡਿਟ ਕਰਵਾਏਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਪੈਨਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਹਰੇਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ

ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਡਿਟ ਰਿਪੋਟ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਧਾਰਨ ਬੌਡੀ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੰਯੋਜਤ ਕਰਨਾ।

243ਪਙ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੌਡੀ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਇੱਕਤਰਤਾ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸੰਯੋਜਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ।

243 ਪਞ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਹੀਆਂ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਲੇਖਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਪਹੁੰਚ, ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇੱਕਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿਵਰਣੀਆਂ

243ਪਟ. ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਦਨਾਮਤ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਰਣ ਫਾਈਲ ਕਰੇਗੀ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ :

(ੳ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਟ;

(ਅ) ਉਸਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਕੀਤਾ ਵਿਵਰਣ;

(ੲ) ਬਾਕੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਯਥਾ ਪਰਵਾਨਤ ਹੋਣ;

(ਸ) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੂਚੀ;

(ਹ) ਉਸ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੋਡੀ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਜਦ ਨਿਯਤ ਹੋਣ, ਸੰਚਾਲਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ;ਅਤੇ

(ਕ) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ।

ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਡੰਨ।

243ਪਠ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਕੋਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਝੂਠਾ ਵਿਵਰਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ

ਝੂਠੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਸੰਮਨ, ਅਧਿਗ੍ਰਹਿਣ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰਨ ਲਿਖਤੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(ੲ) ਕੋਈ ਨਿਯੋਜਕ, ਜੋ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੱਟੀ ਗਈ ਰਕਮ, ਦਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ;

(ਸ) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਹੈ, ਵਹੀਆਂ, ਲੇਖਿਆਂ, ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਨਗਦੀ, ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ;ਅਤੇ

(ਹ) ਜੇ ਕੋਈ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

243ਪਡ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪਭੇਦ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਕਿ "ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ" "ਰਾਜ ਐਕਟ" ਜਾਂ "ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ" ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ "ਸੰਸਦ" "ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ" ਜਾਂ "ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ" ਦਾ ਹੈ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

243ਪਢ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ।

243ਪ.ਣ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਜਾਂ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ X

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ।

244 (1) ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ[1][ਆਸਾਮ[2][[3]ਮੇਘਾਲਿਆ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ]]ਰਾਜਾਂ] ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ[4]*** ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ।

(2) ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ [1][ਆਸਾਮ [2][[5][ਮੇਘਾਲਯ,ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ]] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

ਆਸਾਮ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦਾ

[6][244ੳ. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ [7][ਭਾਗ I] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ) ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ—

(ੳ) ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਹੋਈ, ਇੱਕ ਬੌਡੀ, ਜਾਂ

---

[1] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.01.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ "ਅਸਾਮ ਰਾਜ" ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਣੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਿਆ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (01.04.1985 ਦੋਂ ਪਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

[3] ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ 1986 (1986 ਦਾ 34) ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[4] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਅਤੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

[5] ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[7] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ "ਭਾਗ ੳ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ।

(ਅ) ਇਸ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ,

ਜਾਂ ਦੋਵੇ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ—

(ੳ) ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ;

(ੲ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਰ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਖੁਤਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਅਤੇ

Ministry of Law & Justice

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਜਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

(4) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XI

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ

ਅਧਿਆਏ I - ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਬੰਧ

ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ।

245. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਅਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ।

246. (1) ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ I ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਸੰਘ ਸੂਚੀ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਤਾਬੇ [1]* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ III ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

---

[1] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਤਾਬੇ [1]* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ II ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਰਾਜ ਸੂਚੀ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(4) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ, [2][ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ] ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[3][246ੳ. (1) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਅਤੇ 254 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਜ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਅਨੁਛੇਦ 279 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (5) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।]

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਸਦ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

247. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ।

248. (1) [4][ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਸਦ] ਨੂੰ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

249. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ [5][ਅਨੁਛੇਦ 246 ੳ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਪਬੰਧਤ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਜਾਂ] ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਮਤਾ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹੇ, ਸੰਸਦ ਲਈ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਤਾ ਇਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹੇਗਾ ਜਿਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ:

---

[4]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[5] ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ, ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹਿਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਖੰਡ(1) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹੇਗਾ।

(3) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਮਤੇ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।

ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

250. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ [6][ਅਨੁਛੇਦ 246 ੳ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਪਬੰਧਤ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਜਾਂ] ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਰੀ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜੋ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ।

251. ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ, ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਮਲਹੀਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤਦ ਤੱਕ ਹੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹੇ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ।

252. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਨਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਉਸ ਨਮਿਤ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ

Ministry of Law & Justice

ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਰਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਧਾਨ।

253. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਮੇਲਨ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੌਡੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ।

254. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਾ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ , ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜਿੱਥੇ [7]* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ

[7] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29" ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ, ਸੋਧ, ਜਾਂ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣਾ।

255. ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ [8]* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ—

(ੳ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉੱਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉੱਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

(ੲ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

ਅਨੁਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਅਧਿਆਏ II - ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧ

ਸਾਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਬਾਂਧ।

256. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਪਾਲਣ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ

---

[8] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ।

257. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅੜਚਣ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨ ਪਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌਮੀ ਜਾਂ ਸੈਨਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਰਾਜ-ਮਾਰਗ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਐਲਾਨਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨੇ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਂ ਜਲ ਸੈਨਾ, ਥਲ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਰਕਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਜਿੱਥੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਬਾਬਤ ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕ ਖਰਚਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਹ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ, ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ।

[9]257ੳ. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (2.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਦਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

258. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਣ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ , ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਹੋਣ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

[10][258ੳ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਪਜਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ।]

259. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

260. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਹਤ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ, ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜਿੰਮੇ ਲੈ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤੱਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ, ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ।

261. (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ

---

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 18 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਪਾਦਨਯੋਗ ਹੋਣਗੇ ।

ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜੇ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ ।

262. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵੰਡ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫ਼ਰਿਆਦ ਦੇ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫ਼ਰਿਆਦ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ।

263. ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਲੋਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੇ—

(ੳ) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹਿੱਤ ਹੋਵੇ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ; ਜਾਂ

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ,

ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XII
ਵਿੱਤ, ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਅਧਿਆਇ I ਵਿੱਤ
ਸਾਧਾਰਨ

ਭਾਵ ਅਰਥ। [1][264. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਤ "ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 280 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ।]

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਰਾਂ ਦਾ ਨ ਅਰੋਪਣਾ। 265. ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਕਰ ਲਾਇਆ ਜਾਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ। 266. (1) ਅਨੁਛੇਦ 267 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ "ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ-ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ "ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਰ ਸਭ ਲੋਕ-ਧਨ ਭਾਰਤ ਤੇ ਲੋਕ –ਲੇਖੇ,

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 264 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਕੋਈ ਧਨ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਨਮਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ

267. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊਂ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ "ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫ਼ੰਡ ਅਣਚਿੰਤਿਆ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 115 ਜਾਂ 116 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿੱਤ ਉਸ ਦੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊਂ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ "ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਅਣਚਿੰਤਿਆ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 205 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 206 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ,ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿੱਤ [2] * * * *ਉਸ ਦੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

---

[2] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ " ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤੇ ਗਏ ਮਸੂਲ ।

268. (1) ਅਜਿਹੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ [3]*** ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ—

(ੳ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕਿਸੇ [4][ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਅੰਦਰ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਣ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਹੋਣ,

ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

[*26][268ੳ. ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰ]- ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਰ ।

269. [5][(1) ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ [6](ਅਨੁਛੇਦ 269 ੳ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਇਲਾਵਾ) ਤੇ ਕਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਖੰਡ (2) ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1996 ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗ

---

[3]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੲ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[*] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿਆਖਿਆ ,- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ੳ) "ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ" ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ;

(ਅ) "ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ ਕਰ" ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ (ਭਾਵੇਂ ਖੇਪ ਉਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਵੱਟਕਾਂ ਸੰਘ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰੇ।

[7][(3) ਸੰਸਦ, ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ [8][ਮਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਜਾਂ ਖੇਪ] ਕਦ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਖਰੀਦ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਵਣਜ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਦਾ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕਤਰਤਾ।

[9][269ੳ. (1) ਵਣਜ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਰਸਦ ਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿੱਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਯਾਤ ਤੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਰਸਦ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਵਣਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਰਸਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਟਿੱਕਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ(1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 246 (ੳ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 246 ੳ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਰਸਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਜਾਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਰਣ।

[10][270. (1) ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਨੁਛੇਦ [11][268, 269, 269 ੳ] ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰ ਮਸੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 271 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸਰਚਾਰਜ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲਗਾਏ ਕੋਈ ਉਪਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ।

[12][1(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕੱਤਰਿਤ ਕੀਤੇ ਕਰ, ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਢੰਗ ਤਹਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

1(ਅ) ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ 269ੳ ਤਹਿਤ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਕਰ, ਜੋ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਤਹਿਤ ਦਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਤਹਿਤ ਸੰਘ ਨੂੰ ਟਿੱਕਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ।]

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਜੋ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

---

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1996 ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 270 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 268, ਅਨੁਛੇਦ 268 ੳ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269" ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, 'ਮੁਕੱਰਰ' ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ,-

(i) ਜਦ ਤੱਕ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਅਤੇ

(ii) ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ।]

ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਮਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸਰਚਾਰਜ ।

271. ਅਨੁਛੇਦ 269 ਅਤੇ 270 ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿੱਚ [13][ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ ਤਹਿਤ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ] ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੁਆਰਾ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

272. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਾਂਟ।

273. (1) ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਆਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ, [14][ਉਡੀਸ਼ਾ] ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(2) ਪਟਸਨ ਜਾਂ ਪਟਸਨ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹੇ, ਜਾਂ ਇਸ

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[14] ਉਡੀਸਾ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15), ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2011 ਤੋਂ) "ਉਡੀਸਾ" ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੋਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਮੁੱਕਰਰ ਕੀਤਾ" ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 270 ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਕਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ-ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਗੇਤਰੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ।

274. (1) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਆਮਦਨ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਨ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣਯੋਗ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਰਚਾਰਜ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(ੳ) ਕੋਈ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਦਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਰਕਮਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਹੋਣ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ।

275. (1) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇੱਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਜੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੋ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਤੈਅ ਕਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਕਮਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇੱਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ –

(ੳ) ਜੋ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ [15][ਭਾਗ I] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖਰਚ ਦੇ ਔਸਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ : ਅਤੇ

---

[15] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71,ਦੁਆਰਾ " ਭਾਗ ੳ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(ਅ) ਜੋ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ।

[16][(1ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 244ੳ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ,-

(i) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਤੇ ਖੰਡ (ੳ) ਤੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਇਗੀ ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਾ-ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ;

(ii) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ, ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ-ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ, ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ, ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ, ਉਸ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।]

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿੱਤ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ।

276. (1) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ, ਸਥਾਨਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

(2) ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ, ਸਥਾਨਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੁੱਲ ਰਕਮ [[17]ਦੋ ਹਜਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ] ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

[18][* * * *]

(3) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰਾਂ

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਬਚਾਓ ।

277. ਕੋਈ ਕਰ, ਮਸੂਲ ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ, ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਪੂਰਬਕ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂ ਰਹੀਆ ਸਨ, ਉਹ ਕਰ, ਮਸੂਲ, ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਲਾਈਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ ।

278. [ਕੁਝ ਕੁ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

"ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ" ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਉਣਾ।

279. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ "ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਟਕਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਖਰਚ ਘਟਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅਤ ਪਰਮਾਣਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਮਸੂਲ ਜਾਂ ਕਰ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ

ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਸਹਾਇੱਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ।

[19][279ੳ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਖ ਤੋਂ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

(2) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ, ਭਾਵ :-

(ੳ) ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ - ਚੇਅਰਮੈਨ;

(ਅ) ਕੇਂਦਰ ਰਾਜ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹੈ - ਮੈਂਬਰ ;

(ੲ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿੱਤ ਜਾਂ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵਿੱਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇ । - ਮੈਂਬਰ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਅਤਿਜਲਦ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਧੀ ਲਈ, ਜੋ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ, ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਉਪ-

---

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣਨਗੇ ।

(4) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇਗੀ -

(ੳ) ਸੰਘ, ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ, ਉਪਕਰ ਅਤੇ ਸਰਚਾਰਜ, ਜੋ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ;

(ਅ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜੋ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਤੋਂ ਛੂਟ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ;

(ੲ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿਧਿਆਂ ਅਨੁਛੇਦ 269 ੳ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਅਨੁਕਰਮ ਵਿੱਚ ਰਸਦ ਮਾਪ ਉੱਪਰ ਅਰੋਪੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਅਰੋਪਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਰਸਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ;

(ਸ) ਉੱਲਦਣ ਦੀ ਬਰੂਹਾਂ ਹੱਦ ਤੋਂ ਨੀਚੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ;

(ਹ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਰਾਂ ਵੀ ਹਨ ;

(ਕ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਿਕ ਵਿਪੱਤੀ ਜਾਂ ਆਪਦਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਸੰਸਾਧਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦਰ ਜਾਂ ਦਰਾਂ ;

Ministry of Law & Justice

(ਖ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਆਸਾਮ, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ, ਮਨੀਪੁਰ, ਮੇਘਾਲਿਆ, ਮਿਜ਼ੋਰਮ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਸਿੱਕਮ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ; ਅਤੇ

(ਗ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ, ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(5) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਤਾਰੀਕ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਕੱਚਾ ਪੈਟਰੋਲ, ਉੱਚ ਗਤੀ ਡੀਜ਼ਲ, ਸਟੋਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ) ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਿਕ ਗੈਸ ਅਤੇ ਵਿਮਾਨਨ ਟ੍ਰਬਾਈਨ ਈਂਧਨ, ਉੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਅਰੋਪੇ ਜਾਣਗੇ।

(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਰ ਦਾ ਇੱਕਸਾਰ ਢਾਚਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੋਵੇਗੀ।

(7) ਮਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਰਮ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅੱਧੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ।

(8) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰੇਗੀ।

(9) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਹਰੇਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ :-

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ,-

(ੳ) ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੋਟ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁੱਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁੱਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ

280. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ, ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—

(ੳ) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਵੰਡ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ ਯੋਗ

Ministry of Law & Justice

ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਬਤ ;

[20][ਅਅ] ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ]

[21][(ੲ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ,

[22][(ਸ)] ਪੱਕੇ ਪੈਰੀ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਬਾਬਤ,

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ।

281. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (24.04.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਅਖਰਾਜਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਫੁਟਕਲ ਵਿੱਤੀ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਯੋਗ ਖਰਚ ।

282. ਸੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਜਿਹਾ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਸੰਚਿਤ ਫੰਡਾਂ ਅਚੇਤ-ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲੇਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਦਿ ।

283 (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ, ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੀ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ

Ministry of Law & Justice

[23]* * * ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਕੀ ਸੰਭਾਲ।

284. ਉਹ ਸਭ ਧਨ ਜੋ –

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਲਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਮਾਮਲੇ, ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ,

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ।

285. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਦੀ ਸੱਪੰਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਸਭ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਹੋਣੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ।

[23] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ ਬਾਬਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

286. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, [24][ਮਾਲ ਦੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਰਸਦ] –

(ੳ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ [25][ਮਾਲ ਦੀ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ] ਦਰਾਮਦ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਲ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ,

ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ।

[26]*****************

[27][(2) ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ [28][ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਸਦ] ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਕਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

[29]*****************

ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ।

287. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, (ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ) ਬਿਜਲੀ ਜੋ-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ,

---

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[25] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (1 ਅ) ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[26] ਖੰਡ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

[27] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[29] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ, ਜੋ ਉਸ ਰੇਲਵੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਤੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਰ ਅਰੋਪਣਾਂ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ, ਜਾਂ ਕਰ ਲਾਉਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖਪਤ ਲਈ ਵੇਚੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਉਸ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਖੀ ਮਿਕਦਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੰਨੀ ਕਰ ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟ।

288. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆ-ਵਾਦੀ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਖੀਰੀ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ, ਵੰਡੀ ਜਾਂ ਵੇਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਰ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ" ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ

ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ, ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਣ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਿਹਾ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ।

289. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਅਮਲਾਂ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂ ਦਖਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੇ ਕਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਤੇ ਲਾਗੂ

ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਨੁਸੰਗਕ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਖਰਚਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਲਾਨ ।

290. ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ, ਜੇ—

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ,

ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਖਰਚਾ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾਂ ਕਰਾਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਉੱਨਾ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਕੁਝ ਕੁ ਦੇਵਸਵਮ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਅਦਾਇਗੀ ।

[30][290. (ੳ) ਛਿਆਲੀ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰਿਕ ਸਾਲ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਤ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਦੇਵਸਵਮ ਫ਼ੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰੇਕ ਸਾਲ [31][ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ] ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜੋ ਨਵੰਬਰ, 1956 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਕੋਚੀਨ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇੰਤਕਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਦੇਵਸਵਮ ਫ਼ੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

291. [ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

ਅਧਿਆਏ II- ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ।

292. ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ ।

ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ।

293. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਅੰਦਰ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।

---

[30] ਸੰਵਧਾਨ (ਸ਼ਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 , ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[31] ਮਦਰਾਜ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾਂ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (14.1.1969) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 292 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਤ ਕੋਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਟੱਪੀਆਂ ਨ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਉਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(3) ਕੋਈ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਚੁਕਾਉਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੋਵੇ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

ਅਧਿਆਏ – III ਸੰਪਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ, ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਬਾਂਧਾਂ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ।

294. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਭਾਰਤ

Ministry of Law & Justice

ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਤੱਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਨ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ।

295 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-

(ੳ) ਉਹ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤੱਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ

(ਅ) ਉਹ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤੱਤਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ,ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਬਾਂਧਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤੇ ਦਾਵੇ, ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਉਸ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਬਾਬਤ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਨਿਖਸਮਤਾ ਕਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ ।

296. ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੋ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ-ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਅਭਾਵ ਕਰਕੇ ਨਿਖਸਮੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੋ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦਾਂ "ਹੁਕਮਰਾਨ" ਅਤੇ "ਦੇਸੀ ਰਾਜ" ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 363 ਵਿੱਚ ਹਨ ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਚੀਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ।

[32][297. (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸਭ ਭੋਆਂ, ਖਣਿਜ ਅਤ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਚੀਜਾਂ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤ ਵੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ, ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸੈਲਫ਼, ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।]

ਵਪਾਰ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

[33][298. ਸੰਘ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ, ਧਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜਨ ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ—

(ੳ) ਸੰਘ ਦੀ ਉਕਤ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ

---

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (27.05.1976 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 298 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁਆਇਦੇ। 299. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਸਭ ਮੁਆਇਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੱਥਬਦਲੀ ਪੱਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ[34]* ** ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਜਾਂ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰੇ।

(2) ਨ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ [35]* * *ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਇਦਾ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ। 300. (1) ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਵੇ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਜੇਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ

[34] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[35] ਸ਼ਬਦ "ਨ ਹੀ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

(2) ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ—

(ੳ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਰੱਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤੱਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਰੱਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

[36][ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

300ੳ. ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਂਝਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ।

[36] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 34 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਭਾਗ XIII

ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ।

301. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਬੇਰੋਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

302. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ।

ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਬਾਬਤ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

303. (1) ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਨ ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇੱਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੇ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ, ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੋ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਦੀ ਦੁਰਲੱਭਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

304. ਅਨੁਛੇਦ 301 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ –

(ੳ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ [1][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ] ਤੋਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਮਾਲ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਮਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਅ) ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਇਜਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ।

[2][305. ਅਨੁਛੇਦ 301 ਅਤੇ 303 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 301 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ii) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

306. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਅਨੁਛੇਦ 301 ਤੋਂ 304 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ।

307. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ ਅਨੁਛੇਦ 301, 302, 303 ਅਤੇ 304 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XIV
ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਏ I.--ਸੇਵਾਵਾਂ

ਨਿਰਵਚਨ।

308. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ "ਰਾਜ" [1][ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ] ।

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ।

309. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ[2] * * * * ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[2] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ।

310. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ[3] * * * ** * * * ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [4]* * * *ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੁਆਇਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ[4] * * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਕੀਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਆਸਾਮੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੁਰਾਚਾਰ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਨ ਹੋਣ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

[3] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[4] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਘ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

311. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਆਪਣੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਨ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

[5][(2) ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਬਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਾਏ [6]ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਵਾਜਬ ਅਵਸਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ—

[7]ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਡੰਨ, ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਤਜ਼ਵੀਜ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਡੰਨ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਡੰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ:-

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਖੰਡ ਉੱਥੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਅਪਰਾਧਕ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ

---

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ, ਜੋ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਾਂ

(ੲ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(3) ਜੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ।

312. (1) [8][ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਜਾਂ ਭਾਗ XI] ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਮਤੇ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਸਦਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ [9][ਇਸ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਹੈ] ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

---

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਭਾਗ XI" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਸਰਵਿਸ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੁਲੀਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

[9] [(3) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 236 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਉਪਰੋਕਤ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਦੀ ਸੋਧ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਮਲਿਤ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।]

ਕੁਝ ਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ-ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

[10]312ੳ. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ–

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਊਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਹਨਤਾਨੇ, ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾ-ਸਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਵਿੱਖ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਅਦਲ-

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਬਦਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਊਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਵਿੱਖ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਜਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਕਤ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਦੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਉਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਾਗੂ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

(2) ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

Ministry of Law & Justice

ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ।

(3) ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਵੇਨੈਂਟ, ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਰਾਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ;

(ਅ) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ;

ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।]

ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ।

313. ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਆਸਾਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ; ਇੱਕ ਸਰਵ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹਿਣਗੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਹੋਣ ।

314. [ਕੁਝ ਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਉਪਬੰਧ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।]

ਅਧਿਆਏ II - ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਸੰਘ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

315. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਲਈ ਇੱਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਕਰਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਮਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਹੋਣ ।

(4) ਸੰਘ ਦਾ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ[11]* * * * ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

[11] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(5) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਪੁੱਛ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਜਾ ਰਾਜ ਦੀਆਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ।

316. (1) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਹਰਿਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਅੱਧੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

[12][(1ੳ) ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਖਾਲੀ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ।]

(2) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਪੈਂਹਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ [13][ਬਾਹਠ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ [14]ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 317 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ

---

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਸੱਠ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[14] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਤੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ।

317. (1) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕਦਾਚਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਤੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਟ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

(2) ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਪਾਲ [15]* * * * ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਉਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ।

(3) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੋਂ ਹਟਾ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, --

(ੳ) ਦੀਵਾਲੀਆ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵੇਤਨਕ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

[15] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਮਾਨਸਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਦੁਰਬਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇ।

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮਤ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਫਾਇਦੇ ਜਾਂ ਉਪਲੱਭਤ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕਦਾਚਾਰ ਦਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

318. ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [16]* * * * ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ—

(ੳ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

[16] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਹੁਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਮਨਾਹੀ।

319. ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਤੇ–

(ੳ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ੲ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ।

320. (1) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਲਈ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਕਰੇ।

(2) ਜੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣ ਸੰਯੁਕਤ ਭਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

(3) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ -

(ੳ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ;

(ਅ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦਲੀਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂਪਣ ਤੇ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਮੇਜਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਊਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਤਪਰਜਤ

ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖ਼ਰਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫ਼ੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਊਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਬਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਕੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ,

ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [17]* * * *ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕਰੇ, ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ:

ਪਰੰਤੂ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ -ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ [18]* * * *ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸੇਵਾ

---

[17] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[18] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 335 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [17]* * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

321. ਸੰਸਦ ਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਬੌਡੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚ।

322. ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖ਼ਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੋਈ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ।

323. (1) ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ,

ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [19]* * * * ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਸ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਰਾਜਪਾਲ [19]* * * * ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ,ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਰਾਜਪਾਲ [20]* * * *ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

[19] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[20] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਭਾਗ XIV ੳ]

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ।

323ੳ. (1) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬੁਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ–

(ੳ) ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ੲ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅਗੇ ਲੰਬਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਿਨਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ;

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371ਸ ਦੇ ਖੰਡ (3) ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਖ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫ਼ੀਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ।

323ਅ. (1) ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ ਝਗੜਿਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ:-

Ministry of Law & Justice

(ਓ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਲਗਾਉਣਾ, ਨਿਰਧਾਰਣ, ਉਗਰਾਹੁਣਾ, ਅਤੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ, ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਆਯਾਤ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ;

(ੲ) ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਝਗੜੇ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 31ੳ ਵਿੱਚ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੌਂ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ;

(ਹ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ;

(ਕ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰਿਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਹਰਿਕ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329-ੳ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ;

(ਖ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਹਨ) ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਵਸੂਲੀ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਤਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਅਵੱਸ਼ਕ ਮਾਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

[2][(ਗ)] ਕਿਰਾਇਆ, ਉਸਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤਨਕੀਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੱਕ ਹਿੱਤ ਹੈ;

[3][(ਘ)] ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਉਪਖੰਡ [4][(ਗ)] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਫੀਸ ;

[23] [(ਙ.)] ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਉਪਖੰਡ [5][(ਘ)] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਿਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ –

(ੳ) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਦਰਜ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ੲ) ਉਕਤ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਛੰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਛੰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਉਪਖੰਡ (ਗ) ਅਤੇ (ਘ) ਅਤੇ (ਙ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਅਖਰਾਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਛੰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) (ਖ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਛੰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) (ਗ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ, ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫ਼ੀਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਦ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, "ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ" ਤੋਂ, ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਜੋ ਭਾਗ II ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੈ।

ਭਾਗ XV

ਚੋਣਾਂ

ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ।

324. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਸਭ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ [1]* * * * ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)।

(2) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਤੋਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿੰਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹਰੇਕ ਆਮ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਆਮ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰੇਕ ਦੋ-ਸਾਲਾਂ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ

---

[1] ਸ਼ਬਦ "ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਸਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸ਼ੱਕਾਂ ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

(5) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(6) ਜਦ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [2]* * * *ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅਮਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ।

[2] ਸਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨ ਹੋਣਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨ ਕਰਨਾ।

325. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਹਰਿਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਲਈ ਇੱਕ ਆਮ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਬਾਲਗ ਵੋਟ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ।

326. ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਲਗ ਵੋਟ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਅਰਥਾਤ, ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਉਸ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ [3][ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ] ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਅਣਵਾਸ, ਚਿਤ-ਵਿਗਾੜ, ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਭਰਿਸ਼ਟ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਚਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੋਟਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੇਵੇਗਾ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988, ਧਾਰਾ 2 ਲਈ "ਇੱਕੀ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

327. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ , ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸੰਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ, ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਗਠਨ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

328. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨ ਬਣਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ, ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਗਠਨ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ ਰੋਕ।

[4]329. [5][ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 329 ੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ]–

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 327 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 328 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ, ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜੋ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 35 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 329 ੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਿਹਾ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹੋਵੇ।

329ੳ. [ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ[6]**** (ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ) ਸੰਵਿਧਾਨ [ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ] ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਰਸਤ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਭਾਗ XVI

ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ।

330. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ -

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ;

[1][(ਅ) ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ]

(ੲ) ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ;

ਥਾਵਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ [2][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ [2][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ [2][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ [2][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ], ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ [2][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ [ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ।

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[3][(3) ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਸਾਮ ਦੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਉਕਤ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।]

[4][ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 332 ਵਿੱਚ "ਜਨਸੰਖਿਆ" ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਿਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵ-ਵਰਤੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਨ [5][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ [6][2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

[7]["330 ੳ (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਨੁਛੇਦ 330 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 3(ਅ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 47 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ "1991" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਅਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (28.09.2023 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਸਮੇਤ) ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।"]

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ।

331. ਅਨੁਛੇਦ 81 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਚੋਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨ ਹੋਣ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾ ਕਰਨਾ।

332. (1) [8]ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ [9][ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ] ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(2) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਥਾਵਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ

Ministry of Law & Justice

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਵਿਨਿਦਿਰਸ਼ਿਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਥਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।

[10][(3ੳ) ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਾਲ [11][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮੇਘਾਲਯ, ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੁਨਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਸੀਟਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ--

(ੳ) ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੀਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ,ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ (ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣ) ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ।

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (21.09.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦੀ ਥਾਵਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ

[12][(3ਅ) ਖੰਡ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਲ [13][2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੁਨਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਸਥਾਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਉਹ ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ ।]

(4) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ।

(5) [14][* * * * * * * * * *]ਆਸਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(6) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ * * * * * * * * * ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

[15][ਪਰੰਤੂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੇ

---

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (5.12.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[14] ਦ ਨੋਰਥ ਈਸਟਰਨ ਏਰੀਆਜ਼ (ਰੀਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਲਈ, ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਵਿੱਚ ਸੰਮਲਿਤ ਚੋਣ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।]

ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

[16]"[332 ੳ. (1) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(2) ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ,ਅਨੁਛੇਦ 332 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਮੇਤ) ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।]

ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ।

333. ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [17]* * * * * * * * * *, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ [18][ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨਾਮਜ਼ਦ] ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

---

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੱਬੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (28.09.2023 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[17] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ।

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਉਂਨੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿੰਨੇ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ, ਨਾਮਜ਼ਦ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[19][ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਾ ਕੁੱਝ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣਾ।]

334. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ-

(ੳ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਸੰਬੰਧੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ,

ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ[20][ਸੱਤਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ।

[21][334 (ੳ). (1) ਇਸ ਭਾਗ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅੱਠ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਲੋਕ ਸਭਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਗੂ

---

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਚੌਥੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 1 ਦੁਆਰਾ (25.01.2020 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਚੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2009, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (25.01.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2023, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (28.09.2023 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਹੋਣਗੇ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 239 ਏਏ, 330ਏ ਅਤੇ 332ਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਜਿਹੀ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ।

(3) ਲੋਕ ਸਭਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਰੋਟੇਸ਼ਨ ਹਰੇਕ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।]

ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ।

335. ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

[22][ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ;
ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਚੌਥੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 1 ਦੁਆਰਾ (25.01.2020 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਸੱਤਰ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ।

ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਬਲ ਹੋਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟ ਦੇਣ ਜਾਂ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[23]336. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਰੇਲਵੇ, ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਐਂਗਲੋ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਗਸਤ, 1947 ਦੇ ਪੰਦਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਹਰਿਕ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਕਤ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਉਕਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਕੀਤੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਭ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਂਗਲੋਂ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ, ਉਸ ਫ਼ਿਰਕੇ ਲਈ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਪਾਏ ਜਾਣ।

[14] ਇਸ ਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ, ਅਨੁਛੇਦ 335 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

Ministry of Law & Justice

ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

337. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ [24]* * * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਇਕੱਤੀਵੇਂ ਦਿਨ ਅੰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ।

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਹਰਿਕ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਾ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸੇਸ ਰਿਆਇਤ ਹੋਣ, ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਦਾਖਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸੈਂਕੜਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਸੁਲੱਭ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

[25][ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ

338. [26][(1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

---

16 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 , ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004) ਹਾਸੀਏ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਇੱਕ ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।]

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ [27]***ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) [24]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਉਲਿਖਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ;

(ੲ) [24]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(ਸ) ਉਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਣ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਅਤੇ [24]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇ;

(ਕ) [24]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜਤ, ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(7) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦਾਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ [28]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ।

[29][(10)] ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ [24]ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ [30]******ਐਂਗਲੋਂ ਇੰਡੀਅਨ ਫਿਰਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ।

[31][338ੳ. (1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ

---

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (12.3.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3) ਨੂੰ ਖੰਡ (10) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਦੂਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

[31] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦਾ ਮੁੱਲਾਂਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ

(ੲ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਜਾਬਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲਾਂਅੰਕਣ ਕਰੇ ;

(ਸ) ਉਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਲਾਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਿਆਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਅ ਬਿਨਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ

(ਕ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰੱਤਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ

Ministry of Law & Justice

ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(7) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਤੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਦਾਵੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

Ministry of Law & Justice

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ।

ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ।

[32][338 ਅ. (1) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਇੱਕ ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਦੂਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਉਲਿਖਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ;

(ੲ) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਸ) ਉਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਣ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ;

(ਕ) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ

ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ, ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(7) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦਾਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 342ਓ ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।[33]

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ ।

339. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [34]* * * *ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ।

ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਾਂਛਨੀ ਸਮਝੇ ।

Ministry of Law & Justice

---

[33]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2021 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.09.2021 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[34] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 , ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, [35][ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਵੱਸ਼ਕ ਹੋਣੀਆਂ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ।

ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ।

340. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੀ ਜੋ ਉਹ ਝੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਮਲੂਮ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਦੱਸਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

[35] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਯਾਦ-ਪਤੱਰ ਸਮੇਤ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਵਾਏਗਾ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ।

341. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [36][ਕਿਸੇ ਰਾਜ [37][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ [38]* * * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [39]* * * * ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ [40] * * * * ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ [41][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

---

[36] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ "ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[37] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[38] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ।

[39] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[40] ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਸੀ ੳ.19, ਤਰੀਕ 10 ਅਗਸਤ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ,ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 163 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਹੁਕਮ, 1956 (ਸੀ ੳ.52); ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1962 (ਸੀ ੳ.64), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੋਂਡੀਚੇਰੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1964 (ਸੀ ੳ.68) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1968 (ਸੀ ੳ.81) ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਿੱਕਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ.ੳ.110)।

[41] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ।

342. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [42][ਕਿਸੇ ਰਾਜ [35][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ [43]* * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [44]* * *ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ,] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ[45] ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ [35][ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ, ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

[42] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ "ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[43] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[44] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[45] ਵੇਖੋ ਨੰ (ਸੀ ੳ, 22), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; (ਸੀ ੳ.33) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ) ਹੁਕਮ 1951 ; (ਸੀ ੳ.58), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1959 ; (ਸੀ ੳ.65), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1962 (ਸੀ ੳ.78), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ 1967 ; (ਸੀ ੳ.182), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ 1968 ; (ਸੀ ੳ.88) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਾਗਾਲੈਂਡ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ.1970 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਿੱਕਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ ੳ 111) ।

Ministry of Law & Justice

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ।

[46][**. 342 ੳ**.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ[47], ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।]

[48][ਵਿਆਖਿਆ—ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਲਫ਼ਜ਼ "ਸੰਘ ਸੂਚੀ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ , ਹਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।]

Ministry of Law & Justice

[46]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਦੂਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[47]ਸੰਵਿਧਾਨ(ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2021 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (15.09.2021 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ " ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[48]ਸੰਵਿਧਾਨ(ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2021 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (15.09.2021 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XVII

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਏ I – ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ।

343. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ[1] ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੳ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ,

ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਸ

---

[1] ਸੰ. ਆ. 41 ਦੇਖੋ।

Ministry of Law & Justice

ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਮੇਟੀ।

344. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ–

(ੳ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਰਤੋਂ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ;

(ੲ) ਅਨੁਛੇਦ 348 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ;

(ਸ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ;

(ਹ) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ;

ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ

Ministry of Law & Justice

ਉੱਨਤੀ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਯੋਗ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗਾ।

(4) ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਦਸ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(5) ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ।

(6) ਅਨੁਛੇਦ 343 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (5) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਅਧਿਆਏ II- ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ।

345. ਅਨੁਛੇਦ 346 ਅਤੇ 347 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

Ministry of Law & Justice

ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ।

346. ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ।

347. ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਚੋਖਾ ਅਨੁਪਾਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਭ ਥਾਈਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਧਿਆਏ III -
ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਐਕਟਾਂ ਬਿਲਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ।

348. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਤਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ -

(ੳ) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ,--

(ਅ) (i) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ,

Ministry of Law & Justice

(ii) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਭ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ[2] * * * ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਔਰਡੀਨੈਂਸਾਂ ਦੇ, ਅਤੇ

(iii) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਹੁਕਮਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ, ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ,

ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [2]* * * ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਬਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [2]* * * ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ

[2] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਕੀਤੇ ਗਏ ਔਰਡੀਨੈਂਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਪੈਰਾ (iii) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ, ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [2]* * * ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜ਼ਾਬਤਾ।

349. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 344 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਅਧਿਆਏ IV - ਵਿਸ਼ੇਸ ਨਿਦੇਸ਼

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ।

350. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਨਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਓ ਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ।

[3][350ੳ. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਹਰਿਕ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਉ ਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਚੋਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਅਫਸਰ।

350ਅ. (1) ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਕਫਿਆਂ ਤੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਭ ਰਿਪੋਟਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਏਗਾ।]

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ।

351. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਵਰਤੀਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਪਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਪਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਲਈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮ੍ਰਿਧੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XVIII

ਸੰਕਟ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ।

352. (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ [1][ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ [2][ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ] ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

[3][ਵਿਆਖਿਆ- ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯੁੱਧ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ਸਸ਼ਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਮਲਾ ਜਾਂ ਸਸ਼ਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਹੈ]

[4][(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਤਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 75 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਪੱਧਰ ਤੇ

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) "ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 48 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਨੂੰ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2), ਖੰਡ (2ੳ) ਅਤੇ ਖੰਡ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।] ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਸੰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੜਾਉ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(5) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ

Ministry of Law & Justice

ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨੀ ਵਾਰ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਉ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(6) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਮੱਤ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮੱਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(7) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ ।

(8) ਜਿੱਥੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ

Ministry of Law & Justice

ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਅਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸਵੇਂ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ-

(ੳ) ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਕ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

[5][[6](9)] ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ [7][ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ [7][ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਦੇ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

[8]* * * *

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਨੂੰ ਖੰਡ (9) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (5) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਸਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

353. ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ–

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਵਿਆਂ ਵੀ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਦੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

[9][ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਉੱਥੇ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ :-

(i) ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ,

ਵਿਸਤਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ।]

---

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 49 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

354. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 268 ਤੋਂ 279 ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ।

355. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਫ਼ੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ।

356. (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [10]* * * ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸ਼ਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ–

Ministry of Law & Justice

---

[10] ਸ਼ਬਦ " ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ੳ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਜ-ਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ [11]* * * *ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੌਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਬੌਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣ, ਜਾਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ

[11] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਨ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਪਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ [12][ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨੀ ਵਾਰ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੇ ਪਰਤਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ "ਛੇ ਮਹੀਨੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ।

Ministry of Law & Justice

ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, [13][ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ [14][ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

[15][ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ "ਤਿੰਨ ਸਾਲ" ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਮਾਨੋਂ ਉਹ [16][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ)

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 , ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) "ਛੇ ਮਹੀਨੇ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ "ਛੇ ਮਹੀਨੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਇੱਕ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1950, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ।

Ministry of Law & Justice

[17][(5) ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਤਦ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ-

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਬਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ

(ਅ) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ, ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ]

[18][ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ।

357. (1) ਜਿੱਥੇ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ -

(ੳ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਹਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਖੰਡ 5 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (06.01.1990 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਂਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ;

(ੲ) ਜਦ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਖਰਚ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ,

ਸ਼ਕਤਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

[19][(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ, ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।]

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 51 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ।

358. [20][(1)] [21][ਜਦ ਤੱਕ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਐਲਾਣ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤਦ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ:

[22][ਪਰੰਤੂ [23][ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉੱਥੋਂ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।]

---

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 358 ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) "ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 52 (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) "ਜਦ ਸੰਕਟ ਕਾ ਘੋਸ਼ਣਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

Ministry of Law & Justice

[24][(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।]

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਫਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ।

359. (1) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ [25][ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਛੋਟੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਕਿ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

[26][1(ੳ) ਜਦ [26][ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਉਕਤ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਯਥਾ-ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) "ਭਾਗ 3 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਨੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।]

[27] [ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ, ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।]

[28](1ਅ) ਖੰਡ (1ੳ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।)

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

[29][ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਤੇ ਤਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।]

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

[30]359 (ੳ) [ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (6.1.1990 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

360. (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਜਾਂ ਸਾਖ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

---

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਾਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ, ਭਾਵਅਰਥ 1988 ਦੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਤੇਹਰਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

[31][(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾਈ ਜਾ ਪਰਿਵਰਤਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ੲ) ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸੱਤਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਉਚਿਤਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੇ ਕਿ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰੋਯਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਚੋਖੇ ਸਮਝੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

[31] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ-

(i) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ,

(ii) ਸਭ ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ,

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

[32][* * * * *

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ) 1978, ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਗ XIX

ਫੁਟਕਲ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜਤ।

361. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਈ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਥਾਪੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ[1] * * * ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨ ਚਾਲੂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [1] * * * ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਜਾਂ ਕੈਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

[1] ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

(4) ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [1]* * * ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦਾਦਰਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ [1]* * * ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਤਦ ਤੱਕ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਧਿਰ ਦਾ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਂ, ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾਦਰਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜਪਾਲ [2]* * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹੋਣ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ।

[3][361ੳ. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਵਲ ਜਾਂ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਵੈਖ ਪੂਰਵਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਗੁਪਤ ਬੈਠਕ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

---

[2] ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

(2) ਖੰਡ (1) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਉਪਲੱਬਧ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਬੇਤਾਰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ–ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ।

[4][361ਅ. ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਕੋਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ੳ) "ਸਦਨ" ਪਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 1 ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹੈ।

(ਅ) "ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦ" ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਕੋਈ ਪਦ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਲੀਆ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ii) ਕਿਸੇ ਬੌਡੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਦ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਬੌਡੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਸਿਵਾਏ ਉਸੇ ਦੇ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ।

362 [ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਅਧਿਕਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਰੋਕ।

363. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਵੇਨੈਂਟ, ਬਾਂਨ੍ਹ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਵੇਨੈਂਟ, ਬਾਂਨ੍ਹ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ–

(ੳ) "ਦੇਸੀ ਰਾਜ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਤੇ

(ਅ) "ਹੁਕਮਰਾਨ" ਵਿੱਚ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਹਿਜ਼ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ।

[5][363ੳ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ੳ) ਉਸ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅਤੇ ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਬਾਰੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

364. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ–

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਜਿਹੇ ਉਸ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਰਗਾਹ, ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਜਿਹੇ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ-

(ੳ) "ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਗਈ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਤਤਸਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਭ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

(ਅ) "ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਹਵਾਈ ਮਾਰਗਾਂ, ਏਅਰ-ਕ੍ਰਾਫ਼ਟ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੌਵਾਹਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ।

Ministry of Law & Justice

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

365. ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ।

366. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਉਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ–

(1) "ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ;

(2) "ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਰ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਰ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਯੂਰਪੀ ਬੰਸ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਧਿਵਾਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋ ਜੰਮਿਆਂ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਸੇ ;

(3) "ਅਨੁਛੇਦ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਛੇਦ ;

(4) "ਉਧਾਰ ਲੈਣ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਿਕੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਲੈਣਾ ਅਤੇ "ਉਧਾਰ" ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ

Ministry of Law & Justice

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;

[6] *　　　　*　　　　*　　　　*

(5) "ਖੰਡ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(6) "ਨਿਗਮ ਕਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਆਮਦਨੀ ਤੋ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

(ੳ) ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕਰਨ-ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ;

(ਅ) ਕਿ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਟੌਤੀ, ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਲਾਭ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਉਸ ਕਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

(ੲ) ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ-ਕਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਲਾਭ-ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜਨਯੋਗ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

---

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 4 ੳ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13..4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(7) "ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ", "ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸੀ ਰਾਜ" ਜਾਂ "ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ" ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜੋ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖ਼ਾਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸੀ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ;

(8) "ਰਿਣ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਿਕੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ "ਰਿਣ-ਭਾਗ" ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(9) "ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਮਸੂਲ ਜੋ ਮੌਤ ਤੇ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਸੂਲ ਸੰਬੰਧੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਣੀ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ, ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੇ ਮੂਲ ਮੁੱਲ ਤੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ;

(10) "ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ;

Ministry of Law & Justice

(11) " ਫ਼ੈਡਰਲ ਕੋਰਟ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ;

(12) "ਮਾਲ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਜਿਨਸਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ;

[7][(12ੳ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਲਈ ਨਸ਼ਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ ਕਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ ਹੈ] ;

(13) "ਗਰੰਟੀ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਉਪਕ੍ਰਮ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ ਗਈ ਕੋਈ ਬਾਂਧ ;

(14) "ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ -

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਗਠਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ, ਅਤੇ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਜਾਵੇ ;

(15) "ਦੇਸੀ ਰਾਜ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ;

(16) "ਭਾਗ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ;

(17) "ਪੈਨਸ਼ਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੰਸ਼ਦਾਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤੀ-ਵੇਤਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੋਈ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਚੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਆਜ਼ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਕਮ ਜਾਂ ਰਕਮਾਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(18) "ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 352 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ;

(19) "ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਜ਼ਟ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ;

(20) "ਰੇਲਵੇ" ਵਿੱਚ :--

(ੳ) ਕਿਸੇ ਨਗਰ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਕੋਈ ਟਰਾਮਵੇ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੇਲਵੇ ਨ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਗਈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਲਾਈਨ

ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

[8]* * * * *

[9][(22) "ਹੁਕਮਰਾਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ;]

(23) "ਅਨੁਸੂਚੀ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਅਨੁਸੂਚੀ ;

(24) "ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 341 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

(25) "ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 342 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

[8] ਖੰਡ (21) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ(22) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(26) "ਸਿਕਿਉਰਿਟੀਆਂ" ਵਿੱਚ ਸਟਾਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

[10]* * * *

[11][(26ੳ) "ਸੇਵਾਵਾਂ" ਤੋ ਭਾਵ ਮਾਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ;

(26ਅ) "ਰਾਜ" ਦੇ ਅੰਦਰ, ਅਨੁਛੇਦ 246ੳ, ਅਨੁਛੇਦ 268, ਅਨੁਛੇਦ 269, ਅਨੁਛੇਦ 269 ੳ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 279 ੳ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ];

[12][(26ੲ) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 342ੳ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।];

(27) "ਉਪ-ਖੰਡ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਖੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪ-ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(28) "ਕਰ ਲਾਉਣ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ "ਕਰ" ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

---

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 26ੳ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13.4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016, ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[12]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਦੂਜੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2021 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.09.2021 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਬਦਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

(29) "ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ" ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਧੀਕ ਲਾਭ ਕਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

[13][(29ੳ) "ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵੇਚ ਤੇ ਕਰ" ਵਿੱਚ-

(ੳ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ;

(ਅ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਇਜ਼ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ;

(ੲ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਦ ਵੇਚ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਇਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਤੇ ਹੈ;

(ਸ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ;

(ਹ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਤੇ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਨਿਗਮਤ ਸਹਿਯੁਕਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(ਕ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੇ, ਜੋ ਖ਼ਾਸ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਲਪਾਨ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਮਾਰੀ ਹੋਣ ਜਾ ਨਹੀਂ) ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈ ਅਦਾਇਗੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ;

ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਹੈ ।

[14](30) "ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ" ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

ਨਿਰਵਚਨ ।

367. (1) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਖੰਡ ਐਕਟ, 1897, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (30) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ [15]* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ [16]* * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ "ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜ :

ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ[17] ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਬਦੇਸੀ ਰਾਜ ਨ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

---

[15] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[16] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ) ਹੁਕਮ, 1950 (ਸੀ ੳ 2) ਵੇਖੋ।

ਭਾਗ XX

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ

[18][ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤਾ।]

368. [19][(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ, ਵਾਧੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਸੋਧ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

[20][(2)] ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਦਾ ਅਰੰਭ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਬਿਲ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, [21][ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ] ਬਿਲ ਦਿਆਂ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ—

---

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[20] ਅਨੁਛੇਦ 368 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ ।

[21] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 54 , ਅਨੁਛੇਦ 55, ਅਨੁਛੇਦ 73, [22][ਅਨੁਛੇਦ 162 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 241 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 279ੳ], ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ IV, ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਜਾਂ ਭਾਗ XI ਦੇ ਅਧਿਆਏ I, ਜਾਂ

(ੲ) ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ, ਜਾਂ;

(ਸ) ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਜਾਂ

(ਹ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ,

ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸੋਧ ਦੀ [23]* * * ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅੱਧਿਆਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

[24][(3) ਅਨੁਛੇਦ 13 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।]

[25][(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ 3 ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ,

---

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[23] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਅਤੇ ਭਾਗ ਅ" ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ) ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕੋਈ ਸੋਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ, ਰੂਪਾਂਤਰ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

[25] ਅਨੁਛੇਦ 368 ਵਿੱਚ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ । ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮਿਨਰਵਾ ਮਿਲਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 591 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਨਜਾਇਜ਼ਤਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਗ XXI

[1][ਅਸਥਾਈ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ]

ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਕਤੀ।

369. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਸੂਤੀ ਅਤੇ ਊਨੀ ਕੱਪੜੇ, ਕੱਚੀ ਰੂੰ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਰੂੰ ਅਤੇ ਅਣਵੇਲੀ ਰੂੰ ਜਾਂ ਕਪਾਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਵੜੇਵੇਂ, ਕਾਗਜ਼ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ), ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਕੋਲਾ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਕ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਲੋਹਾ, ਫ਼ੌਲਾਦ ਅਤੇ ਅਬਰਕ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਅ) ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ,

ਪਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਦੇ

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) "ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ" ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਅਸਥਾਈ ਉਪਬੰਧ।

[2][[3]370. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 238 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੀ ਉਕਤ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ-

(i) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ,

---

[2] ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ,ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 6 ਅਗਸਤ, 2019 ਤੋਂ, ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਈਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ : -

> "370. ਅਨੁਛੇਦ 152 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 308 ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਨਿਰਣੇ, ਆਰਡੀਨੈਂਸ, ਹੁਕਮ, ਬਾਈ-ਲਾਅ, ਨਿਯਮ, ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ, ਰਿਵਾਜ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਲ ਹੈ , ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨ, ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 333 ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਲਟ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰਮੀਮ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦ ਦੇ,ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ।"
>
> ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਾ 5 ਅਗਸਤ 2019 ਦਾ ਹੁਕਮ ਨੰਬਰ ਸੀ.ਓ.233.

[3] ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਵੰਬਰ, 1952 ਦੇ 17ਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ, ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਇਸ ਰੂਪਭੇਦ ਨਾਲ ਅਮਲਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿੱਚਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ—

"ਵਿਅਖਿਆ- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ *ਸਦਰੇ ਰਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ।"

(ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨੰ ਸੀ ਓ 44, ਤਰੀਖ 15 ਨਵੰਬਰ, 1952)

*ਹੁਣ ਰਾਜਪਾਲ

Ministry of Law & Justice

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਮਿਲਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਮਿਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ;ਅਤੇ

(ii) ਉਕਤ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ

ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਪੰਜਵੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ;

(ੲ) ਅਨੁਛੇਦ (1) ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਸ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [4]ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਮਿਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ) ਹੁਕਮ 1954, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਅੰਤਲੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (ii) ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਕਰੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

[5][****] ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

[6][371 [7]* * * *

---

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 (1.7.1974 ਤੋਂ) ਸ਼ਬਦ "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼" ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.7.1974 ਤੋਂ) ਖੰਡ (1) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [8][ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ] ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ -

(ੳ) ਵਿਦਰਭ, ਮਹਾਠਵਾੜਾ [9][ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ, ਕੱਛ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗੁਜਰਾਤ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ, ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਿਪੋਟ ਰਹੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ;

(ਅ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਤੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਸਬੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਚੋਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਚੋਖੇ ਅਵਸਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ,

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।]

ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[10][371ੳ. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ੳ) (i) ਨਾਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤਾਂ,

(ii) ਨਾਗਾ ਰਿਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ,

---

8 ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) , ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ, ਸ਼ਬਦ "ਬੰਬਈ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

9 ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ "ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

10 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(iii) ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਾ ਰਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲੇ ਪਲਚੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ,

(iv) ਭੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਇੰਤਕਾਲ, ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਨ ਕਰੇ ;

(ਅ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਾ ਪਹਾੜੀਆਂ-ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

Ministry of Law & Justice

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਣੀ ਹੁਣ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ;

(ੲ) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ, ਉਸ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਬੰਧੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(ਸ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਪੈਂਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ-

(i) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੈਅਰਮੈਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ;

(iii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ

Ministry of Law & Justice

ਅਉਧ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ ;

(iv) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ;

(v) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ; ਅਤੇ

(vi) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਜ-ਕਾਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ,-

(ੳ) ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ;

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਧਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਧਨ ਦੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇਗਾ ;

(ੲ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼

Ministry of Law & Justice

ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਪਾਲ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜਪਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ;

(ਸ) ਰਾਜਪਾਲ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ, ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਹ) (i) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ [11] ;

(ii) ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਤਿਊਨਸਾਂਗ

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ) ਹੁਕਮ ਨੰ. : ਦੇ ਪਾਰਾ 2 ਵਿੱਚ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਉ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (i) ਤੇ ਪਾਰਾ (i) ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁਕ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ :-

"ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਜਦ ਤੱਕ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।"

Ministry of Law & Justice

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਨਿਪਟਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਪਾਸ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ;

(ਕ) ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;

(ਖ) ਅਨੁਛੇਦ 54 ਅਤੇ 55 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 80 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

(ਗ) ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿੱਚ-

(i) ਖੰਡ (1) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ "ਸੱਠ" ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਸ਼ਬਦ "ਛਿਆਲੀ" ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ii) ਉਕਤ ਖੰਡ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕੋਹਿਮਾ ਅਤੇ ਮੈਕੋਕਚੁੰਗ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ।

Ministry of Law & Justice

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੋਈ ਕਠਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਕਠਨਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ।

ਪਰੰਤੂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕੋਹਿਮਾ, ਮਕੋਕਚੁੰਗ ਅਤੇ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਵਿੱਚ ਹਨ ।

ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

[12][371ਅ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ [13][ਭਾਗ I] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉੱਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿੰਨੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਜਕਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਤਾ ਲਈ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

[14][371ੲ. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਜ-ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜੋ

---

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਤਾਪਤ ।

[13] ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਭਾਗ ਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਤਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰ ਸਾਲ, ਜਾਂ ਜਦ ਕਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ " ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ।]

[15]ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ ।

[16][371ਸ. [17](1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ,--

---

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

[16] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ"(2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[17] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

(ੳ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਤ ਸਥਾਨਕ ਕੇਡਰਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ–

(i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰ (ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਵਿੱਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ;

(ii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਕੈਡਰ ਵਿੱਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ; ਅਤੇ

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ;

ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(ੲ) ਉਹ ਹੱਦ ਜਿਸ ਤੱਕ, ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੇ ਕੈਡਰ, ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ

Ministry of Law & Justice

ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੂੰ–

(i) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ;

(ii) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ;

ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ [18][ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ] ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,ਜਿਹੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ:]

(ੳ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ

[18] ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ"(2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਆਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ;

(ੲ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ–

(ੳ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀਆਂ. ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ;

(ੲ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜੋ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਾਸ ਬਦਲਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਸ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫ਼ੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਮਿਆਦ, ਗਵਾਹੀ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

[19](5) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬੁਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

[19] ਸਰਬ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਬਰਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 1987 (1) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 362 ਦੀ ਧਾਰਾ 371 (ਸ) ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਅਤੇ ਸੁੰਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(6) ਖੰਡ (5) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਤੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰੇਕ ਹੁਕਮ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਵੇਗਾ।

(7) ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ)ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(8) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋਂਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

(9) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ,-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਜੋ–

(i) ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ, 1966, ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਜਾਂ

(ii) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੇਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਗੱਲ ;

ਕੇਵਲ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਜਾਂ ਕਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

(10) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।

371ਹ. ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ।

[20][371ਕ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ–

(ੳ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੀਹ ਤੋਂ ਨ ਘੱਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ;

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਟ, 1975 ਦੇ ਅੰਰਭ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)–

(i) ਅਪ੍ਰੈਲ, 1974 ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਚੋਂ ਬਣੀ, ਉਕਤ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਬੱਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ) ਵਾਲੀ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸਭਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ii) ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ;

(iii) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗੀ।

(ੲ) ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਕੱਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸਭਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 172 ਦੇ ਖੰਡ

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ ਲੈ ਕੈ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

(1) ਵਿੱਚ [21][ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ [22][ਚਾਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ [21][ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਸ) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਇੱਕ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਕਮ ਲਈ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਹ) ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮੈਜੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਕ) ਸੰਸਦ, ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਾਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੀ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ;

(ਖ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਉੱਨਤੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਣ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਦੇ

---

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) "ਛੇ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ) "ਪੰਜ ਸਾਲ"ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978, ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) ਤੋਂ "ਪੰਜ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976, ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ) "ਚਾਰ ਸਾਲ" ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਪੰਜ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ;

(ਗ) ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨਧਾਮ (ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ) ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਸਨ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ;

(ਘ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਙ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਅਫਸਰ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ;

(ਚ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉਥੇ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਗੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ;

Ministry of Law & Justice

(ਛ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਖੰਡ (ਚ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸੋਖਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ , ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਜ) ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਬਾਨ੍ਹ ਜਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਤੋਂ, ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਧਿਰ ਸੀ, ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰਖੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ;

(ਝ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਜੋ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾਫਜ਼ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਸਹਿਤ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਞ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

Ministry of Law & Justice

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [23]ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਠਨਾਈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ:

ਪਰੰਤੂ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਟ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1975 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਇਜ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[24][371ਖ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ –

(ੳ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ:-

(i) ਮੀਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ;

---

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਿਨਾਇਓਂ ਦਾ ਨਿਰਾਕਰਣ) ਆਡਰ ਸੰ. 11 (ਸ ਆ.99) ਦੇਖੋ।

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

(ii) ਮੀਜ਼ੋ ਰਿਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ;

(iii) ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਦੰਡਤ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਰਣੇ ਮੀਜ਼ੋ ਰਿਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਹਨ ;

(iv) ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇਂ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅ) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

[25][371ਗ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ੳ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ:

---

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਚਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਫ਼ੰਡ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ

(ਅ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

ਗੋਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[26][371ਘ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਗੋਆ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।]

ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ।

[27][371ਝ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ-

(ੳ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ– ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਿਪੋਟ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਅ) ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਦੇ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿਕਣ ਦੇ ਲਈ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ

---

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.5.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2012 (1.10.2013) ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਹੋਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਲਈ,

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ-

(ੳ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ–ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹੈ, ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ਅ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ-ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਂਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਨਾਫਜ਼ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ।

372. (1) ਅਨੁਛੇਦ 395 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਪਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਫਜ਼ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ ।

(2) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ [28]ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ–

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ [29][ਤਿੰਨ ਸਾਲ] ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ

---

[28] ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ. ਓ. 115 ਤਰੀਕ 5 ਜੂਨ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 51, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ: ਐਸ.ਆਰ ਓ 870 ਤਰੀਕ 4 ਨੰਵਬਰ, 1950 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗੱਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 3, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ: ਐਸ.ਆਰ ਓ 508 ਤਰੀਕ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1951, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗੱਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 287 ਅਤੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ: ਐਸ.ਆਰ ਓ 1140 ਅ, ਤਰੀਕ ਜੁਲਾਈ, 1952, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 616/1ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਅਡੌਪਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਲਾਅਜ] ਆਰਡਰ, 1950, ਤਰੀਕ 26ਜਨਵਰੀ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗੱਜ਼ਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਪੰਨਾ 449 ਅਤੇ ਅਡੌਪਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਟਾਰਵਿਨਕੋਰ ਕੋਚੀਨ ਲੈਂਡ ਔਕੁਈਜੀਸ਼ਨ ਲਾਅਜ਼ ਔਰਡਰ, 1952, ਤਰੀਕ 20 ਨਵੰਬਰ, 1952, ਭਾਰਤ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 3 ਪੰਨਾ 923 ।

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ "ਦੋ ਸਾਲ" ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ,

ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਆਥਿਆ I - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ" ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਹੋਣ।

ਵਿਆਖਿਆ II- --ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਿਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ III --- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਈ ਨਾਫ਼ਜ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾਫਜ਼ ਨ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦਾ, ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ -IV ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਰਾਜਪਲ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੀ ਧਾਰਾ 88 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕੋਈ ਔਰਡਿਨੈਂਸ, ਜੇਕਰ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਨ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 382 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਤੋਂ ਛੇ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

Ministry of Law & Justice

ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਔਰਡੀਨੈਂਸ ਨੂੰ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਫ਼ਜ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

[30][372ੳ. (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੰਵਬਰ, 1957 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ [31]ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੋ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

373. ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 22 ਦੇ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਨ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਕਤ ਅਨਛੇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ (7) ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

Ministry of Law & Justice

---

[30] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[31] ਵੇਖੋ ਅਡੈਪਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਲਾਅਜ਼ ਓਰਡਰਜ, 1956 ਅਤੇ 1957 ।

ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟੀ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

374. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਫੈਡ਼ਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 125 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਦਾਵੇ, ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਦੀਵਾਨੀ ਜਾਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣਿਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਹਿਜ਼ ਮੈਜੀਸਟੀ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਅਰਜੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟੀ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਡਿਗਰੀ ਹੋਵੇ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੱਤਧਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਰਣੇ,

ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਨਿਬੇੜਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਬੇੜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

375. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਫ਼ਸਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਜਿੱਠਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

376. (1) ਅਨੁਛੇਦ 217 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 221 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ :

[[32]ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਜੱਜ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ

[32] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

ਵਜੋਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ]

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 217 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਪਦ "ਜੱਜ" ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

377. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 148 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

378. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ

ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ. ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੁਨਿਆਦ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

[33][378ੳ. ਅਨੁਛੇਦ 172 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਦ ਸਟੇਟ ਰੀਆਰਗਨਾਈਜੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 28 ਅਤੇ 29 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਉਕਤ ਧਾਰਾ 29 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ।

379-391 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

392. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕੋਈ ਕਠਨਾਈਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵੱਲ ਪਲਟਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ , ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰੂਪਭੇਦ, ਵਾਧੇ ਜਾਂ ਲੋਪ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ II ਦੇ ਅਧੀਨ ਯਥਾਯੋਗ ਗਠਤ ਸੰਸਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 324 ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 367 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 391 ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XXII

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਰੰਭ [1](ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ) ਅਤੇ ਨਿਰਸਨ

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ। 393. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਅਰੰਭ। 394. ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 5, 6, 7, 8, 9, 60, 324, 366, 367, 379, 380, 388, 391, 392 ਅਤੇ 393 ਤੁਰੰਤ ਨਾਫ਼ਜ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਉਪਬੰਧ ਜਨਵਰੀ, 1950 ਦੇ ਛੱਬੀਵੇਂ ਦਿਨ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ। [2](394ੳ). (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ--

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪੂਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸੋਧ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ

ਆਪਣੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਹਰ ਇੱਕ ਸੋਧ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਯੁਕਤ ਪੁਨਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਸੋਧ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਨੁਵਾਦ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੱਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਿਰਸਨ। [1]395. ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1947 ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935, ਪਿਛਲੇਰੇ ਐਕਟ ਦੀ ਸੋਧ ਜਾਂ ਅਨੁਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਇੰਨਕੈਟਮੈਂਟਾਂ ਸਮੇਤ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਐਬੋਲੀਸ਼ਨ ਔਫ ਪ੍ਰੀਵੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 1 ਅਤੇ 4]

I. ਰਾਜ

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	[2][ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959, ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ [3][ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]
2. ਅਸਾਮ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਖਾਸੀ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ, ਪਰ ਆਸਾਮ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1951, ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ [4][ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ [5][ਅਤੇ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5,6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ [6][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

[2] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ 36) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[3] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[4] ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[5] ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।]

3. ਬਿਹਾਰ	[7][ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅਦੰਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, [8][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ]
[9][4. ਗੁਜਰਾਤ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।]
5. ਕੇਰਲ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।
6. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) [10][ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ)

---

[7] ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 24) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (10.6.1970 ਤੋਂ) ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[8] ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[9] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ 4 ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[10] ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 47), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ] ਉਲਿਖਤ ਹਨ। [11][ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।]

[12][7. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ] ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਦਰਾਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 [13][ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਪਰ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ [14][ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ), ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਦੇ]।

[15][8. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਦ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਦੇ।]

[16][9] [17] [ਕਰਨਾਟਕ] ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-

[11] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[12] ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) "7. ਮਦਰਾਸ" ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[13] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[14] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

[15] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ [18][ਪਰ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਦੇ।]

[10] [19] ਓਡੀਸ਼ਾ — ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉੜੀਸਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ।

[11] ਪੰਜਾਬ — ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਗਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ [20][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕੁਆਇਰਡ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ (ਮਰਜਰ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ] [21][ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ] [22][ਅਤੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1), ਧਾਰਾ 4 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਦੇ] ।

---

[16] ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) 9 ਮੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[17] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

[18] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੈਈਸੌਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 36) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[19] ਉੜੀਸਾ" (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ)" ਉੜੀਸਾ" ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ।

[20] ਅਰਜਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਵਿਲਯਨ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 64) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜੇ ਗਏ।

[22] ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

[23][12]. ਰਾਜਸਥਾਨ — ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, [24][ਪਰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼(ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ), ਐਕਟ 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]

[13] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ — [25][ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ [ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲ਼ਿਖਤ ਹਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ,ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) [26][ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3] ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ (i) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਉਲ਼ਿਖਤ ਹਨ ।] *

[14] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ — ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਚੰਦਰਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਹਾ

---

[23] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1950 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

[24] ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 47) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[25] ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) "13. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼" ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ।

[26] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਕਿ ਉਹ ਦ ਚੰਦਰਨਗਰ (ਮਰਜਰ) ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ । [27][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)]

[28][***** **

[29][[30]15. ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਸਟੇਟ ਆਫ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

[29][[31][16. ਹਰਿਆਣਾ [32][ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਐਕਟ) 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1)

---

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[28] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14, ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ । ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਂਟਰੀ 15 (31.10.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਗਈ

[29] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 15 ਤੋਂ 28 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ।

[30] ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[31] ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[32] ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) "17. ਹਰਿਆਣਾ" ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਰਿਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]*

[29][33][17.ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

[29][34][18.ਮਨੀਪੁਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ।

[29][19. ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ । [35][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।]

[29][20. ਮੇਘਾਲਯ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ)ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ। [36][ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੂਸਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।]

---

[33] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[34] ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[35] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[36] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

29[37[21. ਸਿੱਕਮ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ।]** Insertions
29[38[22. ਮਿਜ਼ੋਰਮ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵ ਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
29[39[23.ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵ ਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
29[40[24. ਗੋਆ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।]
29[41[25.ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ	ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
29[42[26. 43[ਉਤਰਾਖੰਡ]	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
29[44[27. ਝਾਰਖੰਡ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
29[45[28. ਤੇਲੰਗਾਨਾ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।

---

37 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.04.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

38 ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

39 ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

40 ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

41 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

42 ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

43 ਉਤਰਾਂਚਲ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.1.2007 ਤੋਂ) ਅੱਖਰ "ਉਤਰਾਂਚਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

44 ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

45 ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (02.06.2014 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

II ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ

ਨਾਂ	ਹੱਦ
1. ਦਿੱਲੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ।
[46]*	* * * * *
[47]*.	* * * * *
[48][2] ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
[49][3][50]ਲਕਸ਼ਦੀਵ,	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਗਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
[51][[48][4] ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ।
[52][[48][5] ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦਸੰਬਰ, 1961 ਦੇ ਵੀਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ।* ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ)
[53][[48][6] [54]ਪੁਡੂਚੇਰੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1962 ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ

[46] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) 'ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ 2 ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[47] ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਮਨੀਪੁਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[48] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ।

[49] ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ।

[50] ਲਕਾਦੀਪ ਮਿਨਿਕੋਏ ਅਤੇ ਅਮੀਨਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) "ਲਕਾਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਏ ਅਤੇ ਅਮੀਨਦੀਵੀ ਦੀਪ" ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[51] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[52] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[53] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਦਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.8.1962 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਤਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

	ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਹੀ ਅਤੇ ਯਨਾਮ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।** ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ 16 ਅਗਸਤ 1962 ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਡੂਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਹੀ ਅਤੇ ਯਨਮ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।
[55][[48] [7] ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ] ।
	56 * * ** * *
	57 * * * * * *
[58][8 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।
9 ਲੱਦਾਖ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

---

[54] ਪਾਂਡਿਚੇਰੀ (ਨਾ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਾਰਾ (1.10.2000ਤੋਂ) ਪਾਂਡਿਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ।

[55] ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਤਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[56] ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਮਿਜੋਰਮ ਸੰਬੰਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਹਿੰਦਸੇ ਗਿਆ।

[57] ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[58] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 59(3), 65(3), 75(6), 97, 125, 148(3), 158(3), 164(5), 186 ਅਤੇ 221]

ਭਾਗ ੳ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ [1] ******* ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

1. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ [1] ******* ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਆਰਥਾਤ :-

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ....10,000 ਰੁਪਏ *

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ .... 5,500 ਰੁਪਏ **

2. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ [2]******* ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ।

3. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ [3][ਰਾਜਾਂ] ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।

4. ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾ

---

[1] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

* ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 137 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 5,00,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।

** ਰਾਜਪਾਲ (ਉਪਲੱਬਧੀਆਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2019 ਦਾ 17) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 3,50,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।

[2] ਸ਼ਬਦ "ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਲਿਖਤ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[3] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਉਹ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ।

4 ********************

ਭਾਗ ੲ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ [5] * * * * * [6][ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

7. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ ।

8. [7] * * *ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ [8]* * ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਗ ਅ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

[5] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[6] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ "ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[7] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[8] ਸ਼ਬਦ "ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਭਾਗ ਸ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ [9] * * *ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

9. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ .... [10](10000 ਰੁਪਏ) *

ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ .... [11](9000 ਰੁਪਏ) **

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ-ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮ-ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ) ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵਿੱਚੋਂ -

[12][(ੳ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ

---

[9] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "5000 ਰੁਪਏ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

* ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 21) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 1,00,000 ਰੁਪਏ ਹੈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,80,000 ਰੁਪਏ ਹੈ ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "4000 ਰੁਪਏ" ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

** ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ (90,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।), ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,50,000 ਰੁਪਏ ਹੈ ।

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ "ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ੲ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਵਿਰਤੀ ਗ੍ਰੈਚੁਇਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁਲ ਦੀ ਰਕਮ,

ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦਿੱਤਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ,--

(ੳ) ਫ਼ੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 374 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਫ਼ੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ,

ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖ਼ਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ।

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖ਼ਰਚਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਾਜਬੀ ਭੱਤੇ

Ministry of Law & Justice

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਫਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇ ਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।

(5) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਭੱਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੇ ਜੋ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ।

10. [13] [(1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ,-

ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ	[14](9000 ਰੁਪੈ)*
ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ	[15](8000 ਰੁਪੈ) **

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮ-ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵਿੱਚੋਂ --

(ੳ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "4000 ਰੁਪੈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ।

* ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (90,000 ਰੁਪੈ ਹੈ, ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 2ੳ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,50,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "3500 ਰੁਪੈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ।

** ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (80,000 ਰੁਪੈ ਹੈ, ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ).ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਧਾਰਾ 2ਅ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,25,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

Ministry of Law & Justice

ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ੲ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤੀ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁੱਲ ਦੀ ਰਕਮ,

ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

(2) ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ–

(ੳ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 376 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ,

ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲ਼ਿਖਤ ਦਰ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਦਰ ਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਉਕਤ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖ਼ਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

[16][(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੀ

---

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਹੋਈ ਉਕਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।]

11. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ,-

(ੳ) ਪਦ "ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ" ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਅਤੇ "ਜੱਜ" ਵਿੱਚ ਤਦਅਰਥ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(ਅ) "ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ-

(i) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਰਤੱਵ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਜਿੰਮਾ ਲਵੇ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ;

(ii) ਉਸ ਸਮੇ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਜੱਜ ਛੁੱਟੀ ਲੈਕੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ; ਅਤੇ

(iii) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਉੱਚ - ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਫਾ ।

ਭਾਗ ਹ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

12. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ * ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ

---

* 1971 ਤੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਸੰ. 56 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੇਤਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ 2018 ਦੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਵੇਤਨ "2,50,000" ਰੁਪੈ ਹੈ।

Ministry of Law & Justice

ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 377 ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖ਼ਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾ ਤੋਂ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ।

Ministry of Law & Justice

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ[1]

[ਅਨੁਛੇਦ 75(4), 99, 124(6), 148(2), 164(3), 188 ਅਤੇ 219] *

ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆਵਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਰਮ

I

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

"ਮੈਂ, ੳ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, [17][ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ] ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ ।"

II

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

"ਮੈਂ, ੳ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਓ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ ।"

---

* ਅਨੁਛੇਦ 84 (ੳ) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 173 (ੳ) ਵੀ ਵੇਖੋ ।

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

[18][III

ੳ

ਸੰਸਦ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

"ਮੈਂ ੳ. ਅ. ਜੋ ਰਾਜ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਵਿੱਚ ਸੀਟ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।"

ਅ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

"ਮੈਂ ੳ. ਅ. ਜੋ ਰਾਜ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ (ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ) ਗਿਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਤੱਵ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।"]

IV

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ:-

"ਮੈਂ ੳ. ਅ. ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) (ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ

---

[18] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫਾਰਮ III ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਅਕ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ “[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ] ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਵਫ਼ਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।”

V

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ,ਉ.ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ [19][ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂ .....ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ ।”

VI

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਗੋਪਤਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ:-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਉ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ ।”

Ministry of Law & Justice

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[20][VII

ੳ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਵਿੱਚ ਸੀਟ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।"

ਅ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ (ਜਾਂ ਨਾਜਜ਼ਦ ਹੋਇਆ) ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ / ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਤੱਵ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।"]

VIII

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

ਮੈਂ ਉ.ਅ., ਜੋ ...., ਸਥਿਤ (ਜਾਂ ਦੀ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆਂ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ

---

[20] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਾਰਮ VII ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ [21][ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਵਫਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਭੈ ਜਾਂ ਪਖੱਪਾਤ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ।"

Ministry of Law & Justice

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[1][ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 4(1) ਅਤੇ 80 (2)]

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ

ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ :

ਸਾਰਣੀ

1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	[2][11]
[3][2. ਤੇਲਗਾਨਾ	7]
[4][3]. ਆਸਾਮ	7
[4][4. ਬਿਹਾਰ	[5][16]
[6][[4][5] ਝਾਰਖੰਡ	6]
[7][[8][[4][6]] ਗੋਆ	1]

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

[2] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੂਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) "18" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ।

[3] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੂਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) "18" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ।

[4] ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੂਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) 2 ਤੋਂ 30 ਤੱਕ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 3 ਤੋ 31 ਤੱਕ ਦੇ ਇੰਤਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[5] ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) "22" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[6] ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) "22" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[7] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਔਰ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[8] ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 29 ਕ੍ਰਮ ਇੰਦਰਾਜ 5 ਤੋਂ 30 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

[9][8][4][7.ਗੁਜਰਾਤ	11]
[10][8][4][8.ਹਰਿਆਣਾ	5]
[8][4][9]ਕੇਰਲ	9]
[8][4][10] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	[11] [11]
[12][8][4][11] ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ	05]
[13][8][4][12] ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ	[14][18]
[15][8][4][13] ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	19]
[16][8][4][14] ਕਰਨਾਟਕ	12
[8][4][15][17] ਓਡੀਸਾ	10

Ministry of Law & Justice

[9] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ "4" (ਇੰਦਰਾਜ 6 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[10] ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਥਾਂਵੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

[11] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[12] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[13] ਮਦਰਾਸ ਸਟੇਟ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) "8 ਮਦਰਾਸ" (11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

[14] ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਸਦਰਾਸ (ਆਲਟਰੇਸ਼ਨ ਔਫ ਬਾਊਂਡਰੀਜ਼) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) "17" ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰਖੇ ਗਏ।

[15] ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[16] ਮਾਈਸੋਰ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) "10 ਮਾਈਸੋਰ" (13 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

[17] ਓਡੀਸ਼ਾ ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ) "ਉੜੀਸਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪਰਸਥਾਪਤ।

[8][4][16] ਪੰਜਾਬ	[18][7]
[8][4][17] ਰਾਜਸਥਾਨ	10
[8][4][18] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	[19][31]
[20] [[8][4][19.]] [21]ਉੱਤਰਾਖੰਡ	3]
[8][4][20] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	16
[22][[8][4][***************	**]
[23][[24][[8][4][21] ਨਾਗਾਲੈਂਡ	1]
[25][[8][4][22] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	3]
[[8][4][23] ਮਨੀਪੁਰ	1
[8][4][[24] ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ	1
[8][4][[25] ਮੇਘਾਲਯ	1]

[18] ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਕਾਂ "11" ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ।

[19] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ) "34" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

[20] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ)

[21] ਉੱਤਰਾਂਚਲ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.1.2007 ਤੋਂ) "ਉੱਤਰਾਂਚਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[22] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਂਟਰੀ 21 (31.10.2019) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਗਈ

[23] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 22 ਤੋਂ 31 ਨੂੰ 21 ਤੋਂ 30 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ।

[24] ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[25] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

[26][[8][[4][26] ਸਿੱਕਮ	1]
[[27][[8][[4][27] ਮੀਜ਼ੋਰਮ	1]
[28][[8][[4][28] ਅਰਣਾਂਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	1]
[[8][[4][29] ਦਿੱਲੀ	3
[[8][[4][30] [29]ਪੁਡੁਚੇਰੀ	1
[30][31 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ	4
ਜੋੜ	**[31][233]]**

Ministry of Law & Justice

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸ਼ੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[27] ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987) ਤੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[28] ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[29] ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.10.2006 ਤੋਂ) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[30] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (31.10.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[31] ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) "232" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(1)]

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ੳ

ਆਮ

1. **ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ** – ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ, "ਰਾਜ" [1]****ਪਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ [2]ਆਸਾਮ [3][[4][ਮੇਘਾਲਿਆ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ]] ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

2. **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ -** ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।

3. **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜਪਾਲ [5]**** ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ** - ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ, ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ [5]**** ਹਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਜਦ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

---

[1] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਪਰ" ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[2]ਪੂਰਬ –ਉੱਤਰ ਏਰੀਆਜ (ਰੀਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ "ਅਸਾਮ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) "ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਿਆ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

[4] ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

[5] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ ਅ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ

4. **ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ.** (1) ਹਰੇਕ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹਨ ਪਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਦੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ , ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਣਗੇ ।

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

(2) ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ [6]**** ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ **** [7]

(ੳ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਮ ਜ਼ਾਬਤਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਸਭ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗਕ ਮਾਮਲੇ,

ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ

---

[6] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

[7] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

5. **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ** – (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਜਪਾਲ [6]**** ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਐਕਟ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ [6]**** ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਤਤਸਮੇਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ।

ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ—

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਂ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਜਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਸਕਣਗੇ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਧਨ ਉਧਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਹੂਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

(3) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ [7]**** ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਤਤਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸਕੇਗਾ।

(4) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

(5) ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਪਾਲ [8]**** ਨੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਬੀਲਾ-ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਭਾਗ ੲ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ

6. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ.—(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਪਦ "ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [9]ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ [10]--

(ੳ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਲਿਖਤ ਭਾਗ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ;

[11][ੳੳ] ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰ ਕੇਵਲ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਦਰੁੱਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਦਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜੋ

[8] ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956,ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[9] ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਭਾਗ ੳ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ, 1950 ਨੰ. (ਸੀ ੳ 9), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਭਾਗ ਅ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1950 ਨੰ. (ਸੀ ੳ 26), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ, 1975 ਨ. (ਸੀ.ਓ. 102) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਬਿਹਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1977 ਨੰ. (ਸੀ ੳ 109) ਵੇਖੋ।

[10] ਮਦਰਾਸ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1950 (ਸੀ ੳ 30) ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1955 ਨੰ. (ਸੀ ੳ 50) ਵੇਖੋ।

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ ;

[12][(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਏ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ, ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।]

ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ, ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਤਰਵਰਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਭਾਗ ਸ

ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ

7. **ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ**- (1) ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(2) ਅਤੇ 275(1)]

[1][ਆਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

[2]1. **ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼**–(1) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ [3][[4](ਦੇ ਭਾਗ I , ਅਤੇ ਭਾਗ II ਅਤੇ ਭਾਗ II ੳ] ਦੀ ਹਰੇਕ ਮੱਦ ਦੇ ਅਤੇ ਭਾਗ III] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸਾਏ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,--

(ੳ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ [3][ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,

(ਅ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ [3][ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,

(ੲ) ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਰਜ ਸਕੇਗਾ,

(ਸ) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ,

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗਾ,

(ਕ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ,

---

1 ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

2 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 1 ਵਿੱਚ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ : "ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੋਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਤ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ" ।

3 ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 (ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (24.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ੳ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

4 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) "ਭਾਗ 1 ਅਤੇ ਭਾਗ 2" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[5] [(ਕਕ) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ,]

(ਖ) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ੲ), (ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ।

[6] [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮੱਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।]

[7]2. **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਗਠਨ.**–[8][(1)] ਹਰੇਕ ਖੁਦ ਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 30 ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 4

---

[5] ਅਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[6] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ੳ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਵਿੱਚ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

"ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਛਿਆਲੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਹ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਗੈਰ ਕਬੀਲੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੱਤ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹਨ, ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।"

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਵਿੱਚ ਉਪ ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ:-

ਪਰੰਤੂ ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਗਠਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖ਼ੁਦ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ।"

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਵਿੱਚ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਬਾਲਗ ਵੋਟ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।]

(2) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਹਰਿਕ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ "(ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ" ਅਤੇ "(ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਗਮ-ਬੌਡੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ, ਸਾਂਝੀ ਮੁਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਦਾਵਾ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ।

(6) ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਕਬਾਇਲੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਬਾਇਲੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ --

(ੳ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ;

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਿਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਕਹਲਾਵੇਗੀ ।

[8] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

(ੲ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ;

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਰੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ;

(ਹ) [9][ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ] ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ;

(ਖ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਸੰਚਾਲਣ [10][ਕਿਸੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ] ;

(ਗ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

[10][6ੳ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੋੜ ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅਮਲਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ, ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਤਫਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਅਉਧ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਇਆ ।]

(7) ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (6)

---

[9] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਅਜਿਹੀਆਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[10] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ [10][ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ] ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ [11][ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ]--

(ੳ) ਅਧੀਨ ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ਅ) ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ,

ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲਈ ਚੋਣਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ, ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (6) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

[12]* * * * *

---

[13]3. **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ** – (1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ

---

[11] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[12] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਦੂਸਰੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[13] [ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

"(3) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ੳ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3ਅ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਪੈਰਾ ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3ੳ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।"

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ :-
"3 ੳ. ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤਿਰਿਕਤ" ਸ਼ਕਤੀਆਂ :-

Ministry of Law & Justice

(1) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਜ 52 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਦਯੋਗ ;

(ਅ) ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ, ਜੋ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਰਾਜਮਾਰਗ, ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਅਤੇ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਜੰਤਰ ਨੋਦਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਯਾਨ,

(ੲ) ਪਸ਼ੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿਰੱਖਣ, ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ;

(ਸ) ਮੁੱਢਲੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ;

(ਹ) ਖੇਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਨਾਸ਼ਕਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਹੈ ;

(ਕ) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ;

(ਖ) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਜ 56 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜਲ ਅਰਥਾਤ ਜਲ ਪੂਰਤੀ, ਸਿੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ, ਜਲ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਜਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪਣ ਬਿਜਲੀ ;

(ਗ) ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੀਮਾ ; ਨਿਯੋਜਨ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ;

(ਘ) ਗ੍ਰਾਮਾਂ, ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਬਜਾਰਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ ਸਕੀਮਾਂ (ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ)

(ਙ) ਨਾਟਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ; ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨੇਮਾ, ਖੇਲ-ਕੁੱਦ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵਾ ;

(ਚ) ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਅਤੇ ਸੱਵਛਤਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ;

(ਛ) ਲਘੂ ਸਿੰਜਾਈ ;

(ਜ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰੇ, ਕੱਚੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਜੂਟ ਦਾ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਙ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਵਿੱਤ ਪੋਸ਼ਤ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ, ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ

(ਢ) ਭੋਂ ਦੀ ਹੱਥ ਬਦਲੀ।

(2) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਬਰੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਤਾ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਤੇ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ੳ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :-

"3ਅ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ :- (1) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(i) ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਨਾਸ਼ਕ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ;

(ii) ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿਰੱਖਣ, ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਾ, ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ, ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ;

(iii) ਸਹਿਕਾਰਤਾ ;

(iv) ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ;

(v) ਸਿੱਖਿਆ ਅਰਥਾਤ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਨਾ ਸਿਖਲਾਈ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ, ਕਾਲਜ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਿਆ ਸਿੱਖਿਆ (ਸਧਾਰਣ) ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(vi) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ;

Ministry of Law & Justice

(vii) ਪੋਂਡੂ, ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਬਜਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ (ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ);

(viii) ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ;

(ix) ਵਣ (ਰਾਖਵੇਂ ਵਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ);

(x) ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ;

(xi) ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ;

(xii) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਉਲ਼ਿਖਤ 84 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਦਕ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਨ ;

(xiii) ਸਿੰਜਾਈ;

(xiv) ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ;

(xv) ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ;

(xvi) ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ (ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ);

(xvii) ਲਾਟਰੀ (ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 40 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ), ਨਾਟਸ਼ਾਲਾ, ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾ (ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ);

(xviii) ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ;

(xix) ਨਗਰ ਨਿਗਮ, ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਸਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ;

(xx) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਿਤਪੋਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ;

(xxi) ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ;

(xxii) ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ;

(xxiii) ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ;

(xxiv) ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਇੰਜੀਨੀਅਰੀ ;

(xxv) ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ;

(xxvi) ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ;

(xxvii) ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਨ ;

(xxviii) ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ;

(xxix) ਰੇਸ਼ਮ ਉਤਪਾਦਨ ;

(xxx) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 52 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਘੂ, ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਉਦਯੋਗ;

(xxxi) ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ;

(xxxii) ਭੌਂ ਪਰਿਰੱਖਣ ; (xxxiii) ਖੇਡ-ਕੁੱਦ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ;

(xxxiv) ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ;

(xxxv) ਟੂਰਿਜ਼ਮ ;

Ministry of Law & Justice

ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ--

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਭੋਂ ਦੀ, ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਚਰਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਨਗਰ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਖ਼ਲ

(xxxvi) ਯਾਤਾਯਾਤ (ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ;ਜੋ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਟ੍ਰਾਮ, ਰਾਜ ਮਾਰਗ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਅਤੇ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਯੰਤਰ ਨੋਧਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ;

(xxxvii) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਵਿੱਤ ਪੋਸ਼ਤ ਕਬੀਲੇ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ;

(xxxviii) ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ, ਨਗਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਯੋਜਨਾ ;

(xxxix) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 50 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਨਾਪ ਤੋਲ ਭਾਰ ਅਤੇ ਮਾਪ; ਅਤੇ

(xxxx) ਮੈਦਾਨੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਲਿਆਣ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ –

(ੳ) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਉਸਦੀ ਭੂਮੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੂਮੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰਵੇਂ ਪਾਤਰ ਹੈ।

(2) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬੋਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਦੇ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ, ਸੋਧ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਅੱਡਰਾ ਰੱਖਣਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਤੱਤਸਮੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ [14][ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ] ਕਿਸੇ ਭੋਂ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਖ਼ਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨ, ਲੋਕ ਪਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ;

(ੲ) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਜਾਂ ਖਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ;

(ਸ) ਝੂਮ ਦੀ ਰੀਤ ਜਾਂ ਥਾਂ-ਬਦਲਵੀਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

(ਹ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਕ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਖ) ਚੀਫਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਾਂ ਉਤੱਰ-ਅਧਿਕਾਰ ;

(ਗ) ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

[15][(ਘ) ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ;]

(ਙ) ਸਮਾਜਕ ਰਿਵਾਜ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ 'ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਸਾਮ ਫ਼ਾਰੈਸਟ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ 1891 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਾਂ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਿਸੇ ਹੋਰ

---

[14] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[15] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ਘ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੈ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

[16]4. **ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ.**—

(1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਾਂ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 4 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (5) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

"(6) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।"

Ministry of Law & Justice

ਅਧੀਨ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅੰਦਰ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਣ-ਯੋਗ ਸਭ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) [17][* * *] ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖੇਗੀ ਅਤੇ ਵਰਤੇਗੀ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ --

(ੳ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਅ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਬਤੇ;

(ੲ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ;

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ;

(ਹ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਭ ਸਹਾਇਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ;

ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ।

---

[17] ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ ਦੀ” ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) , ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

[18][(5) ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ [19][ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ], ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਇਹ ਪੈਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

(i) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ "ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ", ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਜੇ ਇਸ ਅਨਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨ ਹੋਣ, ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ", ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(ii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(iii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਵਿੱਚ --

(ੳ) "ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇ "ਰਾਜਪਾਲ" ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ "ਸਕੇਗੀ" ਦੀ ਥਾਂਵੇ "ਸਕੇਗਾ" ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

(ਅ) ਖੰਡ (ੳ) ਲਈ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ --

"(ੳ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ;"

(ੲ) ਖੰਡ (ੲ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਰਥਾਤ --

---

[18] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨਟ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1960 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[19] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

"(ੲ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ;" ਅਤੇ

(ਸ) ਖੰਡ (ਹ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ "ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2)" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦ, ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕ "ਉਪ-ਪੈਰਾ (1)" ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

5. **ਕੁਝ ਕੁ ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ [20]1898 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ.**—(1) ਰਾਜਪਾਲ, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਤ, ਉਮਰ ਕੈਦ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ-ਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੱਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਜਾਂ ਜ਼ਬਤਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, [20]1898, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ, ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, [20]1898, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

[20] ਜ਼ਾਬਤਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, 1973 (1974 ਦਾ 2) ਦੇਖੋ।

Ministry of Law & Justice

[21][(4) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧ (5) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।]

[22][6. **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ**,--

(1) ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲ, ਦਵਾਖਾਨੇ, ਮੰਡੀਆਂ, [23][ਕਾਂਜੀ ਹਾਉਸ] ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ, ਸੜਕਾਂ, ਸੜਕ-ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਸਮੂਹਿਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ, ਗ੍ਰਾਮ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਤੇ [24] * * * * ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ, ਕਾਜਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ]

7. **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ**.—(1) ਹਰੇਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ

---

[21] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[22] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 6 (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[23] ਨਿਕਸਨ ਅਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ "ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

[24] ਸ਼ਬਦ "ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ," ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 (ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

[25][(2) ਰਾਜਪਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨ ਕਢਾਉਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਬਤੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ।

(4) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਿਅਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।]

8. **ਮਾਲੀਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ**,--(1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਤਰਲੀਆਂ ਸਭ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ , ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚਲੀਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਹੋਰ ਸਭ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [26][ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭੋਂ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਭੋਆਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਲਈ] ਤਤ-ਸਮੇਂ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ ਮਾਲੀਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

---

[25] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[26] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 (i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

(2) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭੌਂਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਟੌਲ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਕਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ --

(ੳ) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ਅ) ਪਸ਼ੂਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ੲ) ਕਿਸੇ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਣ ਲਈ ਮਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਢੋਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲੇ ਤੇ ਟੋਲ; [27]***

(ਸ) ਸਕੂਲਾਂ, ਦਵਾਖਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਰ [28]ਅਤੇ;

[29][(ਹ) ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ ਤੇ ਕਰ ;]"।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ [30][ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

[27] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਤੇ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਤੇ" ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ।

[29] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (iii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਰਸਥਾਪਤ ।

[30] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[31]9. **ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲਸੰਸ ਜਾਂ ਪੱਟੇ.**—(1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ [32][ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸਾਂ ਜਾਂ ਪੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ [29][ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਰ ਪਾਵੇ, ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਾਬਤ ਜੋ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਰਕਮ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

[33]10. **ਗੈਰ-ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ** –(1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ

[31] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 9 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਅੰਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ

"(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"]

[32]ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) "ਆਸਾਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ" ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।"

[33] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 10 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:-

(ੳ) ਮੁੱਖ ਬੰਧ ਵਿੱਚ "ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਵਿੱਚੋਂ "ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ੲ) ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਵਿੱਚ ਖੰਡ (ਸ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

"(ਸ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਾਇਸੰਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਥੋਕ ਜਾਂ ਫੁਟਕਲ ਵਪਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।"

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 10 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

Ministry of Law & Justice

ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ--

(ੳ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲਸੰਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

(ਅ) ਵਿਆਜ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਾਰਜ ਜਾਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ੲ) ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਸ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸ ਅਧੀਨ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਜਿਨਸ ਦਾ ਥੋਕ ਜਾਂ ਪਰਚੂਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ

"(4) ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੋਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।""

ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਸੰਸ ਦੇਣੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

11. **ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ**,-- ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣਗੇ ।

[34]12. [35]**[ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ]**.—(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ---

(ੳ) [36][ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ [ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਖਪਤ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

---

[34] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :-

ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ "ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3ੳ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ, "ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ੳ ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਅ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ" ਸ਼ਬਦ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

[35] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[36] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ''ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ'' ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ [37][ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ [ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [38][ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੋ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

[39][12**ੳ. ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ**,- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ.--

(ੳ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ

---

[37] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ" ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[38] ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)

[39]ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵਿਨਿਯਮ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਵਿਨਿਯਮ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

[40]12ੳੳ. **ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ -** ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ੳ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ

[40] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ੳੳ ਅਤੇ 12 ਅ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ, ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ੳੳ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

12ਅ. **ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ**.- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ੳ) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਕਸੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ

Ministry of Law & Justice

ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।]

13. **ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ**.- ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਜੋ [41]*** ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫ਼ੰਡ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ

[41] ਸ਼ਬਦ "ਆਸਾਮ" ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣਗੇ।

[42]14. **ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ**—(1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਖੰਡ (ੲ), (ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ--

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ;

(ੲ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ;

ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ, ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਤਰੀ, ਉਸ ਤੇ [43][ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇਗਾ।

(3) ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਵਿੱਚ

[42] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 14 "ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਥਾਤ:-

"ਪੈਰ੍ਹਾ 14 ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਵਿੱਚ "ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

[43] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ , ਇੱਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ।

[44]15. **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਮਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨਾ**,-- (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, [45][ਜਾਂ ਲੋਕ-ਅਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ], ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੋਂ, ਜਾਂ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਜਾਣੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫ਼ਜ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨ ਰਹਿੰਦਾ।

Ministry of Law & Justice

---

[44] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 15 "ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ

(ੳ) ਸੁਰੂ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, "ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ " ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ" ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ

(ਅ) ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

[45] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[46]16. **ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓ**.— [47][(1) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ--

(ੳ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਲਈ ਤੁਰਤ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜੋ ਉਕਤ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਡੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਮਝੇ, ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਹੋਣ ਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਤੱਕ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

[48][(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ

---

[46] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 16 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ

(ੳ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ "ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ -ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ "ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ

"(3) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਲਈ ਜੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।"

[47] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 16 ਉਸ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ

ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਭ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ ਅਰੰਭਕ ਹੁਕਮ ਦਾ ਅਮਲ, ਹੋਰ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰੇਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਹਿਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]

---

[49]17. **ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਨਾ.-** **[50]**[ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ] [51]**[ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ]** **[52][ਜਾਂ ਮੀਜ਼ੋਰਮ] ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ** ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜਪਾਲ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ [53][ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ [48][ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਜਾਂ [49][ਮਿਜੋਰਮ] ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ

---

[48] ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[49] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 17 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

"ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।"

[50] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 (ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਆਸਾਮ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[51] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[52] ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[53] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੀਂ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਲਿਖਤ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

[54] * * * *

[55]19.**ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ**.-(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬਜਾਏ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ :--

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

---

[54] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 18 ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

[55] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 19 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ

"(4) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨਾ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਤਰਮ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬੋਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਯਾਦਪੱਤਰ ਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗੈਰ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਅੰਤਰਮ ਪਰਿਸ਼ਦ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ "ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਯਾਦ ਪੱਤਰ" ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੋਡੋ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਇਗਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 10 ਫਰਵਰੀ, 2003 ਨੂੰ ਦਸਖ਼ਤ ਕੀਤਾ ਯਾਦਪੱਤਰ ।"

Ministry of Law & Justice

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

[56] [20. **ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ**,-(1) ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I, II [57][IIੳ] ਅਤੇ III ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਖੇਤਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਸਾਮ ਰਾਜ, ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ [ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ] ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ [58][ਰਾਜ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ।

(2) [59][ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I, II ਅਤੇ III ਵਿੱਚ] ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਉਸ ਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਹ) ਅਤੇ (ਕ), ਪੈਰਾ 4, ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6, ਪੈਰਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਖੰਡ (ੳ), (ਅ) ਅਤੇ (ਸ)

---

[56] ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ 20ੳ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[57] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[58] ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

[59] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ""ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।"

Ministry of Law & Justice

ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ੀਲਾਂਗ ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ [60][ਸੰਯੁਕਤ ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ] ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।

[54](3) [ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ IIੳ ਵਿੱਚ "ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ" ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਮਲਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਸਾਰਣੀ

ਭਾਗ I

(1) ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

(2) [61][ਕਾਰਬੀ ਅਗਲੋਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

[62][3. ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ।]

ਭਾਗ II

[57](1) ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

(2) ਜੈਂਤੀਆ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

(3) ਗਾਰੋ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

[60] ਮੇਘਾਲਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਡੀ.ਸੀ.ਏ. 31/72/11, ਤਰੀਕ 14 ਜੂਨ, 1973, ਮੇਘਾਲਿਆ ਦਾ ਗਜਟ ਭਾਗ Vੳ ਤਰੀਕ 23.6.1973 ਪੰਨਾ 200 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[61] ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਰੀਕ 14.10.1976 ਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ.: ਟੀ.ਏ.ਡੀ./ਆਰ/115/74/47 ਦੁਆਰਾ "ਮਿਕੀਰ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ

[62] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

[63][ਭਾਗ IIੳ

ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

ਭਾਗ III

[64]xxxxxxx

[65][(1) ਚਕਮਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

[66][(2) ਮਾਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

(3) ਲੇਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ।]

[67]**[20ੳ. ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਉ**-(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ---

(ੳ) ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ

---

[63] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਣੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[64] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਸਨ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (29.04.1972 ਤੋਂ) "ਮਿਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[65] ਮਿਜੋਰਮ ਦੇ ਗਜਟ, 1972, ਤਰੀਕ 5 ਮਈ, 1972 ਜਿਲਦ 1, ਭਾਗ II, ਪੇਜ 17 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਮੀਜੋਰਮ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਮਿਸਲੇਨੀਅਸ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨਜ਼) ਔਰਡਰ, 1972 ਦੁਆਰਾ (29.4.1972 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

[66] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 2 ਅਤੇ 3 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

[67] ਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20-ੳ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (29.4.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ;

(ੲ) ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ; ਅਜਿਹੀ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

(ਸ) ਮੀਜ਼ੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤੋੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ, ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ;

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਪੈਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ੳ ਵਿੱਚ ਪਦ " ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਤਰੀਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰੀਟਰੀਜ ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਤ ਹੋਵੇ ।

Ministry of Law & Justice

[68]**20ਅ. ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ,**--(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ੳ) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਰੇਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ III ਦਾ ਭਾਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ

---

[68] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾ 20ਅ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰ੍ਹਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

"20ਅੳ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1), ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (6), ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (6ੳ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (7), ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3), ਪੈਰ੍ਹਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (4), ਪੈਰ੍ਹਾ 5, ਪੈਰ੍ਹਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1), ਪੈਰ੍ਹਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2), ਪੈਰ੍ਹਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (4), ਪੈਰ੍ਹਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3), ਪੈਰ੍ਹਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3), ਪੈਰ੍ਹਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਪੈਰ੍ਹਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਅ ਵਿੱਚ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕਾਰਬੀ ਆਗਲਾਂਗ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।"

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ੍ਹਾ 20ਅ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰ੍ਹਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

"20ਅ ਅ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1), ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (7), ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3), ਪੈਰ੍ਹਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (4), ਪੈਰ੍ਹਾ 5, ਪੈਰ੍ਹਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1), ਪੈਰ੍ਹਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2), ਪੈਰ੍ਹਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (3), ਪੈਰ੍ਹਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1), ਪੈਰ੍ਹਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।"

"

Ministry of Law & Justice

ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਤਦ ਉਕਤ ਪੈਰਾ ਅਤੇ ਉਕਤ ਭਾਗ III ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜਦ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (7) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਜੋ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ ਹੋਣ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

(4) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

(ੳ) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ

Ministry of Law & Justice

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ;

(ੲ) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਅਜਿਹੀ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

(ਸ) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਅਨਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇਂ ;

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

20ੲ. **ਨਿਰਵਚਨ**.—ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

(1) ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ("ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ" ਜਾਂ "ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ" ਪਦ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸਿਵਾਏ) ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ;

(2) (ੳ) ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਵਿੱਚ, "ਜਿਸ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ "ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ"

Ministry of Law & Justice

ਸ਼ਬਦ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(ੲ) ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ "ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ" ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]]

21. **ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ**.—(1) ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 246)

ਸੂਚੀ 1—ਸੰਘ ਸੂਚੀ

1. ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਰਿਕ ਭਾਗ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲਾਮ-ਤੋੜੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।

2. ਜਲ, ਥਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ; ਸੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ।

[1][2ੳ. ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਸਤਰ ਬਲ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਪਰਬੰਧ ; ਅਜਿਹੀ ਪਰਬੰਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਇਤਾਵਾਂ।]

3. ਛਾਉਣੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਛਾਉਣੀ-ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰਵਾਸ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਾਇਆ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ।

4. ਜਲ, ਥਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵਰਕਸ ।

5. ਸ਼ਸਤਰ, ਅਗਨ-ਸ਼ਸਤਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ।

6. ਪਰਮਾਣੂ-ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਣਿਜ ਵਸੀਲੇ ।

7. ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਚਲਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਉਦਯੋਗ ।

8. ਕੇਂਦਰੀ ਗੁਪਤ ਵਾਕਫ਼ੀ ਅਤੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦਾ ਬਿਊਰੋ ।

9. ਰੱਖਿਆ, ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ।

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

10. ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

11. ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ, ਕੌਂਸਲੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ।

12. ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਗਠਨ ।

13. ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ, ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੌਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ ।

14. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਾਰ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ ।

15. ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ।

16. ਬਦੇਸ਼ੀ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

17. ਨਾਗਰਿਕਤਾ, ਦੇਸੀਕਰਨ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰਮੁਲਕੀ ।

18. ਐਕਸਟ੍ਰੈਡੀਸ਼ਨ ।

19. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਨਿਕਾਲਾ ; ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਵੀਜ਼ੇ ।

20. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।

21. ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਡਾਕੇ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ; ਭੋਂ ਤੇ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ ।

22. ਰੇਲਵੇ ।

23. ਰਾਜਮਾਰਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੌਮੀ ਰਾਜਮਾਰਗ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

Ministry of Law & Justice

24. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੋਤਾਂ ਬਾਬਤ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰ-ਦੇਸ਼ੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਵਾਹਨ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ ।

25. ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਵਾਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਰ-ਜਲ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਵਾਹਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਵਪਾਰੀ ਬੇੜੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮ ।

26. ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ-ਜਹਾਜ਼, ਆਕਾਸ਼-ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਏਅਰਕਰਾਫ਼ਟ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਲਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

27. ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦਰਗਾਹ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

28. ਬੰਦਰਗਾਹ ਕੁਰਾਟੀਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਹਸਪਤਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ; ਮਲਾਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ।

29. ਹਵਾਈ-ਮਾਰਗ ; ਏਅਰ ਕਰਾਫ਼ਟ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੌਵਾਹਨ ; ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ; ਹਵਾਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ; ਏਅਰੋਨੌਟੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।

30. ਰੇਲਵੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਢੁਆਈ ।

31. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ; ਟੈਲੀਫੋਨ, ਬੇਤਾਰ, ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ।

Ministry of Law & Justice

32. ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਪਰ [2] * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਬਤ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ।

[3] * * * * * * * * * *

34. ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ।

35. ਸੰਘ ਦਾ ਲੋਕ ਰਿਣ।

36. ਕਰੰਸੀ, ਸਿੱਕਾ-ਢਲਾਈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿੱਕਾ ; ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ।

37. ਬਦੇਸ਼ੀ ਉਧਾਰ।

38. ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ।

39. ਡਾਕ ਘਰ ਬੱਚਤ ਬੈਂਕ।

40. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਤ ਲਾਟਰੀਆਂ।

41. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ; ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰਪਾਰ ਦਰਾਮਦ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਾਂ ਸੀਮਾ ਮਸੂਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ।

42. ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ।

43. ਵਪਾਰਕ ਨਿਗਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਕਾਰੀ, ਬੀਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਨਿਗਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਪਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ।

44. ਨਿਗਮਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਪਾਰਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨ ਹੋਣ, ਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਕਰਕੇ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ।

---

[2] ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ੳ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

[3] ਇੰਦਰਾਜ 33 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

45. ਬੈਂਕਕਾਰੀ ।

46. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲ, ਚੈੱਕ, ਪਰਨੋਟ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ।

47. ਬੀਮਾ ।

48. ਸਟੌਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ।

49. ਪੇਟੈਂਟ, ਕਾਢਾਂ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ; ਕਾਪੀਰਾਈਟ ; ਵਪਾਰਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਵੱਖਰ-ਚਿੰਨ੍ਹ ।

50. ਤੋਲ ਅਤੇ ਮਾਪ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।

51. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਤੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।

52. ਉਦਯੋਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ ।

53. ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਖਣਿਜੀ ਤੇਲ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ; ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਉਤਪਾਦਨ ; ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਤਰਲ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ।

54. ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ।

55. ਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਵਿਨਯਮਨ ।

56. ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਈ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ ।

57. ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨਾ ਅਤੇ ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ ।

Ministry of Law & Justice

58. ਸੰਘ-ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ; ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ।

59. ਅਫੀਮ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ, ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦ ਲਈ ਵਿਕਰੀ ।

60. ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਸਿਨਮੀ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ।

61. ਸੰਘ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਝਗੜੇ।

62. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਵਾਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਵਾਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ-ਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ।

63. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ [4][ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; ਅਤੇ [ਅਨੁਛੇਦ 371 ਹ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ।

64. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ ਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।

65. ਸੰਘ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ--

(ੳ) ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ, ਕਸਬੀ, ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਲਈ ਹਨ; ਜਾਂ

(ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ ਅਧਿਐਨਾਂ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਨ ; ਜਾਂ

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1974 ਤੋਂ) "ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

(ੲ) ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਜਾਂ ਸੂਹ-ਲਭਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹਨ ।

66. ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ।

67. [5][ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਤਵੀ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

68. ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੂ-ਗਰਭੀ, ਬਨਸਪਤਵੀ, ਪ੍ਰਾਣਿਕੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਵੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਰੱਤਵੀ ਸੰਗਠਨ ।

69. ਜਨ ਗਿਣਤੀ ।

70. ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ; ਸਰਭ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

71. ਸੰਘ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ-ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।

72. ਸੰਸਦ ਲਈ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ; ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

73. ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

74. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਸਾਵੇਜ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ।

---

[5]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

75. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ; ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ।

76. ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ।

77. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਗਠਨ, ਸੰਗਠਨ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ; ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

78. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ [6][ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ] ; ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

[7][79. ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਇਖ਼ਰਾਜ ।]

80. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫ਼ੋਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇ ; ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫ਼ੋਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੇਲਵੇ-ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ।

[13]81. ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਪਰਵਾਸ ; ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਕੁਰਾਟੀਨ ।

82. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।

83. ਸੀਮਾ-ਸਮੂਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਰਾਮਦ-ਮਸੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

---

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 79 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਿਤ ।

[8][84. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਲ ਉੱਤੇ ਉਤਪੰਨ ਮਹਿਸੂਲ,-

(ੳ) ਕੱਚਾ ਪੈਟਰੋਲ;

(ਅ) ਉੱਚ ਗਤੀ ਡੀਜ਼ਲ ;

(ੲ) ਮੋਟਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ) ;

(ਸ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਗੈਸ ;

(ਹ) ਵਿਮਾਨਨ ਟਰਬਾਈਲ ਈਂਧਨ ;

(ਕ) ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਉਤਪਾਦ ।];

85. ਨਿਗਮ ਕਰ ।

86. ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਧਨ-ਧਾਮ, ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਪੂੰਜੀ ਮੁੱਲ ਤੇ ਕਰ; ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਕਰ ।

87. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ ।

88. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸੂਲ ।

89. ਰੇਲਵੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਢੋਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੀਮਾ-ਕਰ ; ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਸਵਾਰੀ-ਭਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਭਾੜਿਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

90. ਸਟੋਕ ਐਕਸਚੇਂਜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੌਦਿਆਂ ਤੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਰ।

91. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲਾਂ, ਚੈੱਕਾਂ, ਪਰਨੋਟਾਂ, ਲਦਾਈ-ਪੱਤਰਾਂ, ਸਾਖ-ਪੱਤਰਾਂ, ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ, ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ, ਡਿਬੈਂਚਰਾਂ, ਪਰੌਕਸੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸੀਦਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਸਮੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ।

[9]****************

[10] [92ੳ. ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ।]

---

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ੳ) (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 84 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[9] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ੳ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 92 ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

[11][92ਅ. ਮਾਲ ਦੀ ਖੇਪ ਤੇ (ਚਾਹੇ ਖੇਪ ਉਸਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ), ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।]

[12]********

93. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ ।

94. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ, ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ-ਵਿਗਿਆਨ ।

95. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਐਡਮਿਰਲਟੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

96. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

97. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿੱਚ ਨ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਸੂਚੀ II – ਰਾਜ ਸੂਚੀ

1. ਲੋਕ ਵਿਵਸਥਾ (ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਲਈ [13][ਨੌ ਸੈਨਾ, ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਸ਼ਤਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ] ਨਹੀਂ ਹੈ ।

[14][2. ਸੂਚੀ I ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 2ੳ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ (ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਰੇਲਵੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।]

---

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (2.2.1983 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਜਾਈ ਸੀ); ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ੳ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 2 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

3. [[15]xxx ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਕ, ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫ਼ੀਸ]

4. ਕੈਦ ਖਾਨੇ, ਸੁਧਾਰਾਲੇ, ਬੋਰਸਟਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ; ਕੈਦਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ।

5. ਸਥਾਨਕ, ਸ਼ਾਸਨ, ਅਰਥਾਤ, ਨਗਰ-ਨਿਗਮਾਂ, ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਟਰੱਸਟਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ, ਖਣਿਜ-ਬਸਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਜਾ ਪਿੰਡ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

6. ਲੋਕ-ਸਿਹਤ ਸਫ਼ਾਈ ;ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਦਵਾਖਾਨੇ ।

7. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।

8. ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਨਿਰਮਾਣ, ਕਬਜ਼ਾ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ।

9. ਨਕਾਰਾ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ-ਆਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ।

10. ਮੁਰਦੇ ਦੱਬਣਾ ਅਤੇ ਕਬਰਸਤਾਨ; ਮੁਰਦੇ ਫੂਕਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀਆਂ ।

11. [16][x x x x]

12. ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਿੱਤ-ਪੋਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕਾਲੇ, ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; [17][ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ।]

Ministry of Law & Justice

---

[15] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[16] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[17] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ " ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

13. ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ, ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਅਤੇ ਸੂਚੀ I ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ; ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਟਰਾਮਵੇ ; ਰੱਸਾ-ਮਾਰਗ ; ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਅਤੇ ਸੂਚੀ III ਵਿੱਚ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ; ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗੱਡੀਆਂ ।

14. ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਮਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

15. ਪਸ਼ੂ ਨਸਲ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ, ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ; ਸਲੋਤਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ।

16. ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਰੋਕ ।

17. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 56 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪਾਣੀ, ਅਰਥਾਤ, ਜਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਿੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਜਲ-ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਜਲ-ਸ਼ਕਤੀ ।

18. ਭੋਂ, ਅਰਥਾਤ, ਭੋਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਭੋਂ-ਦਾਰੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਨ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ; ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ, ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ; ਆਬਾਦਕਾਰੀ ।

ਅਨੁਸੂਚੀ II ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਦੇ 19, 20 ਨੂੰ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ।

[18]* * * * *

21. ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ ।

22. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 34 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ ; ਭਾਰ-ਗ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਕੁਰਕ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ।

23. ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਵਿਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ।

---

[18] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 19 ਇੰਦਰਾਜ 20 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 29 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

24. ਸੂਚੀ I ਦੇ [19][ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ 52] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਦਯੋਗ ।

25. ਗੈਸ ਅਤੇ ਗੈਸ ਵਰਕਸ ।

26. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ।

27. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ।

28. ਮੰਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ।

29. [[15] * * *]

30. ਸਾਹੂਕਾਰਾ ਅਤੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ; ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਰਿਣ-ਦਾਰੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ।

31. ਸਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਾਂ-ਪਾਲ ।

32. ਸੂਚੀ I ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਨਿਗਮਾਂ ਤੋ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਿਗਮਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ; ਅਨਿਗਮਤ ਵਪਾਰਕ, ਸਾਹਿਤਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ।

33. ਥੀਏਟਰ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨਮੇਂ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ ।

34. ਸ਼ਰਤਬਾਜੀ ਅਤੇ ਜੂਏਬਾਜ਼ੀ ।

35. ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਵਰਕਸ, ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ।

[20] * * * * *

37. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ।

---

[19] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ "ਇੰਦਰਾਜ 52 " ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[20] ਇੰਦਰਾਜ 36 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

38. ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

39. ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੇ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ।

40. ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

41. ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

42. ਰਾਜ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।

43. ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਰਿਣ

44. ਦੱਬਿਆ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ।

45. ਮਾਲੀਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ; ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ-ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਲਈ ਸਰਵੇਖਣ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀ ਹੱਥਬਦਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

46. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।

47. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸੂਲ ।

48. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ।

49. ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

50. ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਖਣਿਜ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

51. ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦਤ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਲ ਤੇ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਮਸੂਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਿਰਮਿਤ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਤ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਮਾਲ ਤੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮਸੂਲ -

(ੳ) ਮਨੁੱਖੀ ਖਪਤ ਲਈ ਅਲਕੋਹਲੀ ਲਿੱਕਰ ;

(ਅ) ਅਫ਼ੀਮ, ਭਾਰਤੀ ਭੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਭੇਖਜ ਅਤੇ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਪਦਾਰਥ ;

ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਔਸ਼ਧਿਕ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਕ ਬਣਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲਕੋਹਲ ਜਾਂ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (ਅ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

[21]************

53. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ।

[22][54. ਕੱਚੇ ਪੈਟਰੋਲ, ਉੱਚ ਗਤੀ ਡੀਜ਼ਲ, ਮੋਟਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ), ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਿਕ ਗੈਸ, ਵਿਮਾਨਨ ਟ੍ਰਬਾਈਲ ਈਂਧਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਲਈ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ, ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਜਯਿਕ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਰੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।];

[23]***************

56. ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਢੋਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

---

[21] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 52 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[22] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ 54 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 54 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[23] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਮਦ 55 "ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ [ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਰਤ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ] ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਤੇ ਕਰ" ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (iii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

57. ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਯੋਗ ਗੱਡੀਆਂ, ਭਾਵੇ ਉਹ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 35 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਟਰਾਮ ਕਾਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਤੇ ਕਰ ।

58. ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

59. ਟੋਲ ।

60. ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

61. ਜੀਅ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰ ।

[24][62. ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਕਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਲਿਕਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕੌਂਸਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਅਰੋਪੇ ਜਾਂ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।]

63. ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ।

64. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ ।

65. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

66. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

ਸੂਚੀ III -- ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ

1. ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਸੂਚੀ I ਜਾਂ ਸੂਚੀ II ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ

[24] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ 'ਤੇ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (iv) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 62 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਲ, ਥਲ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ ।

2. ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।

3. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ, ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਵੱਸ਼ਕ ਸਪਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ; ਅਜਿਹੀ, ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ।

4. ਕੈਦੀਆਂ, ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ।

5. ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ; ਬਾਲ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗ, ਗੋਦ ਲੈਣ; ਵਸੀਅਤਾਂ, ਨਿਰਵਸੀਅਤੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬਟਵਾਰਾ ; ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਨ ।

6. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ; ਵਸੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀਕਰਣ ।

7. ਮੁਆਇਦੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲੀ, ਏਜੰਸੀ, ਢੁਆਈ ਦੇ ਮੁਆਇਦੇ, ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਆਇਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

8. ਦਾਵੇਯੋਗ ਕੁਕਰਮ ।

9. ਦਿਵਾਲੀਆਪਣ ਅਤੇ ਦਿਵਾਲਾ ।

10. ਟ੍ਰਸਟ ਅਤੇ ਟ੍ਰਸਟੀ ।

11. ਮਹਾਂ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਟ੍ਰੱਸਟੀ ।

Ministry of Law & Justice

[25][11ੳ. ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ।]

12. ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਸਹੁੰਆਂ; ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ।

13. ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਸਾਲਸੀ ।

14. ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

15. ਆਵਾਰਾਗਰਦੀ; ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਅਤੇ ਭ੍ਰਮਣਸ਼ੀਲ ਕਬੀਲੇ।

16. ਸ਼ੁਦਾਅ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਊਣਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਦਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਊਣਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

17. ਪਸ਼ੂਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਰਦਾਇਤਾ ਦੀ ਰੋਕ।

[26][17ੳ. ਜੰਗਲਾਤ]

17ਅ. ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ]

18. ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ।

19. ਅਫ਼ੀਮ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 59 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਭੇਖ਼ਜ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ।

20. ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ।

[20][20ੳ. ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਕੰਟਰੋਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ।]

21. ਵਣਜਕ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਕ ਅਜਾਰੇ, ਗੁੱਟ ਅਤੇ ਟ੍ਰਸਟ ।

---

[25] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[26] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

22. ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ; ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ।

23. ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਬੀਮਾ ; ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ।

24. ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ, ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫ਼ੰਡ, ਰੋਜ਼ਗਾਰਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ, ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ, ਨਿਰਬਲਤਾ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

25.[27] [ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 63,64,65 ਅਤੇ 66 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ।

26. ਕਾਨੂੰਨੀ, ਚਕਿਤਸਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ੇ ।

27 ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਉਖੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸੇਬਾ ।

28. ਦਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨਆਧਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਇੰਡੋਮੈਂਟ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।

29. ਮਨੁੱਖਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਜਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਲਾਗ ਅਤੇ ਛੂਤ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਂ ਜਾਂ ਮਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਲਣ ਦੀ ਰੋਕ ।

30. ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

31. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ।

32. ਕੌਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੋਤਾਂ ਬਾਬਤ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਵਾਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ, ਅਤੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਢੁਆਈ ।

---

[27] ਉਪਰੋਕਤ ਦਿੱਤੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ।

Ministry of Law & Justice

[28][33. ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ—

(ੳ) ਜਿੱਥੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ ;

(ਅ) ਖਾਦ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖਾਣਯੋਗ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ੲ) ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕੱਚੀ ਰੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਜਾ ਅਣਵੇਲੀ, ਅਤੇ ਵੜੇਵਿਆਂ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ਹ) ਕੱਚੇ ਪਟਸਨ ਦਾ,]

[29][33ੳ. ਤੋਲ ਅਤੇ ਮਾਪ, ਸਿਵਾਏ ਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ]

34. ਕੀਮਤ ਕੰਟਰੋਲ ।

35. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

36. ਫ਼ੈਕਟਰੀਆਂ ।

37. ਬੁਆਇਲਰ ।

38. ਬਿਜਲੀ ।

39. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ।

---

[28] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1954 ,ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[29] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

40. [30][ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਤਵੀ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

41. ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਾਸੀ ਸੰਪੱਤੀ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਸੰਪੱਤੀ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜਾ ।

[[31]42. ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਅਧਿਗ੍ਰਹਿਣ ।]

43. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ-ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲੀਏ ਤੇ ਬਕਾਏ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬਕਾਇਆ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲੀ-ਯੋਗ ਰਕਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੀ ਵਸੂਲੀ ।

44. ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

45. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ।

46. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

47. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ੀਸਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

Ministry of Law & Justice

[30]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

[31] ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ 42 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 344(1) ਅਤੇ 351]

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

1. ਅਸਾਮੀ

2. ਬੰਗਾਲੀ

[3. [1] [ਬੋਡੋ

4. ਡੋਗਰੀ]

[2][5.] ਗੁਜਰਾਤੀ

[3][6.] ਹਿੰਦੀ

[3][7. ਕੰਨੜ

[3][8] ਕਸ਼ਮੀਰੀ

[4][3[9.] [ਕੋਂਕਣੀ]

[1][10. ਮੈਥਲੀ]

[5][11.] ਮਲਿਆਲਮ

[4][[6][12.] ਮਨੀਪੁਰੀ]

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (07.01.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 3 ਨੂੰ 5 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 7 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 6 ਤੋਂ 9 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.08.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[6][13.] ਮਰਾਠੀ

[4][6[14.] ਨੇਪਾਲੀ]

[6][15.] [7][ਓਡੀਆ]

[6][16.] ਪੰਜਾਬੀ

[6][17.] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ

[1][18.]ਸੰਥਾਲੀ]

[8][[9][19.] ਸਿੰਧੀ]

[10][20.] ਤਾਮਿਲ

[10][21] ਤੇਲਗੂ

[22.] ਉਰਦੂ

---

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 14 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 12 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 17 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਅੱਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, "ਓੜਿਆ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (23.9.2011 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1967 ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

[9] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 15 ਨੂੰ 19 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (7-01-2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 16 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 20 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 22 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਨੌਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 31 ਅ]

1. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXX) ।

2. ਦ ਬੰਬੇ ਟੇਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਸ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXVII) ।

3. ਦ ਬੰਬੇ ਮਾਲਿਕੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈਐਕਟ LXI) ।

4. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਲੁਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXII) ।

5. ਦ ਪੰਚ ਮਹਾਲਜ਼ ਮੇਹਵਾਸੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXIII) ।

6. ਦ ਬੰਬੇ ਖੋਤੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ VI) ।

7. ਦ ਬੰਬੇ ਪਰਗਨਾ ਐਂਡ ਕੁਲਕਰਨੀ ਵਤਨ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LX)।

8. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਫ ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਇਟਰੀ ਰਾਈਟਸ (ਐਸਟੇਟਸ, ਮਹਾਲਜ਼ ਏਲਿਨੇਟਿਡ ਲੈਂਡਸ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

9. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਈਅਤਵਾੜੀ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXVI) ।

10 ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਈਅਤਵਾੜੀ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1950 (1950ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ I) ।

11. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1951 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੀ ਗਈ ।

Ministry of Law & Justice

12. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਫ ਜਾਗੀਰਜ਼) ਰੈਗੁਲੇਸ਼ਨ, 1358 ਐਫ । (1358, ਫਸਲੀ ਦਾ ਨੰ. LXIX) ।

13. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਜਾਗੀਰਜ਼ (ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ) ਰੇਗੂਲੇਸ਼ਨ, 1359 ਐਫ । (1359, ਫ਼ਸਲੀ ਦਾ ਨੰ: XXV)।

[2][14. ਦ ਬਿਹਾਰ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ (ਐਕੂਇਜ਼ਿਸ਼ਨ ਔਫ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXXVIII) ।

15 ਦ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸਿਜ਼ ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਜ਼ਿਸ਼ਨ (ਰੀਹੈਬਲਿਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਰੈਫਿਊਜੀਜ਼) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਯੂ.ਪੀ. ਐਕਟ XXVI) ।

16. ਦ ਰੀਸੈਟਲਮੈਂਟ ਔਫ਼ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ (ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਜ਼ਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਐਕਟ LX) ।

17. ਦ ਇੰਨਸ਼ੁਰੈਂਸ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਐਕਟ XLVII) ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੱਨਸ਼ੁਰੈਂਸ ਐਕਟ 1938 (1938 ਦਾ ਐਕਟ IV) ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 52 ੳ ਤੋਂ 52ਖ।

18. ਦ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀਜ਼ (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨਜ਼) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LI) ।

19. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਐਕਟ XXVI) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੰਡਜਟਰੀਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LXV) ਦਾ ਅਧਿਆਏ –III ੳ ।

20. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਪਲੈਨਿੰਗ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXI) ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXIX ਔਫ 1951 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ।

[3][21. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ X)

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

22. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਟਨੈਂਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡ (ਵੈਲੀਡੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXI) ।

23. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਇਜਾਰਾ ਐਂਡ ਕਾਉਲੀ ਲੈਂਡ ਕੈਨਸਲੇਸ਼ਨ ਔਫ ਇਰਰੈਗਿਊਲਰ ਪੱਟਾਜ਼ ਐਂਡ ਐਬੌਲਿਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਕਨਸੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXXVI) ।

24. ਦ ਆਸਾਮ ਸਟੇਟ ਐਕੂਇਜਿਸ਼ਨ ਔਫ ਲੈਂਡਜ਼ ਬਿਲੋਂਗਿੰਗ ਟੂ ਰਿਲਿਜਸ ਔਰ ਚੈਰਿਟੇਬਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਪਬਲਿਕ ਨੇਚਰ ਐਕਟ, 1959 (1961 ਦਾ ਆਸਾਮ ਐਕਟ IX) ।

25. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XX) ।

26. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਇਜ਼ਿਸ਼ਨ ਔਫ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XII)(ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੇ ਸਿਵਾਏ) ।

27. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਅਲੁਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1954 (1955 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ I)।

28. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਅਲੁਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XVIII) ।

29. ਦ ਬੰਬੇ ਇਨਾਮਜ਼ (ਕੱਛ ਏਰੀਆ) ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCVIII)।

30. ਦ ਬੰਬੇ ਟਨੈਂਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XVI) ।

31. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXVII)।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤ੍ਹਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

32. ਦ ਸਾਗਬਰਾ ਐਂਡ ਮੇਹਵਾਸੀ ਐਸਟੇਟਸ (ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਈਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਟਸੈਟਰਾ) ਰੇਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਰੈਗੁਲਸ਼ਨ I) ।

33. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਵਾਈਵਿੰਗ ਏਲਿਅਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1963(1963 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXXIII) ਉੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਖੰਡ(3) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਹੱਥਬਦਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ।

34. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII)।

35. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੇਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਰੀਇਨੈਨਕਟਮੈਂਟ, ਵੈਲੀਡੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਫ਼ਰਦਰ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLV) ।

36. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੇਨੈਂਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਐਕਟ XXI) ।

37. ਦ ਜੈਨਮੀਕਰਮ ਪੇਮੈਂਟ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ III) ।

38. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ XIII) ।

39. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ I) ।

40. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਕੋਡ, 1959 (1959 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX) ।

41 ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX) ।

42. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੇਨੈਂਨਟਸ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXV)।

43. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੇਨੈਂਨਟਸ (ਪੇਮੈਂਟ ਔਫ਼ ਫ਼ੇਅਰ ਰੈਂਟ)ਐਕਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXIV) ।

Ministry of Law & Justice

44. ਦ ਮਦਰਾਸ ਔਕਿਊਪੈਂਟਸ ਔਫ ਕੁਡੀਈਰੂਪੂ(ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਫਰੌਮ ਇਵਿਕਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXXVIII) ।

45. ਦ ਮਦਰਾਸ ਪਬਲਿਕ ਟ੍ਰਸਟਸ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਔਫ ਔਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਔਫ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਸ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVII) ।

46. ਦ ਮਦਰਾਸ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਫ਼ਿਕਸੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVIII) ।

47. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਟੇਨੈਂਨਸੀ ਐਕਟ, 1952(1952 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIII) ।

48. ਦ ਕੁਰਗ ਟੇਨੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV) ।

49. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਵਿਲੇਜ ਔਫ਼ਿਸਿਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV)।

50. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੇਨੈਂਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XXXVI) ।

51. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ X) ।

52. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ XVI) ।

53. ਦ ਉੜੀਸਾ ਮਰਜਡ ਟੈਰਿਟਰੀਜ਼ (ਵਿਲੇਜ ਔਫਿਸਿਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ)ਐਕਟ, 1963 (1963 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ X) ।

54. ਦ ਪੰਜਾਬ ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਔਫ਼ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਓਰਜ਼ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ X)

55. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਟੇਨੈਂਨਸੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ III) ।

56 ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਂਡ ਬਿਸਵੇਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ VIII) ।

57. ਦ ਕੁਮਾਊਂ ਐਂਡ ਉੱਤਰਖੰਡ ਜਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XVII) ।

Ministry of Law & Justice

58. ਦ ਉੱਤਰਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

59. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕਇਜ਼ਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ I) ।

60. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1955 (1956 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ X) ।

61. ਦ ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਐਕਟ VIII) ।

62. ਦ ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੀਲੀਂਗ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 24) ।

63. ਦ ਮਨੀਪੁਰ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 33)।

64. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 43) ।

[4][65. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 35) ।

66. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 25) ।

[5][67. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਿਡੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

68. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੁਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ I) ।

69. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੁਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ IX) ।

70. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ V) ।

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ।

[5] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

71. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 2)

72. ਦ ਹਰਿਆਣਾ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 26) ।

73. ਦ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 19)

74. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 17)

75. ਦ ਮੱਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਿਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 12)।

76. ਦ ਮੱਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਿਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 13)।

77. ਦ ਮੈਸੂਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 1)।

78. ਦ ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ 10)।

79. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਇੰਪੋਜੀਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)।

80. ਦ ਗੁਡਾਲਰ ਜਨਮਮ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਾਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਈਅਤਵਾੜੀ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 24)।

81. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XII)।

82. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXII)।

Ministry of Law & Justice

83. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)।

84. ਦ ਬੰਬੇ ਟੇਨੈਂਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 5)।

85. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 9)।

86. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 7) ।

87. [6][[7] * * * *

88. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 65)।

89. ਦ ਰਿਕਿਊਜੀਸ਼ਨਿੰਗ ਐਂਡ ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਮੂਵੇਬਲ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 30)।

90. ਦ ਮਾਈਨਜ਼ ਐਂਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 67) ।

[*]91. ਦ ਮਨੋਪਲੀਜ਼ ਐਂਡ ਰਸਟ੍ਰਿਕਟਿਵ ਟ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਿਜ਼ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 54)।

92. [7][* * * *]

93. ਦ ਕੋਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨਜ਼) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 64)।

94. ਦ ਕੋਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 36) ।

---

[6] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

[7] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 87 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 92 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[*] ਮੁਕਾਬਲਾ ਐਕਟ, 2002 (2003 ਦਾ 12) (1.9.2009 ਤੋਂ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

95. ਦ ਜੈਨਰਲ ਇਨਸ਼ੁਰੈਂਸ ਬਿਜ਼ਿਨੈਸ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।

96. ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 58)।

97. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼ (ਟੇਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 72)।

98. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਟੇਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)।

99. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 26) ।

*100. ਦ ਫ਼ਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 46) ।

101. ਦ ਅਲਕੋਕ ਅਸਡਾਊਨ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ (ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ ਆਫ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 56) ।

102. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਕਾਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 28)।

103. ਦ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਇਮੋਲੂਮੈਂਟਸ (ਕੰਪਲਸਰੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 37)।

104. ਦ ਕਾਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਫ਼ਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਐਂਡ ਪਰੀਵੈਨਸ਼ਨ ਆਫ ਸਮੱਗਲਿੰਗ ਐਕਟਿਵਿਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1974 (74 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 52) ।

105. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।

Ministry of Law & Justice

* ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਐਕਟ, 1999 (1999 ਦਾ 42) (1.6.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

106. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI) ।

107. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXII)।

108. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI) ।

109. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXIII)।

110. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVII)।

111. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੇਂਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVIII) ।

112. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII) ।

113. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIII) ।

114. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ L)।

115. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13) ।

116. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1966 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 8)।

Ministry of Law & Justice

117. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1967 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।

118. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।

119. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 18) ।

120. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18) ।

121. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 2)।

122. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਥਰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 3)।

123. ਦ ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 3)।

124. ਦ ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 5) ।

[8][125. ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਐਕਟ, 1939[9] (1939 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 4) ਦੀ ਧਾਰਾ 66ੳ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ 4ੳ ।

126. ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਐਕਟ 10)

127. ਤਸਕਰੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ (ਸੰਪਤੀ ਜ਼ਬਤ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 13)

---

[8] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (27.5.1976) ਇੰਦਰਾਜ 125 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 188 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਹੁਣ ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ।

[9] ਹੁਣ ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ।

Ministry of Law & Justice

128. ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 19)

129. ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਪਰਿਰੱਖਣ ਅਤੇ ਤਸਕਰੀ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 20)

[10][130 x x x x x x]

131. ਲੇਵੀ ਚੀਨੀ ਸਮਾਨ ਕੀਮਤ ਫੰਡ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 31)

132. ਨਗਰ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 33)

133. ਸੰਘ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗੀਕਰਣ (ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਰਗ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 59)

134. ਅਸਾਮ ਅਧਿਕਤਮ ਭੂਮੀ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਧਾਰਨ ਐਕਟ, 1956 (1957 ਦਾ ਅਸਾਮ ਐਕਟ I)

135. ਬੰਬਈ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਭੋਂ (ਵਿਦਰਭਾ ਖੇਤਰ) ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCIX)

136. ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 14)

137. ਹਰਿਆਣਾ ਭੂਮੀ ਜੋਤ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 17)

138. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)

139. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲਾਟੀ ਭੋਂ ਸੋਧਣ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18)

140. ਕਰਨਾਟਕ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 31)

141. ਕਰਨਾਟਕ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 27)

[10] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 130 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

142. ਕੇਰਲ ਬੇਦਖਲੀ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 12)

143. ਤਿਰੀਪੁਵਾਰਮ ਅਦਾਇਗੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)

144. ਸ੍ਰੀ ਪਦਮ ਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)

145. ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਾਰਵਕਾ ਭੂਮੀ (ਸੌਂਪਣ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)

146. ਕੇਰਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਦੇਣ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 26)

147. ਕੇਰਲ ਖੇਤੀਕਾਮੇ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 18)

148. ਕੇਰਲ ਕਾਜੂ ਕਾਰਖਾਨਾ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 29)

149. ਕੇਰਲ ਚਿੱਟੀ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 23)

150. ਕੇਰਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਭੂਮੀ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਰੋਕ ਅਤੇ ਭੌਂ ਅਲਾਗ ਰੋਕਣ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 31)

151. ਕੇਰਲ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 15)

152. ਕਾਨਮ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16)

153. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ ਐਕਟ 20)

154. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ ਐਕਟ 02)

155. ਪੱਛਮੀ ਖਾਨਦੇਸ਼ ਮੇਹਵਾਸੀ ਸੰਪਤੀ (ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖਾਤਮਾ, ਆਦਿ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਨਿਯਮ ਐਕਟ 1)

156. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIV)

Ministry of Law & Justice

157. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੂਮੀ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXI)

158. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXIX)

159. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੌਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣਾ) ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLVII)

160. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੌਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ II)

161. ਉੜੀਸਾ ਸੰਪਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ I)

162. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ XXVII)

163. ਰਾਜਸਥਾਨ ਭੌਂ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)

164. ਰਾਜਸਥਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਰੋਪਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 08)

165. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰਾਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)

166. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੌਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੌਂ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣਾ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 17)

167. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੌਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੌਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 41)

168. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੌਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੌਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)

Ministry of Law & Justice

169. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 20)

170. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਤੀਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 37)

171. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਚੌਥੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 39)

172. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 07)

173. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)

174. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 15)

175. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਤੀਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)

176. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 32)

177. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)

Ministry of Law & Justice

178. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)

179. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1971 ਦਾ 21) ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰੇਦਸ਼ ਭੋਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ 34) ਦੁਆਰਾ 1950 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿੰਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1951 ਦਾ 1) ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ

180. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ-ਸੀਮਾ ਅਰੋਪਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ 20)

181. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 28)

182. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਇੰਤਕਾਲ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1973 (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIII)

183. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)

184. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIII)

185. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XII)

186. ਦਿੱਲੀ ਭੋਂ ਜੋਤ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)

187. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਮੁੰਡਕਰ (ਬੇਦਖਲੀ ਤੋਂ ਹਿਫ਼ਾਜਤ) ਐਕਟ, 1975 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਪ ਐਕਟ 1)

188. ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 9)

Ministry of Law & Justice

[11]189. ਅਸਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਅਸਮ ਐਕਟ, XXIII)

190. ਅਸਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੱਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਅਸਮ ਐਕਟ XVIII)

191. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 13)

192. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)

193. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ VII)

194. ਭੋਂ ਅਰਜਨ (ਬਿਹਾਰ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 2)

195. ਹਰਿਆਣਾ ਭੋਂ-ਜੋਤ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 14)

196. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 25)

197. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)

198. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)

199. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੋਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIV)

---

[11] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.8.1984 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 189 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 202 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

Ministry of Law & Justice

200. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੋਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ LVI)

201. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 7)

202. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ (ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 17)

[12]203. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮਨ, 1959 (1959 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)

204. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਸਤਾਰਨ ਅਤੇ ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1963 (1963 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 2)

205. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1970 (1970 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)

206. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1971 (1971 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)

207. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1978 (1978 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)

208. ਬਿਹਾਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1885 (1885 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 8)

209. ਛੋਟਾ ਨਾਗਪੁਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1908 (1908 ਦਾ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 6) (ਅਧਿਆਏ VIII- ਧਾਰਾ 46, ਧਾਰਾ 47, 48, ਧਾਰਾ 48 ੳ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 49, ਅਧਿਆਏ X - ਧਾਰਾ 71, ਧਾਰਾ 71ੳ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 71 ਅ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ XVIII - ਧਾਰਾ 240, ਧਾਰਾ 241, ਧਾਰਾ 242) ।

---

[12] ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (7.6.1990 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 203 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 257 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

210. ਸੰਥਾਲ ਪਰਗਨਾ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ (ਪੂਰਕ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 14) ਧਾਰਾ 53 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ।

211. ਬਿਹਾਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਵ ਵਿਨਿਯਮ, 1969 (1969 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਵਿਨਿਯਮ 1)

212. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ. 1982 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 55)

213. ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 16)

214. ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 37)

215. ਗੁਜਰਾਤ ਅਧਿਕਤਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਕਟ 43)

216. ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 27)

217. ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 30)

218. ਮੁੰਬਈ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ (ਗੁਜਰਾਤ ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 37)

219. ਮੁੰਬਈ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਗੁਜਰਾਤ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 8)

220. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)

221. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 16)

222. ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਭੋਂ ਮਨਾਹੀ) ਐਕਟ, 1978 (1979 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 2)

223. ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 13)

224. ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)

Ministry of Law & Justice

225. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 61)

226. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)

227. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 11)

228. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1)

229. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 14)

230. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)

231. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ, 1966 (1966 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 41) ਧਾਰਾ 36 ਧਾਰਾ 36ੳ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 36ਅ।

232. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਭੋਂ ਪਰਤਾਉਣ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1977 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 30)

233. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕੁਝ ਕੁ ਭੋਂ ਵਿੱਚ ਖਾਨਾ ਅਤੇ ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 16)

234. ਉੜੀਸਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਚੁੱਕ ਸੰਪਤੀ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮ, 1956 (1956 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਵਿਨਿਯਮ 2)

235. ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 29)

236. ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 30)

237. ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 44)

238. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)

239. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 13)

Ministry of Law & Justice

240. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 21)

241. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 8)

242. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)

243. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 59)

244. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 2)

245. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 20)

246. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 18)

247. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 11)

248. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)

249. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 36)

250. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਜੋਤ ਮਾਲੀਆ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 44)

251. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)

252. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਜੋਤ ਮਾਲੀਆ(ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 33)

253. ਕਲਕੱਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 37)

254. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਜੋਤ ਮਾਲੀਆ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)

Ministry of Law & Justice

255. ਕਲਕੱਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)

256. ਮਾਹੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1)

257. ਮਾਹੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1981 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1)

[13]257ੳ. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਪਿਛੜਾ ਵਰਗ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ) ਐਕਟ, 1993 (1994 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 45)

[14]258. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1947 (1948 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 4)

259. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)

260. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 7) ।

261. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 9)

262. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 27)

263. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 35)

264. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 21)

265. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11)

---

[13] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਅੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1994 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.8.1994 ਤੋਂ)ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

[14] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.8.1995 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 258 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 284 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

Ministry of Law & Justice

266. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11)

267. ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ ਮਨਾਹੀ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 3)

268. ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16)

269. ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 2)

270. ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 9)

271. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 16)

272. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 2)

273. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)

274. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤਕਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 3)

275. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤਕਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 57)

276. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤਕਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1987 (1988 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 4)

277. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤਕਰਣ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)

278. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 50)

279. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 5)

Ministry of Law & Justice

280. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 19)

281. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 35)

282. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)

283. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 (1990 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 24)

284. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਿਬਿਉਨਲ ਐਕਟ, 1991 (1991 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 12)

ਵਿਆਖਿਆ :- ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਛੇਦ 31 ੳ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਜਨ ਉਸ ਉਲੰਘਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[(ਅਨੁਛੇਦ 102 (2) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 191 (2)]

ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ:-

1. **ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ** - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੇ :-

(ੳ) "ਸਦਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੈਰ੍ਹਾ 2[2] ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, "ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ" ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਸਮੂਹ ਹੈ ;

(ੲ) ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ "ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ" ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ;

(ਸ) "ਪੈਰ੍ਹਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦਾ ਪੈਰ੍ਹਾ;

2. **ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ** .-

(1) [3][ਪੈਰ੍ਹਾ 4 ਅਤੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 5] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ—

---

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.3.1985 ਤੋਂ) ਜੋੜੀ ਗਈ।

[2] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ "ਜਾਂ ਪੈਰ੍ਹਾ 3" ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

[3] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 3, ਪੈਰ੍ਹਾ 4 ਅਤੇ ਪੈਰ੍ਹਾ 5 ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

Ministry of Law & Justice

(ੳ) ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਮਤਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ-

(ੳ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੁਣਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ :-

(i) ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ;

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ

Ministry of Law & Justice

ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮੈਂਬਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।

(2) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ, ਸਦਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(4) ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੀ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ)-

(i) ਜਿੱਥੇ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਉਥੇ, ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (3) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ

ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਹੈ।

[4]1. * * *

4. **ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਵਿਲੀਨਤਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣਾ.-** (1) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ--

(ੳ) ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਤੋਂ ਬਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਲੀਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋਈ ਤਦ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

5. ਛੋਟ- - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਪ-

---

[4] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨੰਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ੳ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ, ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਦੱਸਤਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6. **ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ**-.(1) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਉੱਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਨ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਚੁਣੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਅਨੁਛੇਦ 122

Ministry of Law & Justice

ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 212 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ।

[5]7. **ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਤੇ ਰੋਕ**.- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

8. ਨਿਯਮ.- (1) ਇਸ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਸਦਨ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜੋ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨੇਤਾ, ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਬਤ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਹ ਅਥਾਰਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ

[5] ਪੈਰ੍ਹਾ 7 ਦੇ ਕਿਹੋਤੋ ਹੋਲੋਹਨ ਬਨਾਮ ਜੇਚਿਲਹੂ ਅਤੇ ਹੋਰ (1992) ਐਸ ਸੀ ਸੀ 309 ਵਿੱਚ ਬਹੁਮੱਤ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Ministry of Law & Justice

(ਸ) ਪੈਰ੍ਹਾ 6 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(2) ਸਦਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਕੁੱਲ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਮੁੱਦਤ ਇੱਕ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕ੍ਰਮਵਰਤੀ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਉਹ ਨਿਯਮ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਸਦਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 105 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 194 ਦੇ ਉਬਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Ministry of Law & Justice

[1][ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 243 ਖ)

1. ਖੇਤੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਵਿਸਤਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਭੋਂ ਵਿਕਾਸ, ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ, ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਰਿਰੱਖਣ।
3. ਲਘੂ, ਸਿੰਜਾਈ, ਜਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿਭਾਜਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
4. ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ, ਡੇਰੀ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ।
5. ਮੱਛੀ ਉਦਯੋਗ।
6. ਸਮਾਜਕ ਵਣ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਵਣ ਪਾਲਣ।
7. ਲਘੂ ਵਣ ਉਤਪਾਦ।
8. ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਪਯੋਗ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਉਦਯੋਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
9. ਖਾਦੀ, ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗ ।
10. ਪੇਂਡੂ ਆਵਾਸ।
11. ਜਲਪਾਨ।
12. ਇੰਧਨ ਅਤੇ ਚਾਰਾ।
13. ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲੀਆਂ, ਪੁਲ, ਪੱਤਣਾ, ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ।
14. ਪੇਂਡੂ ਬਿਜਲੀਕਰਣ,ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਵਿਤਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
15. ਗੈਰ ਪ੍ਰੰਮਪਰਾਗਤ ਊਰਜਾ ਸਰੋਤ।
16. ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।
17. ਸਿੱਖਿਆ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
18. ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਸਿੱਖਿਆ।
19. ਬਾਲਗ ਅਤੇ ਅਣ –ਉਪਚਾਰਕ ਸਿੱਖਿਆ।
20. ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ।
21. ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।
22. ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ।

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (24.4.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

Ministry of Law & Justice

23. ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਵੱਛਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਸਪਤਾਲ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

24. ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ।

25. ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ।

26. ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

27. ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ।

28. ਸਰਵਜਨਕ ਵਿਤਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ।

29. ਫਿਰਕੇ ਪਰ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖ-ਰਖਾ ।]

Ministry of Law & Justice

[1][ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 243 ਦ)

1. ਸ਼ਹਿਰੀ ਯੋਜਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
2. ਭੋਂ ਉਦਯੋਗ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ।
3. ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ।
4. ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲ ।
5. ਘਰੇਲੂ, ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਵਣਜਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਜਲ ਪੂਰਤੀ ।
6. ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ (ਲੋਕ ਸਿਹਤ), ਸਵੱਛਤਾ, ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ।
7. ਫਾਇਰ ਸਰਵਿਸ (ਅਗਨੀ ਸੇਵਾ)।
8. ਨਹਿਰੀ ਵਣ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪਰਸਥਿਤੀ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ।
9. ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ।
10. ਗੰਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਉਥਾਨ ।
11. ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਖਾਤਮਾ ।
12. ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਰਕ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ, ਖੇਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ।
13. ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੂਰਵ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ।
14. ਦਫਨਾਉਣ ਅਤੇ ਕਬਰ-ਸਥਾਨ, ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ, ਸਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਅਤੇ ਬਿਜਲਈ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਆਦਿ ।
15. ਕਾਂਜੀ ਹਾਉਸ ; ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰੂਰਤਾ ਨਿਵਾਰਣ ।
16. ਜਨਮ-ਮਰਣ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਰਜਿਸਟ੍ਰੀਕਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
17. ਸਰਵਜਨਕ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ ਚ ਰੌਸ਼ਨੀ, ਪਾਰਕਿੰਗ ਸਥਲ, ਬਸ ਸਟਾਪ ਅਤੇ ਜਨ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
18. ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਅਤੇ ਚਰਮਸੋਧ ਕਾਰਖਾਨਾ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ]

[1] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਹੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.6.1993) ਤੋਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

Ministry of Law & Justice

ਅਨੁਲੱਗ-I

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015

[28 ਮਈ, 2015]

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਏ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਐਕਟ

ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਛਿਆਹਠਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਐਕਟ ਬਣੇ-

1. **ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ** – ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

2. **ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ**: – ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ,

(ੳ) "ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ -ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ;

(ਅ) "ਨਿਯਤ ਦਿਨ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜਣ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ;

(ੲ) " ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਇਆ

Ministry of Law & Justice

ਕਰਾਰ, ਤਰੀਕ 26 ਦਸਬੰਰ, 1974, ਤਰੀਕ 30 ਦਸੰਬਰ, 1974, ਤਰੀਕ 7 ਅਕਤੂਬਰ, 1982 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 26 ਮਾਰਚ, 1992 ਦਾ ਪੱਤਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਉਕਤ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸੁਸੰਗਤ ਟੂਕਾਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ;

(ਸ) "ਅੰਤਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

3. **ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ**.-

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ,-

(ੳ) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿੱਚ, "ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ" ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿੱਚ, "ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ " ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ;

(ੲ) ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ " ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋ ਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ" ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਸ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ, "ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ" ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ੳ), 2(ਅ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ਅ) (ii) (iii) (iv) (v) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ੲ) (i) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II),3(I), ੳ (iii)(iv)(v)(vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ਅ), 2(ਸ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਸ) (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਅ) (i)ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II) 3(I)(ੳ) (i) (ii) (vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

(ਅਨੁਲੱਗ)

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਧਾਰਾ 2 (ੲ) ਦੇਖੋ)

1. ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਤੋਂ ਟੂਕਾਂ

ਅਨੁਛੇਦ 1 (12): ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰ (ਇਨਕਲੇਵ)

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਥਿਤ ਭਾਰਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਥਿਤ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦਾ, ਪੈਰਾ 14 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕਲੇਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਸੁਸੰਗਤ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ 31 ਦਸੰਬਰ, 1974 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਛੇਤੀ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 31 ਮਈ, 1975 ਤੱਕ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਲਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ 31 ਦਸੰਬਰ, 1975 ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੈਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਸਬੰਧਤ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

II . ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਤੋਂ ਟੂਕਾਂ

ਅਨੁਛੇਦ 2:

(II) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1, ਖੰਡ (12) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :-

ਇਨਕਲੇਵ

ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਐਲ.ਆਰ.ਅਤੇ ਐਮ., ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਡੀ.ਐਲ.ਆਰ. ਅਤੇ ਐਮ. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (ਭਾਰਤ) ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਪਰੈਲ, 1977 ਵਿੱਚ ਹਸਤਾਖਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੋਂ ਕਰ ਇਨਕਲੇਵ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੀ 111 ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲੇਵ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੇ 51 ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਆਵਜੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਨੁਛੇਦ 3 :

Ministry of Law & Justice

(1) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:--

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਕਰਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕਬਜ਼ਾ ਭੂ ਖੇਤਰ ਇੰਡੈਕਸ ਨਕਸ਼ਾ (ਏ.ਪੀ.ਐਲ. ਨਕਸ਼ੇ) ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ, 2010 ਅਤੇ ਅਗਸਤ, 2011 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭੋਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਚਿੱਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਰਨਣ ਹੇਠਾਂ ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਿਯਤ ਹੱਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੱਦਬੰਦੀ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੁਸੰਗਤ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਪਰ ਵਰਣਤ ਇੰਡੈਕਸ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਚਿੱਤਰਨ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ :-

(ੳ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੈਕਟਰ

(i) ਬੋਸਮਾਰੀ - ਮਧੂਗਰੀ (ਕਸ਼ਤੀਆ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 154/5-ਐਸ ਤੋਂ 157/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਹਾਅ ਰਸਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1962 ਦੇ ਚੱਕਬੰਦੀ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਅਧਾਰਕੋਟਾ (ਕੁਸ਼ਤੀਆ-ਨਾੜੀਆ) ਖ਼ੇਤਰ

Ministry of Law & Justice

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 152/5-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(iii) ਪਕੂਰੀਆ (ਕੁਸ਼ਤੀਆ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 151/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ:152/2-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(iv) ਚਾਰ ਮਹਾਂਕੁੰਡੀ (ਕੁਸ਼ਤੀਆ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/19-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(v) ਹਰੀਪਾਲ/ਖੁਤਾਦਾਹ/ਬਟੋਲੀ/ਸਪਾਮੇਰੀ/ਐਲ.ਐਨ.ਪੁਰ (ਪਟਾਰੀ)(ਨੌਗਾਨ ਮਾਲਦਾ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 242/ਐਸ/13 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 243/7-ਐਸ/5 ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(vi) ਬੇਰੁਬਾੜੀ (ਪੰਜਗੜ-ਜਲਪਾਈਗੁੜੀ) ਖੇਤਰ

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲਤ ਧਾਰਤ ਬੇਰੁਬਾੜੀ ਖੇਤਰ (ਪੰਚਗੜ੍ਹ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲਤ ਧਾਰਤ (ਪੰਚਗੜ੍ਹ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਰੇਖਾ 1996-1998 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਅ) ਮੇਘਾਲਯ ਸੈਕਟਰ

Ministry of Law & Justice

(i) ਲੋਬਾਚੇਰਾ-ਨੂਨਚੇਰਾ

ਲਈਲਾਂਗ-ਬਲਿਚੇਰਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1315/4-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 315/15-ਐਸ ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਨੂਨਚੇਰਾ ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ. 1316/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ:1316/11-ਐਸ ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਲਹਿਲੰਗ ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1317 ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1317/13-ਐਸ ਤੱਕ ਅਤੇ ਲਈਲਾਂਗ-ਲੁਭਾਚੇਰਾ ਵਿੱਚ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1318/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 1318/2 ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚਾਹ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸੰਬਰ, 2010 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(ii) ਪਿਰਡੀਵਾਹ/ਪੜੂਆ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1270/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1271/1 ਟੀ ਤੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਡੀਵਾਹ ਪਿੰਡ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ: 6 ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿਆਂਗ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(iii) ਲਿੰਗਖਾਟ ਖੇਤਰ

(ੳੳ) ਲਿੰਗਖਾਟ-1/ ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਖਾਟ-II/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1264/4-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1265 ਅਤੇ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1265/6-ਐਸ ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1265/9-ਐਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

(ੳਅ) ਲਿੰਗਖਾਟ-III/ਸੋਨਾਰਾਹਟ

Ministry of Law & Justice

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1266/13-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਦੇ ਨਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਥੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰਖਾ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਪੂਰਵ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪੂਰਵ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਉਤਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1267/4-ਆਰ.ਵੀ. ਅਤੇ 1267/13-ਆਰ.ਆਈ. ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(iv) ਦਾਵਕੀ/ਤਮਾਬਿਲ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1275/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1275/7-ਐਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸਿੱਧੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ "ਜ਼ੀਰੋ ਰੇਖਾ" ਤੇ ਬਾੜ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ।

(v) ਨਲਜੂਰੀ/ਸ੍ਰੀਪੁਰ ਖੇਤਰ

(ੳੳ) ਨਲਜੂਰੀ -1

ਸੀਮਾਂ ਰੇਖਾ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/2-ਐਸ. ਤੋਂ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਨੰ: 166 ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਤ ਤਿੰਨ ਭੋਂ- ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰੇਖਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/5-ਟੀ ਤੋਂ ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਦੇ ਦੋ ਭੋਂ-ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪੂਰਵ ਦੇ ਵੱਲ ਉੱਥੇ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/4-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਰੇਖਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(ੳਅ) ਨਲਜੂਰੀ-III

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1278/2-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1279/3-ਐਸ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਇੱਕ ਸਿੱਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(vi) ਮੁਕਤਾਪੁਰ/ਡੀਬੀਰ ਹਾਵੋਰ ਖੇਤਰ

Ministry of Law & Justice

ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਮੰਦਿਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾਪੁਰ ਵੱਲੋਂ ਦੇ ਤੱਟ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾਪੁਰ/ਡੀਬੀਰ ਹਾਵੋਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਪਾਣੀ ਬਾਡੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ੲ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਸੈਕਟਰ

(i) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ/ਮਾਲਵੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਚੰਦਨ ਨਗਰ-ਚੰਪਰਾਈ ਚਾਹ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1904 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1905 ਤੱਕ ਸੋਨਾਰ ਚੇਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਸ) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ

(i) ਆਸਾਮੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਬਾੜੀ (ਬਰੋਈਵਾਰੀ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1066/24-ਟੀ ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1067/16-ਟੀ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਪੱਲਾਥਾਲ ਸੈਕਟਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1370/3-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1371/7-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਚਾਹ ਬਾਗਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਨ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1372 ਤੋਂ 1373 /2-ਐਸ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

III. ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸੰਤਬਰ, 2011 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ।

ੳ. ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਯੋਗ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲੇਵ, ਖੇਤਰਫਲ ਸਮੇਤ

ਕ੍ਰਮ ਨੰ	ਛਿਟਾਂ ਦਾ ਨਾਂ	ਛਿਟ ਨੰ :	ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰਫਲ
1	2	3	4	5	6
ੳ. ਸੁਤੰਤਰ ਛਿਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
1.	ਗਰਾਟੀ	75	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.23
2	ਗਰਾਟੀ	76	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.79
3	ਗਰਾਟੀ	77	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	18
4	ਗਰਾਟੀ	78	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	958.66
5	ਗਰਾਟੀ	79	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.74
6	ਗਰਾਟੀ	80	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.75
7	ਬੀਂਗੀਮਾੜੀ ਭਾਗ -I	73	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	6.07
8	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	41	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.32
9	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	42	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	434.29
10.	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	44	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	53.47
11	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	45	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.07
12	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	46	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	17.95
13	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	47	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	3.89
14	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	48	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.27
15	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	49	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	49.05
16	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	50	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	5.05
17	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	51	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.77

Ministry of Law & Justice

18	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	52	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.04
19	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	53	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.02
20	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	54	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	3.87
21	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	55	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	12.18
22	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	56	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	54.04
23	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	57	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	8.27
24	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	58	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	14.22
25	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	60	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.52
26	ਪੁੱਟੀਮਾਰੀ	59	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	12.28
27	ਦੈਖਾਤਾ ਛਟ	38	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	499.21
28	ਸਾਲਬਰੀ	37	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1188.93
29	ਕਾਜਲ ਦਿੱਘੀ	36	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	771.44
30	ਨਟਕਟੋਕਾ	32	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	162.26
31	ਨਟਕਟੋਕਾ	33	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.26
32	ਬੇਆਉਲਾਡਾਂਗਾ ਛੈਟ	35	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.83
33	ਬਾਲਾਪਾਰਾ ਇੰਗਰਾਬਾਰ	3	ਦੇਬੀਗੰਜ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1752.44
34	ਬਲਾ ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ ਮਿਤਲਦਾਹਾ	30	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	7.71
35	ਬਲਾ ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ ਮਿਤਲਦਾਹਾ	29	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	36.83
36	ਬਾਰਾਖਨਗੀਰ	28	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	30.53
37	ਨਗਰਜੀਕੋਬਰੀ	31	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	33.41
38	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	26	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	5.78
39	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	27	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	2.04

Ministry of Law & Justice

40	ਬਰਾ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	ਥਾਨਾ ਮੈਕਲੀਗੰਜ ਕੇ.ਜੇ. ਐਲ 107 ਦਾ ਖੰਡ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	4.35
41	ਜਮਾਲਦਾਹਾ ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	6	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	5.24
42	ਅਪਨਚੌਕੀ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	115/2	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	0.32
43	ਅਪਨਚੌਕੀ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	7	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	44.04
44	ਭੋਥਨਰੀ	11	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	36.83
45	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	5	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	55.91
46	ਬਾਰਾਖਾਨਗੀਰ	4	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	50.51
47	ਬਾਰਖਾਨਗੀਰ	9	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	87.42
48	ਛੱਟ ਬੋਗਡੋਕਰਾ	10	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	41.7
49	ਰਤਨਪੁਰ	11	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	58.91
50	ਬੋਗਡੋਕਰਾ	12	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	25.49
51	ਫੁਲਕਰ ਡਾਬਰੀ	ਥਾਨਾ ਮੈਕਲੀਗੰਜ ਕੇ.ਜੇ. ਐਲ 107 ਦਾ ਖੰਡ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	0.88
52	ਖਰਖਰੀਆ	15	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	60.74
53	ਖਰਖਰੀਆ	13	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	51.62
54	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	14	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	110.92
55	ਭੂਤਬਾਰੀ	16	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	205.46
56	ਕੋਮਟ ਚੰਗਰਬੰਧਾ	16ੳ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	42.8

Ministry of Law & Justice

57	ਕੋਮਟ ਚੰਗਰਬੰਧਾ	17ੳ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	16.01
58	ਪਨੀਸਾਲਾ	17	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	137.66
59	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ ਖਾਸਬਾਸ਼	18	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	36.5
60	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ਪੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	0.27
61	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ੳ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	18.01
62	ਪਨੀਸਾਲਾ	19	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	64.63
63	ਪਨੀਸਾਲਾ	21	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	51.4
64	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	20	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	283.53
65	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	22	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	98.85
66	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	23	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	39.52
67	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	25	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	45.73
68	ਛੱਟ ਭੋਥਾਟ	24	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	56.11
69	ਬਾਕਾਟਾ	131	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	22.35
70	ਬਕਾਟਾ	132	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	11.96
71	ਬਕਾਟਾ	130	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	20.48
72	ਭੋਗਰਾਮਗੁਰੀ	133	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	1.44
73	ਚੇਨਾਕਾਟਾ	134	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	7.81
74	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	119	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	413.81
75	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	120	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	30.75
76	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	121	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	12.15
77	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	113	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	57.86
78	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	112	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	315.04
79	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	114	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.77
80	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	115	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	29.2
81	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	122	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	33.22
82	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	127	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	12.72
83	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	128	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	2.33

Ministry of Law & Justice

84	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	117	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	2.55
85	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	118	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	30.98
86	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	125	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.64
87	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	126	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	1.39
88	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	129	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	1.37
89	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	116	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	16.96
90	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	123	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	24.37
91	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	124	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.28
92	ਗੋਟਾਮਾਰੀ ਛਿੱਟ	135	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	126.59
93	ਗੋਟਾਮਾਰੀ ਛਿੱਟ	136	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	20.02
94	ਬਨਾਪਚਾਈ	151	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	217.29
95	ਬਨਾਪਚਾਈ ਭੀਤਰਕੁੱਥੀ	152	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	81.71
96	ਦਸਿਆਰ ਛਾਰਾ	150	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	1643.44
97	ਦਕੁੱਰਹਾਟ ਦਕਿਨਿਰਕੁੱਥੀ	156	ਕੁਰੀਗ੍ਰਾਮ	ਦਿਨਹਾਟਾ	14.27
98	ਕਲਾਮਤੀ	141	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	21.21
99	ਭਾਹੋਬਗੰਜ	153	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	31.58
100	ਬਾਔਤਿਕੁਰਸਾ	142	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	45.63
101	ਬਰਾ ਕੋਆਚੁਲਕਾ	143	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	39.99
102	ਗਉਚੁਲਕਾ II	147	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	0.9
103	ਗਉਚੁਲਕਾ I	146	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.92
104	ਦਿਘਾਲਤਰੀ II	145	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.81
105	ਦਿਘਾਲਤਰੀ I	144	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	12.31
106	ਛੋਟੂ ਗਰਲਝੋਰਾ II	149	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	17.85
107	ਛੋਟੂ ਗਰਲਝੋਰਾ I	148	ਭੁਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	35.74

Ministry of Law & Justice

108	1 ਛਿੱਟ[1] ਬਿਨਾਂ ਨਾਂ ਅਤੇ ਜੇ. ਐਲ. ਨੰ: ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਜੇ ਐਲ ਨੰ. 38 ਦੇ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਜੇ ਐਲ ਨੰ. 39 (ਸਥਾਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ੋਕਬਾੜੀ[2] ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)	141	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	3.5
ਖੰਡ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
109	(i) ਬੇਵਲਾਡਾਂਗਾ (ii)ਬੇਵਲਾਡਾਂਗਾ	34 ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਬੋਡਾ ਦੇਬੀਗੰਜ	862.46
110	(i) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (ii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (iii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (iv) ਕੋਤਭਾਜਣੀ	02 ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ	2012.27
111	(i) ਦਹਾਲਾ (ii) ਦਹਾਲਾ (iii) ਦਹਾਲਾ	ਖਾਗਰਾਬਾਰੀ ਖੰਡ ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ	2650.35

Ministry of Law & Justice

[1] 29 ਸਤੰਬਰ, 2002 ਤੋਂ 2 ਅਕਤੂਬਰ , 2002 ਤੱਕ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਤ ਇੱਕ ਸੌ ਅਤੇ ਪੰਜਾਹ (ਚੁਰੰਜਵੇਂ) ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੀਮਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸ਼ੋਧਤ।

[2] 18 ਸਤੰਬਰ, 2003 ਤੋਂ 20 , ਸਤੰਬਰ, 2003 ਤੱਕ ਕੂਚ ਬਿਹਾਰ (ਭਾਰਤ) ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਤ ਇੱਕ ਸੌ ਅਤੇ ਬਵੰਜਵੇਂ (ਛਪੰਜਵੇਂ) ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੀਮਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸ਼ੋਧਤ।

	(iv) ਦਹਾਲਾ (v) ਦਹਾਲਾ (vi) ਦਹਾਲਾ	ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ	
					17160.63

ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਓਰੇ ਦਾ 9 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਤੋਂ 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਤ ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 21 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਲਪਾਈਗੁਡੀ (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ)-ਪੰਚਾਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਯਕੁਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਧਾਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਖੇਤਰ ਰੁੱਤ ਕਾਲ 1996-97 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਭੋਂ ਤਸਦੀਕ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 108 ਦੇ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ ਨਾਂ ਅਸ਼ੋਕਬਾੜੀ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਜੇ. ਆਰ. ਪੀਟਰ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡ
ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ (ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ)
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ,
ਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਕਲਕੱਤਾ।

ਮੁ. ਸਫੀ ਉਦੀਨ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਭੋਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ
ਸਰਵੇਖਣ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼

Ministry of Law & Justice

ਅ. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਯੋਗ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ, ਖੇਤਰਫਲ ਸਮੇਤ

ਕ੍ਰਮ ਸੰ.	ਛਿੱਟ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਜੇ.ਐਲ . ਨੰ :	ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰਫਲ
1	2	3	4	5	6
		ੳ. ਸੁਤੰਤਰ ਛਿੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ			
1	ਛਿੱਟ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	22	370.64
2	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	24	1.83
3	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	21	331.64
4	ਪਨਬਾਰੀ ਨੰ : 2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	20	1.13
5	ਛਿੱਟ ਪਨਵਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	18	108.59
6.	ਥਾਵਲਸਾਤੀ ਮਿਰਜੀਪੁਰ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	15	173.88
7	ਬਾਮਲਦਲ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	11	2.24
8	ਛਿੱਟ ਧਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	14	66.58
9	ਧਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	13	60.45
10	ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਪੁਰ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	08	1.05
11	ਜੋਤ ਨੀਜਮਾ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	03	87.54
12	ਜਗਤੇਸਵਰ ਨੰ : 3 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	37	69.84
13	ਜਗਤੇਸਵਰ ਨੰ : 1 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	35	30.66
14	ਜਗਤੇਸਵਰ ਨੰ :2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	36	27.09
15	ਛਿੱਟ ਕੋਕੋਬਾਰੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	47	29.49
16	ਛਿੱਟ ਭੰਦਾਰਦਾਹਾ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	67	39.96

Ministry of Law & Justice

17	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	52	12.5
18	ਛਿੱਟ ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	53	22.31
19	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ :3 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	70	1.33
20	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ: 4 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	71	4.55
21	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ : 5 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	72	4.12
22	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ: 1 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	68	26.83
23	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ : 2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	69	13.95
24	ਮਹਿਸ਼ਮਰੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	54	122.77
25	ਬੁਰਾ ਸਰਡੁੱਬੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	13	34.96
26	ਫਲਨਾਪੁਰ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	64	505.56
27	ਅਮਜੋਲ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	57	1.25
28	ਕਿਸਮਤ ਬੱਤਰੀਗੱਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	82	209.95
29	ਦੁਰਗਾਪੁਰ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	83	20.96
30	ਬਸੁੰਆਖਾਮਰ ਗਿਤਾਲਦਾਹਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	01	24.54
31	ਪਾਓਤੁਕੁਥੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	37	589.94
32	ਪੱਛਮ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	38	151.98
33	ਮੱਧ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	39	32.72
34	ਪੂਰਬਾ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	40	12.23
35	ਮੱਧ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	03	136.66
36	ਮੱਧ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	08	11.87
37	ਪੱਛਮ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	07	7.6
38	ਉੱਤਰ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭੁਰੁੰਗਮਾਰੀ	02	27.29

Ministry of Law & Justice

39	ਕਚੂਆ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	05	119.74
40	ਉਤਰ ਬੰਸਜਾਨੀ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	01	47.17
41	ਛੱਤ ਤਿਲਾਈ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	17	81.56
	ਅ. ਖੰਡ ਛਿੱਟ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ				
42	(i) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ) (iii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	65 65 65	1397.34
43	(i) ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ii) ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	66 66	49.5
44	(i) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ii) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ਖੰਡ) (iii) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ ਕਾਲੀਗੰਜ ਫੁੱਲਬਾਰੀ	81 81 09	577.37
45	(i) ਕਰਾਲਾ (ii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ) (iii) ਕਰਾਲਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ ਫੁੱਲਬਾਰੀ ਫੁੱਲਬਾਰੀ	09 09 08	269.91
46	(i) ਸਿਪਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ (ii) ਸਿੱਪਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ ਫੁੱਲਬਾਰੀ	08 06	373.2
47	(i) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii)ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	06 06	571.38

Ministry of Law & Justice

	(iii)ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (iv)ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (v)ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (vi)ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	06 06 06 06	
48	(i) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	04 04	29.49
49	(i) ਪੁਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੁਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	10 10	35.01
50	(i) ਪੁਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੁਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	11 11	153.89
51	(i) ਉੱਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ii) ਉੱਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (iii) ਉੱਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਤੁਫਾਨਗੰਜ ਤੁਫਾਨਗੰਜ ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	14 14 14	24.98
ਕੁੱਲ ਖੇਤਰਫਲ				7,110.02	

ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਓਰੇ ਦਾ 9 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਤੋ 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਤ ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 21 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਲਪਾਈਗੁੱਡੀ (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ)-ਪੰਚਾਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ

Ministry of Law & Justice

ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਯਕੁਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਧਾਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਜੇ. ਆਰ. ਪੀਟਰ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌਂ ਰਿਕਾਰਡ
ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ (ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ)
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ,
ਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਕੱਲਕੱਤਾ।

ਮੋ. ਸਫੀ ਉਦੀਨ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਭੌਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ
ਸਰਵੇਖਣ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼

Ministry of Law & Justice

ਅਨੁਲੱਗ-II

[3]ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ, 2019

ਸੀ. ਓ. 272

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਬਕ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:

1. (1) ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ , 2019 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ ,1954 ਦਾ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧੇ ਗਏ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਧਿਲੰਘਣ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

2. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਬੰਧ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧੇ ਗਏ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਪਵਾਦ ਅਤੇ ਸੋਧਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ: -

ਅਨੁਛੇਦ 367 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:

"(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਕਤ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹਨ ;

(ਅ) ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ , ਚਲਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ,ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਿਵੇਂ ਸਦਰ-ਏ-ਰਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ , ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ;

(ੲ) ਉਕਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਉਸਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ; ਅਤੇ

[3] ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲੇ (ਵਿਧੀ ਵਿਭਾਗ) ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰ. ਜੀ.ਐੱਸ.ਆਰ. 551 (ਈ), 5 ਅਗਸਤ, 2019 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਅਸਾਧਾਰਨ, ਭਾਗ II, ਭਾਗ 3, ਉਪ-ਭਾਗ (i), ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ।

Ministry of Law & Justice

(ਸ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ "ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ" ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ "ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ" ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ"।

Ministry of Law & Justice